

Zaharia Boilă

*Amintiri
și
considerații
asupra
mișcării
legionare*

BIBLIOTECA

APOSTROF

Scrinul

negru

Mă număr printre puținii gazetari vechi care au cunoscut bine aproape pe toți oamenii politici, din toate taberele, printre care și pe Corneliu Codreanu cu câțiva prietini intimi ai lui, și, ținând cont de faptul că în anumite momente am putut observa în mod nemijlocit felul lor de a fi, de a gândi și de a acționa, cred că amintirile și considerațiile mele pot constitui un izvor de informare în plus pentru toți cercetătorii acestei epoci apuse.

Zaharia Boilă

Colecția „Scriinul negru“
este coordonată de ION VARTIC

Coperta IV: ZAHARIA BOILĂ
(Fotografie din arhiva familiei)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

Boilă, Zaharia

Amintiri și considerații asupra mișcării legionare / Zaharia Boilă -

Ediție: Marta Petreu, Ana Cornea; Prefață de Livia Titieni Boilă

Cluj-Napoca:

Biblioteca Apostrof, 2002

160 p.; 12 x 22,3 cm (Colecția „Scriinul negru“)

ISBN 973-9279-49-X

I. Petreu, Marta (ed.)

II. Cornea, Ana (ed.)

III. Livia Titieni Boilă (pref.)

329(498) Legionar

© Biblioteca Apostrof, 2002

3400 Cluj

str. Iașilor, nr.14

telefon, fax: 0264-432444

T.L. se virează la Uniunea Scriitorilor din România
cont 2511.1-171.1/ROL, B.C.R., filiala sector 1, București

Zaharia Boilă

*Amintiri
și
considerații asupra
mișcării legionare*

Prefață de

LIVIA TITIENI BOILĂ

Ediție îngrijită de

▲ MARTA PETREU și ANA CORNEA

Notă asupra ediției de

MARTA PETREU

1

BIBLIOTECA

APOSTROF

Cluj-Napoca

„Memoriile“ lui Zaharia Boilă

Memoriile se nasc din întâlnirea individului cu istoria. Împrejurările acestei „întâlniri“ le conferă unora din ele o însemnătate deosebită. Este cazul mărturiilor lui Zaharia Boilă. Ele reprezintă experiența unui om care prin profesie și un fel de predestinare avea să participe la importante evenimente din istoria neamului, să-i surprindă pe oamenii politici din vremea lui în situații memorabile, să asiste la răsturnări halucinante ale destinului lor. Calitatea autorului, responsabilitățile pe care le deținea, destinația pe care le-a hărăzit-o acestor memorii le situează în sfera cronicii, latura autobiografică acordându-le doar coerență și unitate.

Am socotit ca o îndatorire publicarea acestor momente de istorie trăită și apoi povestită mie cu umor și har de Zaharia Boilă.

Zaharia Boilă s-a născut la Tîrnăveni în 29 noiembrie 1892, în familia unui modest funcționar de stat. A avut patru frați, unul din ei, Romul Boilă, a fost un cunoscut profesor de drept constituțional la Universitatea din Cluj.

A urmat școlile elementare și secundare la Tîrnăveni, Mediaș și Blaj, iar Facultatea de Drept, la Budapesta.

În 1917, pentru scurtă vreme, a fost pe front, într-un regiment de infanterie.

A fost apoi, pe rînd, înalt funcționar al Consiliului Dirigent, avocatul Mitropoliei din Blaj, avocat la Blaj, iar în noiembrie 1928 a fost numit prefectul județului Tîrnava Mică.

Din 1 aprilie 1930 a părăsit profesia de avocat, pentru a se dedica celei de jurnalist. A fost directorul ziarului *Patria*, apoi al ziarului independent *România Nouă* (Cluj și Sibiu), iar după reîntoarcerea la Cluj a acceptat din nou funcția de director al cotidianului P.N.Ț., *Patria*.

S-a angajat de tânăr în activitatea publică, participând la lupta Partidului Național Român, fiind un fidel susținător al lui Iuliu Maniu.

În cadrul activității politice a ocupat funcția de secretar al Consiliului Național din Comitatul Țîrnava Mică, a fost asistentul lui Ioan Erdéli, însărcinat al Marelui Consiliu Național Român pe lângă guvernul din Budapesta (în această calitate a predat nota ultimativă). În 1932 a fost ales deputat de Hunedoara, iar în noiembrie 1946 a candidat ca deputat în Sălaj.

Datorită atitudinii sale politice și civice intransigente a fost persecutat atât de regele Carol al II-lea (pentru publicațiile *Regimul duduii cu părul roșu* și *A bățut ceasul*) și de Antonescu (a fost internat în lagărul de la Țîrgu Jiu), cât și în timpul regimului comunist, în care a fost întemnițat în mai multe rînduri, totalizînd aproape șapte ani de pușcărie și lagăr de muncă. Eliberat în 1963, și-a petrecut ultimii ani într-o cumplită sărăcie, refuzîndu-i-se atât pensia de avocat, cât și cea de ziarist. S-a stins în ziua de 26 iunie 1976 la Cluj și este îngropat în mormîntul unchiului său, memorandistul Iuliu Coroianu.

Martor avizat al multor evenimente din istoria ultimului secol, Zaharia Boilă s-a hotărît să-și scrie memoriile ca o reacție la inexactitățile și răstălmăcirile din studiile istorice ale anilor celui mai aprig totalitarism, comunismul, cînd minciuna era impusă și aproape oficializată. El a scris din vocația de a mărturisi și de a restabili adevărul. A scrie adevărul, fie și pentru sertar, în anii 1960-1970 era un act de curaj, ba chiar o nesăbuintă. Însemna să-și asumi riscul perchezițiilor Secu-

rității, pe care le suportase în repetate rînduri, și chiar al arestării.

Astăzi, însă, aceste scrieri depășesc obișnuita relevanță a unor memorii, pentru că ele se înscriu în acțiunea de recuperare care se derulează sub ochii noștri, și de aceea am socotit oportună publicarea lor.

Memoriile sunt orînduite cronologic, începînd cu atmosfera politică premergătoare Marii Unirii și pînă în momentul instalării puterii comuniste și detenției, cu unele reluări sau precizări ulterioare.

Subiectele mai sensibile, de pildă proclamarea dictaturii personale a lui Carol al II-lea, dictatul de la Viena, problema româno-maghiară, problema evreiască din România, actul de la 23 august beneficiază de spații extinse, separate. Ele fac totodată obiectul unor polemici, imaginare am spune, dacă ne gîndim la vremea în care au fost redactate, polemici cu autorii unor cărți sau articole de presă din anii 1970-1974, dar care de asemenea astăzi pot sluji, credem noi, la reconstituirea punctuală, conjuncturală a evenimentelor respective.

Profesionismul lui Zaharia Boilă (a fost considerat unul din cei mai buni ziariști ai vremii lui), memoria lui prodigioasă, însușirile personale, obiectivitatea, onestitatea sunt garantul autenticității faptelor relatate.

Chiar dacă scăpate de sub incidența istoriei și prin urmare lipsite de rigoarea științifică a studiilor de specialitate, mărturiile directe privitoare la un anume eveniment pot căpăta valoare de document. Și nu numai atît. Se știe că aproape orice fapt istoric comportă o zonă de umbră unde se împletesc interese politicianiste sau financiare, orgolii, ambiții, intrigi de tot felul, care pot să influențeze evoluția unor evenimente. Zaharia Boilă are meritul de a le selecționa și de a le ierarhiza prezentîndu-le în reala lor lumină, fără erori de optică, fără exagerări sau fanatisme. Relația lui Carol II cu Elena Lupescu, de exemplu, a

determinat apariția acelei nefaste camarile regale care a împins țara în dictatură și în situația extremă din 1940.

Desigur, nu se poate nicicând vorbi de obiectivitate absolută, cu atât mai puțin în cazul memorialisticii. Dacă prin natura lor ambivalentă, ce se regăsește în însăși definiția genului, memoriile nu se pot desprinde de o viziune ipseistă, primejdioasă *in extremis* pentru adevărul istoric, în cazul lui Zaharia Boilă elementele subiective nu numai că nu sunt supărătoare, dar mai ales nu alterează esența sau veridicitatea faptelor relatate. A fost mereu în gardă față de sine însuși, ferindu-se de deformările tendențioase. Judecățile sale, nicicând condescendente, nu variază după împrejurări sau după rolul pe care el l-a jucat în evenimentul respectiv. Modestia și generozitatea lui structurală nu l-au oprit de la aprecieri critice nepărtinitoare, pertinente și necruțătoare. El are îndrăzneala și curajul să înfățișeze laturile negative ale unor personalități marcante din vremea lui, cum ar fi Ionel Brătianu sau Nae Ionescu.

Scrisul, cultura într-un sens mai larg, cum spunea Steinhardt, este o ipostază a vieții, el ne împărtășește o perspectivă din care viața poate fi privită. Aș aminti aici niște simțăminte omenești care se regăsesc în scrisul lui Zaharia Boilă, și anume toleranța și o nesupărare pe viață, faptul că era departe de orice ranchiună, din care pricină era iubit și căutat chiar de adversari.

Fără să nutrească ambiții literare, el spune lucrurile așa cum s-au prezentat, concret, uneori anecdotic, fără artificii de retorică. Are însă darul, acumulând fapte și sondând inimi sau închipuind rechizitorii, să forțeze uneori secretele unui secol. Într-o frază gazetărească simplă, accesibilă și curgătoare, evocă o întreagă lume, mai precis o recrează, însuflându-i viață. Izbutește să creioneze figuri într-un stil lapidar, alteori îngroașă trăsăturile pînă la caricatură, cu umor sau cu înverșunarea unui pamfletar. Cineva spunea că există în orice istoric un ziarist care

dormitează. Istoricul e un ziarist al trecutului, așa cum ziaristul este istoricul prezentului. Amândoi duc de fapt aceeași luptă, amândoi sunt, în sens etimologic, anchetatori, vânători de informații. Ceea ce ziaristul scria în vremea regilor s-a transformat în ochii mei, care trăisem vremea comuniștilor, în istorie.

Memoriile încurajează o reflecție asupra trecutului, dar nu trebuie să fie una finalistă, care explică trecutul în funcție de prezent. Citindu-le îmi închipui deznădejdea și poate revolta dreptilor, urșiți să lupte cu atâtea lucruri potrivnice, îmi închipui singurătatea lui Iuliu Maniu datorită dârzeniei și principialității ce l-au călăuzit, greu de perceput (sau de acceptat?) de șubreda noastră axiologie. În aceste momente ale vieții națiunii noastre ni se pare că ceva esențial este în joc și nu izbutește să se închege sub carapacea care împiedică viața să se înnoiască, ni se pare că momentul acesta este crucial și că trebuie să-l înțelegem pentru a încerca să acționăm.

Într-un pasaj celebru din *Materie și memorie*, Henri Bergson subliniază că a percepe nu înseamnă atât a simți, cât a-și aminti. Nu putem exprima mai clar ideea că înțelegerea prezentului la care fiecare dintre noi râvnește este în funcție de aducerea aminte a trecutului.

Cluj-Napoca, 25 iunie 2000

Livia Titieni Boilă

Fișă autobiografică

Născut în 29 noiembrie 1892 la Dicsőszentmárton (azi Tîrnăveni), pe timpul acela sediul comitatului Tîrnava Mică.

Scolile primare de la 1898-1902 la Tîrnăveni, gimnaziul superior la evanghelistico-lutherani Mediaș, la calvinii maghiari în Orăștie și la gimnaziul greco-catolic în Blaj. Facultatea de drept 1911-1918 la Budapesta (Ungaria). Promovat doctor în ianuarie 1918, înscris ca avocat stagiar din februarie 1918.

Mobilizat în anul 1914 la regimentul de infanterie austro-ungar nr. 50 din Alba Iulia. Pe front din iunie 1917 pînă în noiembrie 1917, sectorul Doberdo și Tirol (Monte Cimone).

În toamna lui 1918 e secretar general al Consiliului Național Român din comitatul Tîrnavei Mici. La 10 noiembrie 1918 l-a asistat pe Ioan Erdéli, însărcinat al Marelui Consiliu Național Român pe lângă guvernul din Budapesta, cînd acesta a predat nota ultimativă. În 12-15 noiembrie a participat la tratativele de la Arad.

În decembrie 1918 e numit controlor la C.F.R. și Poștă la Resortul Comunicații din Consiliul Dirigent. În ianuarie 1919, secretarul prefecturei din Tîrnava Mică. Din 20 februarie 1919, redactor-reporter la ziarul *Patria* de la Sibiu. În aprilie 1920 depune cenzura de avocat și deschide birou advocațional la Cluj. În toamna lui 1922 e numit avocatul Mitropoliei de la Blaj. În noiembrie 1928 e numit

prefect al județului Tîrnava Mică. A funcționat pînă în septembrie 1930. Din 1 aprilie 1930, director al ziarului *Patria* din Cluj. În 18 sept. 1932 e ales deputat în circumscripția Hunedoara.

La 1 septembrie 1933 publică foaia volantă *A bătut ceasul!*, în care îl atacă și îl critică pe regele Carol II, propunînd ca partidele politice să pună stavilă guvernării destrăbălate a lui Carol II. Foaia a fost imediat confiscată de poliție, Z. Boilă fiind exclus din Partidul Național-Țărănesc. Z.B. a demisionat din fruntea ziarului *Patria*, care era organ oficial al partidului, întemeind o gazetă proprie: *România Nouă*, care a apărut la Cluj din 7 nov. 1933-aprilie 1938, cînd a fost sistată de organele militare la porunca regelui Carol II. După abdicarea regelui în septembrie 1940, *România Nouă* a apărut din nou la Sibiu, dar în anul 1941 a fost suspendată la cererea comandamentului german.

În anul 1942 Z. Boilă a fost internat la Lagărul politic din Tîrgu-Jiu, de unde a fost eliberat în martie 1943.

În toamna lui 1944 *România Nouă* a apărut din nou la Sibiu, dar sistată în februarie 1945.

La 1 ianuarie 1946 s-a îngăduit de către guvernul sovietic apariția ziarului *Patria* de la Cluj, care a început să apară din 9 februarie 1946 sub direcțiunea lui Z. Boilă (prim-redactor Victor Iancu). La 2 mai 1946 ziarul a fost sistat de către Sindicatele din Cluj.

În noiembrie 1946 Zaharia Boilă a candidat în fruntea listei Partidului Național-Țărănesc din județul Sălaj.

În 25 iulie 1947, Zaharia Boilă e arestat la Sibiu și dus la Văcărești, apoi în închisorile Poliției Capitalei și ale M.A.I. În procesul Maniu, ascultat ca martor al acuzării. După proces, pus în lanțuri și dus în închisoarea Aiud cu duba. Pînă la 5 iunie 1948, ținut arestat; în 5 iunie 1948, eliberat. În 21 mai 1950, arestat din nou, dus la canal, apoi la Poarta Albă, Jilava, Pitești, Gencia, Sighet, Malmaison, iar la Cluj, unde

a fost condamnat la 6 ani și la confiscarea averii. Eliberat la 18 mai 1956. În 13 februarie 1961 arestat din nou, condamnat la 5 ani. În 25 mai 1963, eliberat.

Pensionar, ca avocat, Cluj, în 1957, apoi arestat și obligat să o restituie. I s-a refuzat pensia de gazetar. A primit pensia ca avocat în 1968/'69.

[A murit la Cluj la 26 iunie 1976, la aproape 84 de ani.]

Notă asupra ediției

Apostrof-ul a publicat, de-a lungul anilor, în mod programatic, textele unor autori transilvăni ce reprezintă linia democratică, luminoasă și exemplară a culturii române. Aș aminti, în acest sens, lucrările (aparținând unor varii genuri literare) ale cerchiștilor: I. Negoieșcu, *Straja dragonilor*; Radu Stanca, *Aquarium*; Nicolae Balotă 75; Ion D. Sîrbu, *Scrisori către bunul Dumnezeu*; Arthur Dan, *Mituri căzute*. Apoi, am publicat D.D. Roșca, *Mitul utilului* și Bucur Țincu, *Apărarea civilizației*, așadar două volume strict filosofice ce se înscriu în tradiția democratică a gândirii românești.

Memoriile lui Zaharia Boilă despre mișcarea legionară aparțin, prin „considerațiile“ asupra funcționării mecanismelor politice din epoca interbelică, aceleiași linii de gândire legalistă și democratică. Pentru cititorul de azi, care are posibilitatea de a învăța sau re-învăța istoria din asemenea surse directe, lectura acestui volum poate fi plină de învățăminte.

Filologic vorbind, textul de față reprezintă prima editare a unei dactilograme ce a fost corectată de autor. Dactilograma provine din arhiva familiei. Am publicat din ea câteva fragmente în *Apostrof* (nr. 7-8, 9/2000 și 6/2002). Aceste *Amintiri și considerații asupra mișcării legionare* sînt numai o mică parte din memoriile lui Zaharia Boilă; sperăm ca în viitor să fie publicate integral. Semnalez că Zaharia Boilă este și autorul mai

multor studii istorice despre relațiile româno-maghiare, toate inedite.

După cum spune familia, Zaharia Boilă și-a redactat memoriile, inclusiv aceste *Amintiri și considerații asupra mișcării legionare*, la bătrînețe, adică după ce și-a terminat „stagiile” în pușcărie. Cum nu putea lucra nicăieri, părea că nu are altă treabă decît să povestească, cui voia să-l asculte, ce își amintea el din adevărata istorie a României, la care fusese martor și participant. Își spunea mereu poveștile, găsind ascultare mai ales la cele două nurori ale sale. Amintirile erau însoțite de cafele și nenumărate țigări, mi s-a spus. Memoriile sale sînt în parte scrise de el, în parte dictate nurorilor; dactilogramele pe care le deține familia au fost, în mod sigur, făcute tot în familie și corectate de Zaharia Boilă, al cărui scris mărunț și tremurat se vede clar pe paginile altfel cam șterse, căci bătute la mașină în mod amatoresc, ale textelor sale. Pentru că își povestea amintirile și istoricilor clujeni, multe din dactilogramele sale i-au fost cerute și au ajuns la aceștia; unii din acești istorici i le-au folosit în mod fraudulos în lucrările lor publicate.

Din punct de vedere al conținutului, *Amintiri și considerații asupra mișcării legionare* constituie o carte cu surprize. Versiunea bătrînului domn Zaharia Boilă despre legiune se aseamănă cu ceea ce povestește Mircea Vulcănescu, în *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*; cititorul cărții primește dovezi semnificative că la dezvoltarea mișcării legionare și-au adus contribuția forțe politice diverse, de la partide politice istorice (sînt vizați liberalii) la regele Carol II. Punctul de vedere legalist-democrat al lui Zaharia Boilă e ferm, el depunînd mărturie atît împotriva crimelor legionare, cît și împotriva crimelor de stat făcute din ordinul lui Carol II. Autorul ne dă imaginea, foarte îndepărtată de mitul epocii de aur a României interbelice, a unei Româнии zbuciumate, în care abuzurile lui Carol II au fost o

cauză principală în destabilizarea politică. Lectură inconfortabilă, *Amintiri și considerații asupra mișcării legionare* aduce istoricilor un material documentar de primă mână.

La editarea *Amintirilor...*, am respectat particularitățile lingvistice și stilistice specifice autorului, emblematice pentru felul de a scrie al vechii intelectualități ardelenne, de dinainte și de după Marea Unire. Astfel, am păstrat neatinse: *advocat, antișambră, cetit, conglăsuire, desfătuiesc, enarînd, fantazie, mînuși, piedecele, prietini, resenz, străine-tate, vecinică, zădarnic* etc.; am păstrat neschimbate dubletele verbale de felul: *adaog-adaug, hotărăște-hotărește, justi-ciare-justițiare, nimenui-nimănuu* etc. Am păstrat forma lungă a unor substantive de genul *comisiune, condițiuni, constelațiuni, dominațiune, ecuațiune* etc., precum și forme genitiv-dativ în -ei: *legislaturei, criticei, politicei* etc.; s intervocalic a devenit z, iar cînd u final a avut rol exclusiv grafic, a fost eliminat: *obiceiu, genunchiu* etc.

Cîteva greșeli de acord au fost corectate în mod tacit. Notele cu * – foarte puține, de altfel – aparțin autorului. Notele numerotate aparțin editorului și le-am făcut numai în cazurile absolut necesare.

MARTA PETREU

Un cuvânt în limba

Amintiri și considerații asupra mișcării legionare

Un cuvînt înainte

Date fiind împrejurările specifice de după primul război mondial, cu o stare de asediu și cenzură aproape permanente, cu preocuparea încadrării provinciilor eliberate în statul întregit, nu este de mirare că unele din problemele vieții noastre politice, printre care și aceea a mișcării legionare, n-au fost pe deplin elucidate.

Cu toate că – cel puțin în teorie – datoria unui cercetător istoric este de a da o icoană cît se poate de fidelă a trecutului, unii dintre istoriografii noștri, în zelul lor de a combate unele mentalități și manifestări care li se par greșite și dăunătoare societății, riscă adeseori afirmații eronate și exagerate. Un efort cu totul inutil, deoarece, după modesta mea părere, starea faptică reală conține elemente și dovezi suficiente pentru a se putea trage concluzii juste.

Mă număr printre puținii gazetari vechi care au cunoscut bine aproape pe toți oamenii politici, din toate taberele, printre care și pe Corneliu Codreanu cu câțiva prietini intimi ai lui, și, ținînd cont de faptul că în anumite momente am putut observa în mod nemijlocit felul lor de a fi, de a gândi și de a acționa, cred că amintirile și considerațiile mele pot constitui un izvor de informare în plus pentru toți cercetătorii acestei epoci apuse.

I. Geneza mișcării legionare din România

Făcînd o reprivire istorică putem constata că înainte de primul război mondial au existat unele manifestări cu caracter rasist, antisemit, ultrașovinist, în Rusia țaristă, în Ungaria (procesul de la Tiszaeszlár), în Franța (afacerea Dreyfuss), care au durat mai mult sau mai puțin, după împrejurări. Mișcări teroriste au existat și în unele țări balcanice, acolo însă grefîndu-se pe aspirațiile naționale ale micilor popoare creștine din fostul imperiu otoman. Dar tuturor acestor frămîntări le-a pus capăt războiul mondial.

După acel mare război, primele mișcări rasiste au fost semnalate în Ungaria (anii 1919-1921). Unele cercuri reacționare maghiare – pentru a scăpa de răspunderea pierderii războiului și, în urma acesteia, a descompunerii statului ungar – au găsit un țap ispășitor în evreimea din Ungaria, aruncînd în cîrca ei vina pentru toate dezastrele („Ébredő Magyarok“ = „Ungurii care se deșteaptă“, „*numerus clausus*“ etc.). Ceva mai tîrziu, șoviniștii și imperialiștii germani, copiind rețeta maghiarilor, au dezlănțuit și în Germania o campanie similară, acuzînd pe evreii germani pentru deruta militară și politică a Germaniei.

Întrebarea la care trebuie să răspundem este: *cum și pentru ce au izbucnit asemenea mișcări și în România?*

Superficialitatea, care este o trăsătură caracteristică și, îndrăznim să spunem, tradițională a scrisului românesc și,

spre regretul nostru, și a unora dintre istoriografii noștri – de altfel des întâlnită și la alte popoare neolatine – constă în a se mulțumi cu opinia generală, devenită comună, asupra genezei mișcării legionare din România. Majoritatea covârșitoare a scriitorilor afirmă, fără să producă însă vreo dovadă serioasă, că organizarea mișcării legionare din România se datorează inițierii serviciului secret al nazismului german, care – întocmai ca în alte țări – ar fi creat și în România un fel de coloană a cincea.

Lansînd această formulă simplistă, publicistica noastră nu a încercat să controleze nici măcar din punct de vedere cronologic exactitatea ei. Se știe, doar, că *naziștii* (hitleriștii) au preluat puterea în Germania abia în anul 1933. Față de acest adevăr istoric trebuie să reamintim că organizația „Arhanghelul Mihai“, „Garda de Fier“ și celelalte formațiuni embrionare ale legionarismului (rasist și terorist) erau deja înjghebate în anul 1929, ba chiar și mai înainte¹.

Prin urmare, regimul nazist și serviciile secrete ale lui Hitler n-au creat ele mișcarea legionară din România, ci cel mult s-au folosit de ea. Dar și în această privință sunt multe de zis, de adăugat și de corectat.

*

Încă înainte de primul război mondial, adică înainte de Unirea cea mare, a existat în România veche o mișcare cu caracter antisemit, încurajată de profesorii A.C. Cuza de la Iași și Nicolae Iorga de la București. Această mișcare însă nu a produs multă tulburare în apele politice românești de atunci, căci în afară de cîteva manifestații studențești, inofensive, și de cîteva articole belicoase sau mai puțin belicoase, în rest nu s-a produs nimic deosebit pentru ca să influențeze în bine sau în rău viața publică românească.

¹ Legiunea Arhanghelul Mihail a fost înființată la 24 iunie 1927. (Nota ed.)

Prima mișcare antisemită mai serioasă s-a produs în toamna anului 1922, în condițiuni ciudate și interesante, care – în mod cu totul inexplicabil – au rămas nerelevante în publicistica vremii.

*

Se știe că Partidul Național-Ardelean, al cărui șef era Iuliu Maniu – partid în care intraseră și aderenții lui Tache Ionescu, decedat la începutul anului 1922 – a pornit o acțiune de răsturnare a guvernului prezidat de Ionel Brătianu, care patronase alegerile scandaloase din 6 martie 1922, când rezultatele fuseseră pe de-a-ntregul falsificate. În consecință, Maniu a inițiat acțiunea și a reușit să carteleze în ea toate partidele din opoziție, fixînd ca scop principal al tovarășiei sabotarea legiferării brătieniste, în primul rînd a Constituției ce urma să fie votată.

În acele zile de toamnă ale anului 1922, o delegație de studenți de la Universitatea din Cluj, condusă de studentul în medicină D. Munteanu, m-a vizitat și mi-a atras atențiunea că agenți ai guvernului Brătianu, folosind sume considerabile, încearcă să recruteze studențimea de la Cluj pentru o mișcare diversionistă. Munteanu și ceilalți colegi ai lui au cerut să vorbească cu însuși șeful partidului (I. Maniu), oferindu-se să inițieze ei o acțiune opusă celei preconizate de guvern. L-am încunoștințat imediat pe Maniu, care a convocat delegația permanentă, unde s-a discutat oferta grupului de studenți. Dar membrii delegației permanente, îndeosebi Aurel Socol și Emil Hațieganu, au fost de părerea că locul studenților este în sălile de studii și nu în arena politică și că, deci, nu trebuie angajați studenții la nici un fel de acțiune politică.

Peste puțin timp, același D. Munteanu a venit să-mi spună că subsecretarul de stat de la Interne, Guță Tătărescu, a fost la Cluj și că, desigur, cu știrea și aprobarea ministrului de interne și chiar a lui Ionel Brătianu, a pus

la cale o mișcare antisemită, pentru a abate atențiunea opiniei publice de la campania de răsturnare pornită de Maniu. La drept vorbind, nu l-am crezut pe D. Munteanu – cu alte cuvinte nu am presupus atîta inconștientă la un guvern serios cum se pretindea că este cel prezidat de Ionel Brătianu – dar peste puțin timp a trebuit să mă conving că D. Munteanu a avut perfectă dreptate și că nu a exagerat nimic. Punînd la bătaie sume importante din așa-numitele fonduri secrete, care se intitula oficial ale Ordinei Publice (O.P.), ceea ce ar putea să pară o ironie, mobilizînd nu numai oameni de partid, ci chiar și organele de siguranță și poliție, Ionel Brătianu a dezlănțuit conștient o acțiune subversivă, în interes de partid, dar în același timp în categorică contrazicere cu interesele țării.

Mai târziu, în anul 1927, s-a dovedit, fără posibilitate de dezmințire, că același guvern liberal cu același subsecretar de stat la Interne, Guță Tătărescu, a încurajat aproape pe față și a subvenționat mișcări antisemite în Ardeal.

*

Înființarea organizațiilor teroriste, cvasi-fasciste, din România, care la început erau înregistrate sub denumirea de „mișcări antisemite“, pentru ca în cursul timpului să se înstăpînească denumirea de „mișcare legionară“, se datorează mai ales celor doi tineri: Corneliu Zelea Codreanu și Ionel Moța.

Corneliu Codreanu era fiul lui Ioan Zelea Codreanu, membru în Partidul Național-Creștin (antisemit) al profesorului A.C. Cuza de la Iași și, începînd din anul 1919, ales deputat în aproape toate legislațiile. Ionel Moța era fiul preotului ortodox Ion Moța de la Orăștie, directorul gazetei populare *Libertatea*. Ionel Moța ajunsese student la Universitatea de la Iași, unde a făcut cunoștință și s-a împrietenit cu Corneliu Zelea Codreanu.

Cei doi tineri, îmbibați, ba chiar ghiftuiți de-acasă cu idei ultranaționaliste și rasiste, nu s-au mulțumit cu exhibițiile de salon ale părinților și dascălilor mai bătrâni, ci s-au gândit la organizarea unor conspirații și mișcări violente, cum le șade bine unor tineri entuziaști. Cu toate acestea, atît Codreanu, cît și Moța, ar fi rămas poate numai la gînd, ca tinerii de altădată, dacă n-ar fi înțeles că autoritățile polițienești și organele de guvernare sînt gata nu numai să tolereze astfel de mișcări și metode, ci chiar să le inițieze și să le încurajeze. Așa fiind, nu trebuia să ne mirăm că tînărul Corneliu Codreanu îl împușcă, în plină ședință a Tribunalului de la Iași, pe prefectul poliției Manciu, și că Ionel Moța descarcă pistolul asupra colegului său Vernicescu, într-o celulă a închisorii Văcărești, sub pretextul că acela ar fi „trădat mișcarea”. Mai curînd ar fi cazul să ne mirăm cum de s-a putut întîmpla ca instanța penală să-l achite în cele din urmă pe Corneliu Codreanu, precum și de faptul că a putut fi înarmat „deținutul” Ionel Moța înlăuntrul închisorii și că a rămas nepedepsit după săvîrșirea atentatului. Vorba aceea, *numai orbii nu vedeau* că, în dosul acestor incursiuni în jungla terorii și a mișcărilor rasiste, se găsea însuși guvernul Brătianu cu întreg aparatul oficial. Astfel fiind, putem afirma că nașul mișcărilor rasiste (antisemite) și teroriste din România a fost însuși guvernul zis liberal al lui Ionel Brătianu și liderii acestuia: I.G. Duca, Gh. Tătărescu etc.

Este interesant de remarcat că în timp ce în Ungaria, unde se dezlănțuise încă din 1919 o mișcare violentă rasistă (antisemită), guvernele care s-au succedat – deși în fond șoviniste și revizioniste și ele, deci get-beget reacționare – au întreprins și au săvîrșit tot posibilul pentru ca să frîneze și chiar să suprima asemenea mișcări spre a nu provoca resentimente în străinătate, la noi, guvernul prezidat de Ionel Brătianu, dimpotrivă, sfidînd animozitatea opiniei publice externe și interne, a inițiat și a încurajat mișcărilor

antisemite și teroriste, numai fiindcă așa dictau interesele lui, prost înțelese, de partid.

La început, Corneliu Codreanu și Ionel Moța s-au înscris în mișcarea antisemită a profesorului A.C. Cuza de la Iași, dar l-au părăsit pe acesta în curînd, din motive care n-au fost atunci pe deplin lămurite. Cum am fost informat mai târziu, tinerii n-au fost de acord cu tactica prea pasivă a Partidului Național-Creștin, cu acest antisemitism „teoretic” pe care-l practica bătrînul profesor Cuza de la Iași. Pe de altă parte, ei n-au fost mulțumiți nici cu faptul că profesorul Cuza și cei cîțiva bătrîni din jurul său utilizau grupul Codreanu-Moța, și în general studențimea, numai ca o avangardă sau, dacă vreți, ca un fel de *Stosstruppen* (echipe de șoc), iar la alegeri nu căutau să satisfacă ambițiile personale ale acestora.

*

După moartea lui Ionel Brătianu, urmașii acestuia în intrigării și acțiuni subversive (Guță Tătărescu, Ion Inuleț, Eugen Titeanu etc.) au continuat să protejeze mișcările antisemite și cvasi-fasciste, respectiv pe legionari.

Sub guvernarea național-țărănistă, Maniu, precum și aripa țărănistă (Mihalache, Madgearu, Stere, Iunian etc.) nici nu vroiau să audă de o protejare a mișcărilor de dreapta (rasiste și teroriste). O atitudine care, de altfel, era în perfectă congruență cu crezul democratic și liberal (vorbind de liberalismul adevărat, și nu de cel afișat de brătieni). Spre regretul nostru, trebuie să recunoaștem însă că Alexandru Vaida, ministrul de interne în guvernul Maniu, a crezut că este foarte abil și prevăzător dacă ține legături cu urzitorii legionarismului prin un agent al său, cu numele de Tăslăuanu (zis și Aghiută). Asemenea preocupări ale lui Vaida nu trebuiau însă luate în serios, fiind acestea numai exerciții de detectiv amator. După cum mi-a mărturisit el însuși, Vaida vroia ca, prin asemenea mijloace, să supravegheze și să

controleze acțiunile de extremă dreaptă pentru ca – vezi Doamne – „să nu devieze“. Mai mult în glumă, Vaida s-a și intitulat „nașul legionarilor“. S-au găsit însă unii naivi sau de rea-credință care i-au atribuit rolul acesta lui Vaida, rol pe care, totuși, nu l-a avut. Evident, Vaida își exagera influența pe care ar fi avut-o asupra căpeteniilor legionare. (De acest fapt m-am putut convinge, de altfel, când, în cursul unei convorbiri avute cu Corneliu Codreanu, făcând aluzie la finanțarea „Gărzii de Fier“ de către Vaida, acesta, ca șef al Gărzii, a respins cu indignare afirmația. Văzînd că insist, Codreanu a devenit mai explicit: „se prea poate ca oameni nechemați, agenți provocatori sau escroci, să se fi erijat ca delegați trimiși de mine, ridicînd chiar parale de la domnul Vaida sau din alte părți, însă fără știrea și, firește, fără aprobarea mea“.)

După căderea guvernului național-țărănesc, cel care a luat sub oblăduirea sa, evident într-un mod mai legitim și mai eficace decît oricare altul din țară, *mișcarea legionară* a fost însuși regele Carol II, prin mijlocirea profesorului Nae Ionescu sau la sugestia acestuia. De altfel, n-am putut stabili, cu toate eforturile depuse și cu toate întrebările adresate lui Corneliu Codreanu, lui Nae Ionescu și altora: cine a fost, de fapt, inițiatorul acestei cîrdășii: regele Carol II sau profesorul Nae Ionescu?

Cert este că, pînă la alegerile făcute sub guvernul Iorga (1931), legionarii nu s-au prezentat ca grupare separată în alegeri. Acest fapt dovedește că organizarea și apariția legionarilor ca partid politic independent se datorește atmosferei favorabile create prin campania de presă a ziarului *Cuvîntul*, socotit, pe timpul acela, drept oficios al Camarilei regelui Carol II. Ziarul pleda pentru formula „*ritmului nou*“, pentru înlocuirea guvernelor parlamentare cu guverne de „personalități“, precum și a vechilor partide politice cu partide ale tineretului. În octombrie 1930, regele Carol II a rostit o cuvîntare în Aula Universității de la

Cluj, făcînd o aluzie destul de străvezie la intențiile sale politice, în același timp făcînd și un apel la tineret, chemîndu-l să depună jurămînt pe *drapelul* său... Că aci nu poate fi vorba de drapelul țării, ci de firmamentul unui partid politic „regal“, adică personal al regelui, cred că nu trebuie demonstrat prea mult.

Trebuie spuse, reamintite și subliniate toate aceste *amănunte*, deoarece, mai nou, chiar de mai înainte, o anumită presă nu a conținut și nu conține să-i atribuie lui Iuliu Maniu personal „greșeala“ că i-ar fi „lansat pe legionari“.

II. Căpeteniile legionare

In publicistica noastră – probabil și în cea a altor neamuri – s-a înrădăcinat obiceiul de a critica, de a diminua și de a acuza conducerile grupărilor politice adverse cu multă vigoare, cu o fantezie lăbărtată, dar cu puțină obiectivitate. Așa proceda pe vremuri toată lumea, de la extrema dreaptă la extrema stângă.

Potrivit acestei metode, șeful partidei adverse era declarat bolnav, nebun, criminal, în cazul cel mai bun redus ca inteligență. Astfel se scria, spre pildă, despre Mussolini, că este un aventurier, un escroc, un sifilitic. Hitler era considerat paranoic, firește numit criminal etc. etc. Nu puteau fi deci cruțate nici căpeteniile legionarilor de la noi, socotite de altmintrelea agenți ai fasciștilor italieni și ai hitleriștilor germani. (Eu, din partea mea, socot drept o tactică greșită folosirea în permanență a unor invective la superlativ și a exagerărilor în zelul de a combate și a denigra pe adversari. Pentru că, așa cum este și în cazul în speță, chiar după părerea oamenilor serioși și obiectivi, nici Hitler și nici Mussolini nu erau complet sănătoși, așa încât felul lor de a gândi și de a proceda era mult influențat de aceste defecte fizice aievea existente. Astfel, mulți din cei care îi atacau pe Hitler și pe Mussolini, în loc să se mulțumească numai cu aceste realități, prea suficiente pentru a-i judeca și chiar pentru a-i condamna, treceau de-a dreptul la invective și la aprecieri exagerate, riscând să piardă încrederea cititorilor obiectivi, care sfârșesc prin a

se îndoi și de puținul adevăr ce se desprinde dintr-un asemenea stil.)

Înainte cu mult ca Hitler să fi luat puterea în Germania, înainte chiar ca Mussolini să ajungă „ducele“ Italiei¹, Corneliu Zelea Codreanu a devenit șef necontestat al mișcărilor și organizațiilor cvasi-fasciste (teroriste, rasiste) de la noi. Mai târziu, urmînd exemplul italian și german, Corneliu Codreanu și-a luat titlul de „căpitan“. Cu toate acestea, era socotit de presa adversă, în mod frecvent, un agramat, care – așa se afirma – primește inspirațiile și sugestiile de la Ionel Moța, considerat „mult superior ca inteligență și cultură“, Codreanu rămînînd un fel de figurant sau executant.

După ce am luat asupra acestora informații din sursele cele mai demne de încredere și i-am cunoscut personal, m-am putut convinge că părerea ticluită asupra celor doi lideri legionari este eronată, în orice caz, mult denaturată și exagerată. Ionel Moța a fost într-adevăr un om cult și manierat, dar, în același timp, a fost un obsedat. Moța era corect, loial, idealist, dar nu era mai inteligent ca prietinel său Codreanu, care avea, dacă nu un simț politic superior, în orice caz, un fler politic mai dezvoltat. Apoi, Codreanu era foarte calculat, metodic și prea puțin fanatic. Dacă-i vorbă, Codreanu a fost acela care l-a influențat pe Moța, și nu invers.

Menționez aici un fapt nu prea cunoscut de marele public, asupra căruia deci nu s-a insistat suficient, măcar că ar fi meritat, și anume: acela care a avut o mare – și, putem adăoga – fatală înrîurire asupra lui Corneliu Codreanu și, prin el, asupra întregii mișcări legionare, asupra mentalității acestor tineri, strînși într-un mănunchi, a fost profesorul NAE IONESCU, directorul ziarului *Cuvîntul*.

¹ Hitler ajunge cancelar la 30 ianuarie 1933; Mussolini instaurează dictatura fascistă la sfîrșitul lunii octombrie 1922, în urma „marșului asupra Romei“ (28-29 oct.). (N. ed.)

Putem afirma, fără să riscăm vreo dezmințire, că, după revenirea lui Carol II, Corneliu Codreanu nu ieșea din cuvîntul de ordine al lui Nae Ionescu, pe care-l asculta orbește².

Nae Ionescu, înzestrat cu o vastă cultură multilaterală și cu un talent de scriitor polemist excepțional, era foarte vulnerabil din punctul de vedere al corectitudinii și al consecvenței politice. Consilier intim al regelui Carol II, misit al Camarilei și în primul rînd al doamnei Lupescu, avea ambiția să joace rolul de eminență sură în timpul dominațiunii lui Carol II. Într-adevăr, cel puțin în primii ani, el se bucura de favoarea regelui, intervenind la palat adeseori cu sfaturi, dintre care unele erau extravagante. Regele Carol II îl dezmierda cu porecla „mon petit bolchevik“. Mai tîrziu – după cum vom arăta – prietinia s-a stricat, în orice caz influența lui Nae Ionescu asupra lui Carol II a slăbit. Dar, deocamdată, acela care îi sugera lui Codreanu idei „fasciste“ și „hitleriste“ era Nae Ionescu; tot el a fost acela care cimenta legătura între Carol II și legionari, convingîndu-l pe rege că, la un moment dat, i-ar putea fi spre mare folos ca să aibă la îndemîină o organizație de tineri, „teroristă“, mai cu seamă ținînd cont de veleitățile dictatoriale și fasciste ale sale (ale lui Carol II, pe care acesta le nutrea de la început).

Profesorul Nae Ionescu nu s-a mulțumit cu o activitate pe tărîmul politicii interne, ci a căutat rezultate și pe cel al politicii externe, devenind, pur și simplu, agent subvenționat al lui Hitler. (Nu repet aici numai un zvon ventilat în toate cafenelele politice din București, ci mă refer la declarațiile sale personale, făcute mie, în luna martie 1935, la Cluj. Nae Ionescu, după ce mi-a povestit *per lungum et latum* cum s-au răcit și s-au rupt relațiile sale cu Carol II,

² Carol II a revenit în țară în iunie 1930. Nae Ionescu s-a apropiat de mișcarea legionară în vara-toamna anului 1933, luîndu-i lui Nichifor Crainic locul și rolul de eminență cenușie a lui Codreanu. (N. ed.)

cu un cinism unic în felul său a recunoscut că germanii îl finanțează, că între altele i-au donat o splendidă limuzină etc.)

Venind vorba de subvenționări și finanțări, rețin o declarație făcută mie de către Corneliu Codreanu la 11 martie 1937:

„- Protestez cu indignare împotriva insinuării minci-noase, că eu am fost vreodată finanțat de Mussolini sau de Hitler. Niciodată nu am primit bani de la străini. Dar nu toți oamenii politici de la noi pot declara cu conștiință liniștită așa ceva“.

I-am răspuns că este foarte lăudabilă această atitudine, dar în acest caz ar trebui să nu păstreze o prietinie și o legătură prea strânsă cu profesorul Nae Ionescu, care nu numai că nu neagă, ci chiar se laudă cu faptul că este plătit de germani.

Am aflat mai târziu că unul din cei care au donat sume mișcării legionare a fost inginerul Nicolae Malaxa.

Printre cei patru legionari aleși în parlamentul din 1932 era și studentul Mihai Stelescu de la Galați, care s-a relevat, în curînd, ca un *débatteur* parlamentar iscusit. Mai târziu o să revin asupra cazului Stelescu, deocamdată rețin doar atît, că Stelescu nu a reușit să cîștige nici simpatia lui Codreanu și nici a celorlalți fruntași ai mișcării, ba dimpotrivă, a fost suspectat că rîvnește la șefia mișcării și îl invidiază pe Corneliu Codreanu, pe care fără tăgadă îl socotea rivalul său.

Părerea unanimă a căpeteniilor legionare, a diferiților comandanți, șefi de cuiburi etc. cu care am stat de vorbă, a fost că, în sînul organizației lor, există o singură voință conducătoare, cea a „căpitanului“, adică a lui Corneliu Codreanu. Acesta cel mult poate fi influențat, dar nu este răspunzător nimănui pentru hotărîrile sale. Cum însă Stelescu se credea superior lui Codreanu, îi venea greu să cedeze și să se acomodeze mereu. De aici conflictul dintre ei.

III. Omorîrea lui I.G. Duca

În seara zilei de 30 decembrie 1933 a fost omorât, în gara Sinaia, Ion G. Duca, primul-ministru al României, care venea tocmai de la palatul „Foișor“, unde fusese primit în prima sa audiență de lucru. (Este interesant de reamintit că a doua zi după revenirea lui Carol II și după proclamarea sa de rege, adică exact în 9 iunie 1930, la congresul extraordinar al Partidului Liberal, I.G. Duca, considerat virtual liderul partidului, a rostit un discurs fulminant contra noului rege, terminînd cu o făgăduială pe cît de solemnă, pe atît de aspră: „Să-mi sece mîna dacă voi întinde-o acestui aventurier.)

Nicolae Constantinescu, membru al Gărzii de Fier, a fost cel care a descărcat revolverul asupra primului-ministru Duca, însoțindu-și gestul funest cu cuvintele: „*Trădarea se pedepsește, domnule prim-ministru!*“. Este puțin probabil ca victima să fi sesizat avertismentul întîrziat, deoarece a murit instantaneu, însă nici alții nu și-au putut da seama, la repezeală, la ce *trădare* a făcut aluzie Constantinescu.

Atentatorul a avut doi complici, pe N. Caranica și Doru Belimace, aceștia doi fiind de origine macedoneană. Nu am de gînd să reeditez aici toată povestea atentatului și să reamintesc toate zvonurile care au circulat, căci în mare parte ele au fost cunoscute, confirmate sau spulberate, rămînînd totuși unele puncte nedeslușite suficient nici pînă în ziua de azi. Asupra acestora vreau să mă opresc.

Înainte de toate, trebuie să accentuez netemeinicia explicației lansate de unii dintre camarazii atentatorilor și oarecum tacit admisă și de guvernul de atunci, că *Nicolae Titulescu, ministrul de externe, la sugestia francmasonilor francezi, a intervenit pe lângă primul-ministru român, I.G. Duca, cerându-i să ia măsuri. Ca urmare a acestui demers, guvernul a pus Garda de Fier (mișcarea legionară) în afară de lege.*

Se afirma anume că francmasoneria franceză se teme că, în urma influenței gardiștilor de fier la Curtea regală, România ar putea schimba macazul, acceptînd o orientare filo-germană. Dacă ținem însă cont de împrejurarea că Hitler abia dacă venise la putere în Germania, unde situația era încă nelămurită, nu se putea presupune ca România să se gîndească serios la o schimbare a politicii sale externe, la insistența unei minorități infime. De altfel, Titulescu a dezmințit categoric acest zvon. El niciodată nu și-a permis să se amestece în politica internă a țării.

Îmi aduc aminte cum la o conferință de presă, ținută în decembrie 1937, cînd un gazetar l-a întrebat referitor la afirmația legionarilor, după care el ar fi cerut lui Duca punerea în afară a mișcării legionare, la sugestia francmasonilor francezi, Titulescu a replicat: „Este complet inexact. Dar presupunînd, de dragul discuției, că eu aș fi făcut o asemenea intervenție, întreb pe domnii legionari cine le-a servit informația?: I.G. Duca, M.-Sa regele Carol II sau francmasonii francezi? Fiindcă trebuie să presupun că, atunci cînd onorata conducere a mișcării legionare a luat o decizie atît de gravă de a-l sancționa pe primul-ministru, nu s-a putut baza numai pe simple zvonuri de cafea. Și apoi, ce eram eu? Rege, dictator sau șeful Partidului Liberal, pentru ca să-mi arog dreptul de a da ordine sau măcar sugestii șefului guvernului liberal I.G. Duca?“

Se spunea că unii dintre miniștrii „liberali“ din cabinetul Duca, sau care i-a urmat lui Duca, ar fi făcut delațiunea, că „... Duca a trebuit să procedeze cum a procedat contra

legionarilor, deoarece așa i-a cerut-o Titulescu, referindu-se la părerea guvernelor de la Paris și Londra“.

Dar, deoarece Titulescu a dezmințit – și atunci, și după câțiva ani – categoric acest zvon, trebuie să presupunem că *a existat cineva, care l-a mințit pe Duca, și acel cineva* – după cum vom arăta mai la vale – *a fost regele Carol II.*

Alt zvon era că legionarii au intenționat să sancționeze actul ilegal al guvernului Duca de a pune mișcarea legionară în afară de lege. O astfel de interpretare s-a dat și în fața instanțelor justițiare și ea pare a fi cea mai plauzibilă. Păcat că nu acoperă adevărul sută la sută, pentru că atentatorul, precum și complicii lui, vorbeau doar de o trădare a lui I.G. Duca. Ei nu au precizat însă despre ce trădare a putut fi vorba, sau poate că au precizat, dar instanțele au retăcut acest secret?

(Peste tot mi s-a părut suspect că nimeni nu și-a luat oboseala sau curajul să lămurească tîlcul cuvîntului „trădare“. Vorbind cu Ionel Moța despre acest „amănunt“ al anchetei, Moța mi-a spus că, după părerea unora, Constantinescu a făcut aluzie la cîrdășia lui I.G. Duca, ministrul de interne în cabinetul Brătianu din 1922, cu mișcărilor antisemite și teroriste din țară.)

Părerea mea personală este că legionarii – adică cei de la conducerea mișcării – au vroit să dea un avertisment serios regelui și celorlalte partide politice, care își închipuiau că lichidarea Gărzii de Fier, a legionarilor și peste tot a formațiunilor de teroare, cvasi-fasciste, se poate face simplu, prin cîteva decrete, acte de guvern și de prestigiu.

Aceasta este părerea mea, dar nu este exclus ca, în fața atentatorilor, precum și a echipelor din care trebuia selecționat plutonul de execuție, să se fi evocat și strînsa legătură din trecut dintre Ionel Brătianu, colaboratorii lui principali, pe de o parte, și tineretul care se agita, pe de altă parte, pentru ca să-i impresioneze tratamentul mașter pe care i l-a aplicat acum I.G. Duca. Numai astfel se pot tăl-

măci cuvintele rostite de Constantinescu: „Așa se pedep-sesc trădătorii, dle prim-ministru!“.

Cred că nu este fără interes să notăm aici neglijențele guvernului liberal și ale organelor de stat, polițienești, *înainte și după* săvârșirea atentatului contra lui I.G. Duca.

În toate cercurile politice, în toate redacțiile de ziare, în toate cafenelele, berăriile și restaurantele din București, cu multe zile înainte, se vorbea că legionarii „vreau să se răz-bune“ și pregătesc o lovitură împotriva guvernului, ba chiar un atentat contra primului-ministru, contra ministrului de interne și a celui de justiție. Cu toate acestea, măsurile de pază și de profilaxie pe care le-a luat guvernul au fost ridicol de infime. În seara zilei de 30 decembrie 1933, cu zece minute înainte de sosirea lui I.G. Duca în gară, nu a fost nici măcar un agent de siguranță în gară, cu atât mai puțin alte forțe polițienești. Pentru că, dacă ar fi fost, i-ar fi putut surprinde pe atentatori, care au stat în restaurantul gării cu cel puțin două ore înainte de sosirea vreunui tren. Iar dacă, fiind suspecti, cei trei tineri ar fi fost percheziționați, putea oricine să găsească asupra lor armele...

Amintim aici că, în conformitate cu declarațiile făcute de atentatori, chiar înainte de 30 decembrie, cu 24, respec-tiv 48 de ore, au vroit să săvârșească atentatul în Curtea Președinției Consiliului de Miniștri, dar au renunțat de bunăvoie, deoarece – spuneau ei – în mașină, alături de Duca, se găsea și Dinu Brătianu, pe care nu au vroit să-l omoare. Ne întrebăm cum au putut pătrunde în curtea îngustă a Președinției (fostul palat Cantacuzino din Calea Victoriei) atentatorii, fără să fie controlați, identificați și îndepărtați de organele polițienești?

După săvârșirea atentatului, atitudinea organelor poli-tienești și justițiare a fost de-a dreptul revoltătoare. Se știa că atentatul a fost chibzuit și hotărât de către conducerea mișcării legionare. Cu toate acestea, nici Corneliu Codrea-

nu, nici alți fruntași ai mișcării nu au fost arestați și implicați în proces.

Caut și nu găsesc nici o explicație, cu atât mai puțin o justificare în privința acestei vădite neglijențe a organelor de urmărire, de represiune și justițiare supuse controlului guvernului liberal. (De altfel, în ziare nu a fost discutată problema, unii neîndrăznind, alții jenându-se să o discute. Dar dacă ne aducem aminte că același rege Carol II, care în anii 1933-'34 a procedat cu mânuși față de legionari, cu câțiva ani mai târziu i-a prigonit fără lege și cu o cruzime fără seamăn, involuntar trebuie să formulăm acuza că la sancționarea vinovaților – a tuturor vinovaților –, autoritățile, desigur la o sugestie preaînaltă, au procedat cu maximumul de îngăduință, ce nu se poate prin nimic justifica.)

Dar ciudata comportare a partidului zis liberal și a regelui Carol II – pentru ca să folosim cea mai blândă expresie – nu se oprește aici. În guvernul cel nou, pe care-l va prezida Gheorghe Tătărescu – protectorul de altădată al mafiilor rasiste și teroriste din România – ministru de interne este numit Ion Inculeț, îndeobște cunoscut ca un prietin al legionarilor. Subsecretar de stat la acel minister este promovat Eugen Titeanu – originar dintr-o familie de semievrei – care este cunoscut ca un ienicer, stînd la dispoziția califatului legionar, firește din motive de oportunitate și interes personal.

În asemenea condițiuni nu trebuie să ne mirăm că mișcarea legionară nu a fost urmărită cum trebuia, că șeful ei, Corneliu Codreanu, va sta ascuns la o rubedenie a prefectului de poliție, că peste tot sancțiunile vor fi foarte blînde și măsurile de urmărire și represiune aproape inexistente.

Această promiscuitate de persoane și de idei, inadmisibilă și chiar inimaginabilă în orice țară de drept și civilizată – nici chiar în lumea interlopă a gangsterilor americani – arăta limpede cine au fost călăuzitorii și protectorii rasismului și terorismului în România.

IV. Cazul Mihail Stelescu

În parlamentul ales la sfârșitul anului 1933 nu a pătruns nici un aderent al mișcării legionare (al Gărzii de Fier). Guvernul Duca – afirmăm – contrar dispozițiilor legii pozitive, a interpretat textul în sensul că legionarii nu pot să depună liste de candidați în alegeri, aducînd la cunoștință acest punct de vedere președinților de tribunale. M. Stelescu a propus ca – eludînd dispoziția guvernului – Garda să depună liste de candidați sub altă denumire și alt semn. Conducerea Gărzii a refuzat propunerea lui Stelescu.

În cursul lunii februarie 1934, Mihail Stelescu m-a vizitat la hotelul unde trăgeam cînd veneam la București și mi-a destăinuit dorința lui de a se despărți de Corneliu Codreanu. În cursul convorbirii am emis părerea că, din cauza unor simple discuții în contradictoriu și mai cu seamă pentru motive personale, nu văd justificată părăsirea unei organizații politice. Ar fi bine deci să încerce a-și valida aspirațiile și interesele înăuntrul grupării din care face parte.

Mi-am adus aminte de despărțirea lui Vasile Goldiș de Partidul Național și de supărarea lui Maniu pentru faptul că Goldiș, probabil pentru a risipi proasta impresie produsă în opinia publică de trecerea sa în tabăra adversă, de dragul unui portofoliu ministerial, s-a proclamat pe sine „președinte al Partidului Național“, închipuindu-și că, în acest fel, nu va fi considerat transfug. L-am sfătuit deci pe Stelescu că, dacă în viitor îi va fi făcută imposibilă rămî-

nerea mai departe acolo și despărțirea sa de Codreanu se va impune ca ceva de neînălțurat, atunci la nici un caz să nu încerce:

- să înjghebeze o contraorganizație similară celei pe care o părăsește;

- și să nu divulge secretele și confidențele pe care le-a aflat în calitate de membru al organizației din care a făcut parte.

Stelescu nu a urmat acest sfat. Peste puțin timp el l-a părăsit pe Codreanu, respectiv Garda de Fier, întemeind o organizație similară, pe care a numit-o *Cruciada Româ-nismului*. În organul de propagandă al noii organizații, Stelescu a început să atace conducera Gărzii de Fier și pe Codreanu, demascând totodată secretele și semisecretele Gărzii de Fier. Revista lui Stelescu și, peste tot, acțiunea pe care a pornit-o au fost finanțate de Max Auschnitt, la dorința regelui Carol II, care specula să aibă și la legionari oameni, respectiv subșefi, care la nevoie pot să submineze autoritatea șefului titular. Firește că legionarii, și în primul rând Codreanu și Moța, s-au supărat foc pe Stelescu.

Nu peste mult, Stelescu, întâlnindu-mă în holul hotelului Athénée Palace, mi-a spus că „Garda de Fier l-a condamnat la moarte și are de gând să-l execute în curând”.

Fără să mă roage Stelescu, m-am simțit obligat să intervin pentru el. Vizitându-l pe Ionel Moța în biroul său advocațional din Calea Victoriei (palatul Nestor), l-am rugat să renunțe întrucât ar nutri gânduri sinistre împotriva lui M. Stelescu. La dreptul vorbind, am crezut că Moța este străin de asemenea hotărâri ale Gărzii de Fier, dacă, peste tot, ar exista vreo hotărâre. Dar, spre marea mea surprindere, Moța mi-a comunicat că el personal a propus, în ședința conducerii mișcării, condamnarea la moarte a lui Mihail Stelescu, care „este un trădător, și trădătorii nu merită altceva decât un glonte”. Am încercat să-l conving pe Moța că o astfel de procedare nu este justificată, nici

după legile dumnezeiești și nici după cele omenești. Dar zădarnic. Moța a rămas neînduplecat. I-am arătat că Stelescu, despărțindu-se de organizația lor, nu poate fi considerat trădător, ci cel mult dușman. Or, în acest caz, o judecată înăuntrul organizației nu poate fi competentă.

În sfârșit, după lungi discuții, Moța mi-a propus formula următoare: „ – *Dacă Stelescu părăsește țara pentru cel puțin doi ani de zile, își sistează gazeta și se obligă că nu mai activează în viața politică, atunci și numai atunci îl iertăm*“.

Propunerea lui Moța am adus-o la cunoștința lui Stelescu, care, însă, nu a acceptat-o. L-am sfătuit pe Stelescu să ia oarecare măsuri, eventual să facă un denunț la Parchet, în sfârșit, să nu aștepte absolut impasibil cum își realizează planul foștii lui camarazi. Dar Stelescu ridica numai din umăr, fără să replice ceva.

În vara anului 1936, Stelescu a fost omorât într-o cameră de spital, unde își închipuia că putea fi adăpostit.

Deoarece de la întrevvedere mea cu Moța și până la omorîrea lui Stelescu (iulie 1936) trecuse un an și câteva luni, iar de la data condamnării sale de către sinedrionul legionar încă și mai mult, m-am întrebat de unde această „întârziere“? Cum se poate explica o întârziere când este vorba de o echipă teroristă? La nici un caz nu poate fi vorba de un sentiment de milă, de o încercare de grațiere sau de o ezitare din partea executanților. Trebuie să primesc explicarea, ce mi-a fost dată de către gazetarul Virgil Kerčiu, care mi-a spus că, la începutul lunii iulie 1936, regele Carol II a încheiat o înțelegere secretă cu legionarii, prin mijlocirea lui Nae Ionescu, în sensul căreia aceștia trebuiau să inițieze o campanie contra lui Nicolae Titulescu, pe care regele a hotărât să-l debarce. Prin urmare, conducerea mișcării a crezut că sancționarea lui Stelescu, în noile constelațiuni, nu va fi urmărită cu o vigoare maximă de către cei în drept.

Astfel Mihail Stelescu, ca atîția alții, poate fi socotit dacă nu o victimă directă, cel puțin [una] indirectă a lui Carol II...

(Cu cîțiva ani în urmă mi s-a comunicat de către gazetarul Costea, care îndeplinise funcțiunea de „senator“ legionar, o versiune, pe care o notez aici, dar pe care nu am putut-o controla și verifica. Se spunea anume că regele Carol II ar fi pus la cale, prin M. Stelescu, omorîrea lui Codreanu. Deși nu mă număr printre aderenții și admiratorii lui Carol II, cred că o asemenea presupunere este de domeniul fantaziei. Poate că regele Carol II nu-l agreea încă de pe atunci pe Corneliu Codreanu, dar încă nu sosise momentul să urzească planuri diabolice contra lui.)

V. Cîrdășia lui Carol II cu mișcarea legionară

Regele Carol II ahtia de mulți ani încoace după o guvernare personală, chiar după dictatură. Într-o atare eventualitate, desigur că o organizație teroristă a tinerețului ar fi fost bine primită. Nu se știe dacă, la sugestia cuiva sau din proprie inițiativă, regele Carol II, chiar din prima zi, a privit cu simpatie la toate organizațiile tineresti. Profesorul Nae Ionescu s-a grăbit să-i atragă atențiunea asupra grupului Corneliu Codreanu (a Gărzii de Fier) care era considerat drept o mișcare antisemită și cvasifascistă.

Dacă cineva ar găsi o contradicție între atari preocupări și simpatizările sale cu cercuri progresiste, cu apucăturile sale ultramoderne, cu metresă evreică, să nu se mire, căci așa era doar făcut Carol II, ca să fie de toate și să facă de toate: cercetaș și academician, motociclist și fotbalist, ctitor suprem al Bisericii Ortodoxe și francmason, filatelist și vînător, șahist și cartofoar, democrat și fascist – încins mereu într-o horă pestriță, nesfîrșită, de unul singur, îmbrățișînd figuri imaginare.

Om de legătură între el și legionari, profesorul Nae Ionescu, îi explica vîrtos, cu un lux de argumente, că legionarii ar putea forma un nucleu foarte potrivit pentru organizarea dictatorială a țării, la care regeșcul aventurier rîvnea de la început, cu pasiune și fără încetare.

Ambii șefi (Carol II și Codreanu) aveau însă rezerve mintale unul față de altul. Codreanu visa să cucerească puterea, ca Mussolini în Italia sau măcar ca Hitler în Germania, biruind în alegeri. La rîndul său, Carol II credea că tinerii aceștia „zănatici“ n-au ambiții mai mari decît politicienii, adică sunt la fel de interesați și venali. Pînă în cele din urmă se vor înșela reciproc, vor avea grele dezluzii, dar pînă atunci mai este cale lungă.

După cîteva luni de la restaurare, Nae Ionescu, desigur la sugestia stăpînului, lansează formula „*ritmului nou*“, „al personalităților“, cîntînd în același timp amurgul partidelor politice. Totuși, prima experiență, cu Iorga în frunte, eșuează complet.

*

A doua deziluzie o încearcă Nae Ionescu în noiembrie 1933, cînd (citez chiar din destăinuirile sale făcute mie în 1935): „contrar sfaturilor mele, contrar normelor bunului simț și a logicii sănătoase“, regele Carol II aduce la putere pe liberalii „bătrîni“, în frunte cu Duca, în loc să-l aducă pe Gheorghe Brătianu, cum i-a promis și cum aștepta toată lumea. Nae Ionescu spumega de furie pentru că evenimentele nu se desfășurau după cum a prezis și a prescris el. Totuși, regele putea să aibă și aievea și chiar avea socotelile lui. Gheorghe Brătianu era deja cîștigat de partea lui, în schimb liberalii bătrîni trebuiau uzați (cum fuseseră mai înainte național-țărăniștii). Călăuzit de acest gînd, regele Carol II a procedat așa cum a procedat. Apoi mai sunt și alte considerente. Împotriva lui Maniu trebuie aduse forțe cel puțin tot atît de puternice.

Dacă ar fi fost după dorința inimii sale, regele Carol II trecea de pe acum de-a dreptul la dictatură. Dar existau încă multe obstacole în calea unor asemenea „realizări“, cu alte cuvinte a planurilor regelui, socotite de el „mărețe“, dar de noi aiurite, de a instala un regim totalitar, cvasi-

fascist, autoritar. Străinetaea a devenit extrem de bănuitoare. Se cer garanții pozitive și neîndoielnice că regimul din România nu va aluneca spre dreapta.

Suntem nevoiți a constata că nu Titulescu, sau, mai exact, nu în primul rînd Titulescu, a cerut lămurirea străinetații în acest sens, adică liniștirea diplomaților anglo-francezi. Inițiativa a pornit de la regele Carol II, care, bănuind că Titulescu a creat atmosfera ostilă din străinetaea, intenționa să-l dezavueze pe acesta. Dar cum?

Regele Carol II a cerut, pentru liniștirea străinetații, de la primul-ministru Duca, un gest autoritar și energic contra legionarilor. Duca a ezitat în primul moment, dar regele i-a spus că chiar Titulescu a intervenit direct la el în acest sens. Carol II mințea, dar datorită acestei minciuni Duca a cedat. De unde s-a aflat apoi adevărul asupra convorbirii amintite dintre rege și primul său ministru? Foarte simplu. Primul-ministru Duca a comunicat cu cîțiva dintre cei mai intimi colaboratori ai săi convorbirea avută cu Suveranul. Titulescu, aflînd de zvonurile lansate, că „Duca a acționat contra legionarilor la indicațiile, sugestiile, ba chiar la insistențele sale“, a negat pur și simplu aceste afirmații. Le-a negat și față de foștii colaboratori și prietini intimi ai lui Duca. Titulescu a restabilit adevărul, afirmînd categoric că nu a cerut măsuri drastice contra legionarilor, ci l-a informat pe rege și guvernul (adică guvernele) că străinetaea a devenit foarte bănuitoare și se teme că, în România, regimul va cîrmi-o spre dreapta, iar în politica externă se va îndrepta contra aliaților de ieri. *Astfel de preocupări transpiră din spiritul presei subvenționate de Camarila regelui Carol II și, în primul rînd, din coloanele ziarului Cuvîntul, al cărui director, Nae Ionescu, se știe, este primul favorit al regelui.*

Carol II se pronunță ironic în fața intimilor săi asupra deslușirilor date de Titulescu, insinuînd că diplomații străini au fost informați în acest sens probabil chiar de

către Titulescu (ceea ce, dacă ar fi adevărat, ar însemna o acuză gravă la adresa lui Titulescu. Un ambasador nu trebuie doar să răspîndească el calomnii asupra guvernării din țara sa, ci, dimpotrivă, datoria lui este să le spulbere). Carol II pozează în rolul de victimă și trage concluzia în sensul că: „așa fiind, Titulescu trebuie dezmințit, dezavuat și pus la punct“.

Bineînțeles că nimeni nu are îndrăzneala să-l chestioneze asupra convorbirii cu Duca în problema dizolvării Gărzii de Fier, astfel Carol II nu are – spre norocul lui – prilejul să confirme sau să dezmință zvonurile lansate în legătură cu deslușirile date de Titulescu.

Reamintind și enarînd mai pe larg – în acest capitol –, chestiunea explicărilor date asupra omorîrii lui Duca am făcut-o dinadins, pentru a arăta falșitatea regelui Carol II față de legionari, cu care se găsea, prin intermediul lui Nae Ionescu, în cvasi-alianță și, în același timp, nesinceritatea și reaua lui credință atît față de primul său ministru, cît și față de strălucitul diplomat, pe umerii căruia zăcea răspunderea reprezentării țării în străinătate: Nicolae Titulescu.

*

Firește, atentatorii lui I.G. Duca trebuiau pedepsiți, dar – cum am mai amintit – organele guvernului și cele justițiare, care depindeau pînă la un punct tot de guvern, au procedat cu „mînuși“ și „cu mult tact“ nu numai în procesul penal însuși, ci și în legătură cu acesta. Prigoana contra mișcării legionare nu a continuat, căci nici nu începuse – cum era, deci, să continue. Ba, mai mult. Indirect și în mod tacit a fost încurajată mișcarea de către rege și chiar de către guvern, chiar și după atentat.

Drept urmare la această politică – pe care nu găsim cuvinte suficient de aspre pentru a o condamna – popularitatea mișcării legionare și prestigiul personal al lui Codreanu în fața tineretului au crescut, ceea ce este firesc. Cum

că toate aceste evoluări și aspecte purtau pecetea de aprobare a regelui, asta cred că nu mai trebuie să o dovedim.

În fața lui Carol II, Titulescu devenea tot mai incomod, nu numai din punct de vedere personal, ci și politic. Carol II avea impresia, de acum, că evenimentele din străinătate, în special în Germania și Italia, au evoluat în așa fel, încît o schimbare a macazului în politica externă se arată din ce în ce mai îndreptățită.

În vara anului 1936 intervine un acord între regele Carol II și conducerea mișcării legionare, în sensul ca aceasta să pornească o campanie violentă contra lui Nicolae Titulescu.

Profesorul Nae Ionescu, regizorul din umbră al întregii scenării, a început, în coloanele ziarului *Cuvîntul*¹, o campanie viguroasă contra lui Titulescu, combătînd politica acestuia. Politica externă pe care o critica Nae Ionescu nu era o politică personală a lui Titulescu, ci era politica guvernului, a țării, aprobată de regele Carol II, care, concomitent, pune la cale agenții săi să blameze această politică și mai ales pe omul care o gira.

A urmat apoi, în iulie 1936, congresul studentesc de la Tîrgu Mureș, care se confunda cu un congres al legionarilor. (Se știe că, începînd încă din anul 1933, cel puțin 80-85% din studențimea română de pretutindenea era înscrisă la legionari.) La acest congres, Nicolae Titulescu, ministru de externe activ al țării, a fost condamnat la moarte. Pentru ca să nu fie suspect că această campanie se duce în primul rînd contra lui Titulescu, au mai fost condamnați la moarte, în același timp, Ion Mihalache, președintele Partidului Național-Țărănesc și Virgil Madgearu, secretar general al acestui partid. Compunerea în acest fel al *ternarului* pare, la prima vedere, enigmatică.

¹ În anul 1936, ziarul *Cuvîntul* nu mai exista. Fusese suspendat în ianuarie 1934. Conflictul dintre Nae Ionescu și Nicolae Titulescu datează din 1933. (N. ed.)

Dar dacă ne aducem aminte că în acele momente Partidul Național-Țărănesc era principalul instrument politic în stare să lupte contra veleităților dictatoriale ale lui Carol II, vom înțelege mai ușor pentru ce au primit Mihalache și Madgearu acest avertisment.

Regelui Carol II, care de mult avea de gând să se debaraseze de N. Titulescu, inițiind o nouă orientare a politicii externe, i-au venit de minune actele de agresiune și de avertismente brutale ale legionarilor. Satisfacția lui și-o trădează printr-un act de rar cinism și imprudență: *donînd pentru scopurile congresului 100.000 lei*. Aceasta, să nu uităm, după omorîrea lui I.G. Duca și Stelescu.

În mod normal, într-un stat de drept, îndată după pronunțarea hotărîrii unui congres prin care sunt condamnați la moarte, în mod public, ministrul de externe activ și doi foști și probabil viitori sftnici ai tronului, procurorul din localitate ar fi trebuit imediat să procedeze la arestarea biroului congresului și a oratorilor de la congres. Însă România, în acea epocă, nu era un stat de drept și lucrurile de aici nu erau normale. Dar chiar dacă ar fi fost altminterlea, ne întrebăm care procuror ar fi îndrăznit să urmărească pe niște răufăcători pentru scopurile cărora regele țării donează suma de 100.000 lei? (Evident, donația regelui a avut un caracter numai simbolic.)

Ce impresie au produs în țară, și mai ales în străinătate, hotărîrea congresului de la Tîrgu Mureș și gestul simbolic al regelui Carol II – de aprobare și de încurajare a candidaților de atentatori – își poate oricine închipui.

Titulescu primise o lovitură, dar nu din față, ci de la spate. De altfel, în foarte scurt timp după congresul legionar de la Tîrgu Mureș, Nicolae Titulescu este debarcat. Debarcarea² lui a produs o penibilă impresie pretutindenea, atît în țară, cît și în străinătate.

² N. Titulescu a fost înlăturat de la Externe în 29 august 1936, cu ocazia unei remanieri guvernamentale. (N. ed.)

Acum sunt străvezii toate firele intrigărilor politice și este evidentă legătura dintre planurile regelui Carol II și acțiunile legionarilor. După vreo trei săptămîni de la demisia lui N. Titulescu – lichele camariliste trîmbițau în lume că este vorba nu de demisie, ci de o *demitere* – Corneliu Codreanu, în calitatea sa de căpitan al legionarilor și șeful organizației politice „Totul pentru Țară”, adresează un memoriu Suveranului, în care se spune, nici mai mult nici mai puțin, că *toți aceia care îndrăznesc să continue politica externă pe care a reprezentat-o Nicolae Titulescu, în primul rînd, o politică de apropiere de Soviete, vor răspunde cu capul*.

Acest avertisment, deși stilizat într-o formă cam juvenilă, a impresionat de asemenea lumea dinlăuntru și dinafară, ca și condamnarea la moarte a lui Titulescu și pe urmă demiterea lui. Toată lumea a remarcat, de altfel, că un astfel de avertisment nu s-a putut da decît cu știrea și aprobarea prealabilă a Regelui Carol II. Deși semnificația lui nu poate scăpa nimănui, Carol II a crezut că se pune astfel la adăpost față de orice critică a oamenilor politici, în cazul că se va decide pentru o nouă orientare în politica externă.

De altfel, acest fel de a corespunda și polemiza între șefii de partide, folosind pe rege în funcțiunea de factor poștal, a însemnat o necuviință, peste care însă Carol II, ca peste multe alte furci caudine, a trecut cu nonșalanță.

Colaborarea între Carol II și legionari ia forme tot mai precise. Deși nu îndrăznește să execute o întorsătură de 180°, Carol II socoate că, cel puțin în probleme periferice, să rupă solidaritatea cu cei mari din Vest și cu temutul vecin din Est, apropiindu-se de axa Roma-Berlin. Astfel, își dă asentimentul pentru organizarea unei expediții de voluntari în Spania, indirect, prin inginerul Malaxa (fiindcă așa ieșea mai ieftin), sprijină expediția. Participă la expediție 10 legionari frunțași. Printre ei, generalul Cantacuzino Grănicerul

și Ionel Moța. Evident, lupta acestor voluntari alături de Franco nu putea să aibă decît o semnificație simbolică. Această semnificație era însă gravă pentru că ea însemna, în teorie cel puțin, blamarea politicii duse de Titulescu contra fasciștilor italieni și spanioli.

Astfel, regele își blamează – ca de atîtea ori în trecut – propria făgăduială solemnă, că deși Titulescu a demisionat, politica lui va fi continuată de urmașul său.

*

Pentru sfîrșitul anului 1937 este plănuită lovitura de stat în România, adică trecerea la dictatura regală fățișă. Bineînțeles, mișcarea legionară va avea un rol proeminent de jucat în această acțiune de răsturnare de sus în jos.

Carol II este atît de sigur de realizarea – în curînd – a planurilor sale, încît nu se sfiește să-l anunțe pe regentul Paul la Belgrad că regimul din România se va schimba după „modelul” reușit din Iugoslavia. Iar la Praga dă garanții – verbale, bineînțeles – că regimul intern din România nu va influența în nici un fel politica externă a țării.

După aproape șapte ani – nu de muncă, ci de intrigării și cancanuri migăloase și asidue, după atîtea emoții febrile, după atîtea mascarade și manevrări – în sfîrșit, Carol II vede apropiindu-se ziua în care va deveni, nu numai virtual, ci și formal, stăpînul necontestat al țării.

La începutul lui ianuarie 1937 au murit doi dintre legionari (Moța și Marin) în luptele din Spania. Cum legionarii vor avea să joace un rol important în noua configurație politică plănuită, și cum Carol II este un pasionat promotor al serbărilor fastuoase, îngăduie, ba chiar dispune să se organizeze festivaluri funebre în memoria celor doi legionari căzuți. În scopul acesta, între alții, Carol II dă ordin mitropolitului ortodox de la Sibiu, Nicolae Bălan, care este măgulit și fericit că are prilejul să etaleze acum *sincerele* sale simpatii pentru mișcarea legionară (după

1944, același mitropolit Bălan va deveni apoi tot atât de sincer comunist). Sicriile cu osemintele celor doi legionari sunt purtate de-a lungul țării, făcându-se popasuri în diferite localități mai mari. La București a urmat o grandioasă înmormântare, la care, firește, participă legionari din toată țara în număr foarte mare. Dar tinerii s-au prezentat nu ca de obicei aderenții partidelor politice, în grupuri pestrițe, în dezordine, nedisciplinați, de-a valma. Nu. Legionarii au venit în coloane închegate, disciplinați, purtând cămașa verde ca o uniformă, ca o trupă militară. Doar armele le lipseau, adică puștile, mitralierele, tunurile...

Oamenii de pe stradă, neinițiații în secretele din culise, terțele persoane sau, mai exact, terțele partide nu vedeau în această manifestație decît o desfășurare a forțelor tineretului, a forțelor care vor sta azi-mîine la dispoziția regelui Carol II. Străinii nu vedeau decît bună înțelegere și armonie între stăpîni și supușii lor, atât de disciplinați și ordonați.

*

Dar deodată, ca din bun senin, cerul se întunecă. Pe neașteptate, putem spune literalmente *peste noapte*, situația se schimbă radical. Acțiunea, care promitea să se desfășoare atât de măreț, este oprită. *De către cine și pentru ce?* Vom primi răspunsul autorizat chiar din partea lui Corneliu Codreanu, dar abia în 11 martie 1937.

Deocamdată trebuie să ne mulțumim cu informații date de alte persoane, de altmintrelea de toată încrederea. Se spunea atunci că regele Carol II este foarte plictisit, ba chiar nemulțumit și indignat, de anumite purtări ale lui Corneliu Codreanu, care acum a început să-și ia aere de „comandant suprem“. Paharul s-a revărsat cu ocazia conferirii unor decorațiuni și grade cvasi-militare. Suveranul se decide pentru o intervenție grabnică și energică.

Carol II îi acordă o audiență secretă lui Codreanu, care este primit cam pe la mijlocul lunii februarie 1937, și cere

acestuia să-l proclame pe el, regele, drept „căpitan al mișcării“. Corneliu Codreanu, pe care profesorul Nae Ionescu îl prevenise, nici nu vrea să audă de așa ceva. El vrea, probabil, puterea întregă, așa cum a cucerit-o Mussolini în Italia și Hitler în Germania. Foarte neplăcut surprins de acest refuz, regele promite lui Corneliu Codreanu că îl va numi prim-ministru și că va rămînea în permanență la guvern cu camarazii lui, dar Codreanu (sfătuit în acest sens de Nae Ionescu) refuză categoric oferta regelui.

A treia zi, cînd Codreanu se întîlnește cu inginerul Malaxa, acesta îi declară ritos: „Băiete, ai făcut o nemai-pomenită imprudență. Prin refuzul dat regelui ți-ai iscalit pedeapsa cu moartea“.

Regele Carol II, rănit pînă în adîncul sufletului în orgoliul său, contrariat că planurile sale „mărețe“ se risipesc din cauza îndărătniciei unui „belfer bicisnic“ – cum îl numea în intimitate pe Codreanu – îl consideră acum nu numai dușman, ci rival, și, față de rival, de cînd e lumea, nu există iertare...

VI. Rivalitatea Carol II – Corneliu Codreanu

In ziua de 11 martie 1937, Corneliu Codreanu, șeful mișcării legionare, a trimis la mine pe secretarul său Stănicel (trăgeam atunci la Hotel Bulevard), propunându-mi o întâlnire într-un loc „neutru, nesupravegheat de poliție“.

Întâlnirea a avut loc în casa inginerului Ionică din București (dacă nu mă înșel, strada Basarabiei). Chiar de la început, Codreanu mi-a destăinuit scopul acestei întrevederi: dorința sa de a-l întâlni pe Iuliu Maniu. (O rudenie a lui, profesor la Cluj, i-a sugerat ideea să se adreseze mie, care pot să mijlocesc o asemenea întrevedere.)

I-am răspuns că, în principiu, nu cred să se ivească obstacole deosebite în calea unei asemenea întâlniri, dar trebuie să știe că, momentan, Maniu lipsește din țară, fiind călătorit în străinătate pentru un timp mai îndelungat. Foarte neplăcut surprins, Codreanu m-a întrebat dacă am vreo posibilitate să-l încunoștințez pe Maniu în scris despre ce este vorba, fără bineînțeles să aflu Siguranța. (M-am mirat foarte mult că șeful legionarilor se teme de Siguranță și, pentru o clipă, nu mi-am putut explica altmintrelea precauția lui decât presupunând că se jenează să se întâlnească cu Iuliu Maniu, considerat dușmanul numărul unu al regelui Carol II și, deci, cea mai indezirabilă persoană în țară. Dar după cele ce am auzit pe urmă, temerea lui Codreanu mi s-a părut cu totul justificată.)

După un moment de ezitare, i-am spus: „Întâmplarea face ca tocmai mâine să plece un prietin al nostru (Aurel Leucuția) cu mașina la Viena, unde îl va întâlni pe Maniu. Cu Dsa i-aș putea trimite o scrisoare“.

Corneliu Codreanu s-a ridicat de la masă, a trecut în camera vecină și a vorbit acolo cu cineva, apoi, reîntorcându-se, mi-a spus: „M-am asigurat să nu ne deranjeze nimeni, deoarece vom avea de vorbit lucruri foarte importante. Am să-i fac domnului Maniu o comunicare prin dvs. și vă rog să i-o transmiteți întocmai, fără să afle o terță persoană“. (A urmat un dialog pe care încerc să-l reproduc *ad litteram*):

Eu: Vă ascult cu nerăbdare.

Codreanu: Domnule Boilă, pe scurt, povestea este următoarea: eu sunt condamnat la moarte de către regele Carol II.

Eu: Dvs.? Și pentru ce? Iertați-mă, dar îmi vine greu să cred în seriozitatea celor spuse.

Codreanu: Cu toate acestea, este așa cum vă spun.

Eu: După toate câte s-au întâmplat în ultimul timp și mai ales în semestrul trecut, nu găsesc motivul pentru care regele să vă condamne la moarte. Reamintiți-vă congresul de la Tîrgu Mureș, pentru scopurile căruia regele a donat 100 000 lei, apoi memoriul adresat de dvs. în chestiunea politice externe, care, așa cum a fost conceput, părea a fi comandat de rege. În fine, mai recent, amintiți-vă de comportarea autorităților bisericești și civile cu ocazia înmormântării lui Moța și Marin.

Codreanu: Da. Toate acestea sunt perfect adevărate, dar de atunci a intervenit un fapt pe care dvs. nu-l cunoașteți, dar după ce îl veți cunoaște veți înțelege că vorbele mele, sau mai exact temerile mele, sunt cât se poate de întemeiate.

(Aici Codreanu a făcut o mică pauză, m-a privit din nou îndelung și apoi mi-a spus: „Nu am dreptul să vă cer

un jurământ, dar vă rog insistent să-mi promiteți că nu veți divulga nimenui cele ce vă comunic acum“. I-am răspuns: „Domnule Codreanu, aveți cuvîntul meu de onoare că, în afară de domnul Maniu, nimeni nu va afla cele comunicate de dvs.“)

Codreanu a continuat apoi:

„– Nu de mult, regele mi-a acordat o audiență secretă, care a și avut loc într-o vilă particulară. În cursul acestei audiențe, regele mi s-a destăinuit, sau mai exact făcea în așa fel ca eu să am impresia că mi se destăinuiește. El spunea că are de gînd să abandoneze partidele politice, care nu se deosebesc între ele din punct de vedere ideologic, ci au aceeași preocupare constantă de a veni la putere cu orice preț și de a mă face «prizonierul lor», «unii pretinzînd chiar să-mi dicteze pînă și comportarea mea în viața familială și particulară». «Prefer să urmăresc realizarea programului meu.» «... și deoarece – cum sunt informat – programul meu nu se deosebește de al vostru, al tinerețului, am să vă aduc la putere, și să te numesc pe tine primul meu ministru. *Dar – a continuat regele – este nevoie ca diriguirea mișcării voastre să treacă exclusiv în mîna mea. Cer deci să mă proclamați căpetenia voastră.*»

I-am răspuns regelui că eu, deocamdată, nu urmăresc să vin la putere, deoarece nu am cadre pregătite pentru guvernare. Eu am creat o școală politică în care o să instruiesc tineretul, pregătindu-l pentru ziua de mîine. Eu vreau să transform mentalitatea acestor tineri, ai căror părinți nu se pot schimba de azi pe mîine. Organizația mea nu este sută la sută teroristă, dar nu mă sfiesc a recunoaște că este paramilitară, înlăuntrul căreia vreau să mențin o disciplină de fier. Majestatea Voastră sunteți capul Tării și simbolizați suveranitatea națională, sunteți deci și comandantul suprem al oștirii și implicit, deci, și al nostru, dar nu puteți să vă asumați roluri mai inferioare [*sic!*], să vă degradați, adică, la rangul unui simplu șef de

partid sau grup politic. Nu am putut spune regelui tot ce gîndeam în adîncul sufletului meu, și anume că nu pot să-l las să prostitueze și organizația noastră, cum a procedat cu celelalte partide politice, și nici că vrea, probabil, să mă uzeze și pe urmă să mă arunce la gunoi ca pe o lămîie stoarsă“ – a terminat Codreanu.

Eu: Dar, în definitiv, ce vă face să credeți că, numai-decît, v-a condamnat la moarte? Iată, Maniu duce contra lui o luptă aprigă de ani de zile și o luptă mult mai primejdioasă în urmări, și totuși nu-l condamnă la moarte.

Codreanu: Cu domnul Maniu este altceva. Dsa este, ce-i drept, considerat dușmanul numărul unu, dar nu îi este rival, căci Maniu nu vrea să instaleze dictatura, ba a renunțat și la șefia partidului său. Pe cînd regele în mine vede un rival, pe care trebuie să-l înlătore cu orice preț și cu orice mijloace. Apoi, omorîrea lui Maniu ar stîrni un mare resenz în opinia publică dinlăuntru și dinafară; în același timp, înlăturarea mea nu va produce o impresie deosebită, ba din anumite părți va fi primită cu satisfacție – așa cel puțin își închipuie Carol II. El pe mine nu mă consideră nici măcar popular în țară. „Iacă un tînăr bicisnic, aiurit“, cum s-a declarat nu o dată despre mine în fața lui Nae Ionescu.

Eu: Am înțeles. Dar vă rog să mă lămuriți cum vă închipuiți o colaborare cu domnul Maniu? Dvs. aveți cu totul altă mentalitate, altă educație, alt program politic, altă tactică de luptă. Maniu – democrat, filofrancez, filo-englez, în luptă înverșunată cu revizionistii germani și maghiari, legalist, găsindu-se în atitudine protestatară față de comportarea particulară a regelui Carol II. În schimb, dvs., dle Codreanu, sunteți pentru absolutism și totalitarism, pentru prietenie cu Hitler și cu Mussolini, care susțin revizuirea tratatelor de la Paris. Iar chestiunea doamnei Lupescu – după cum mi-a declarat ocazional Ionel Moța – vă dezinteresează. Și, mai apoi, chiar în vara trecută i-ați

condamnat la moarte pe cei mai apropiați prietini politici ai dlui Maniu, pe Titulescu și Madgearu, precum și pe șeful partidului însuși, din care Maniu face parte.

Codreanu mi-a zîmbit – îndeletnicire foarte rară la el – și a făcut un gest diminutiv cu mîna: „Asupra acelor condamnări se mai poate reveni“; apoi a continuat: „Comparația pe care ați făcut-o este aproximativ exactă, deși îmi atribuiți unele păreri pe care nu le am sau, mai exact, le-am revizuit în parcurs. Să nu credeți că eu nu cunosc și nu detest viața particulară a regelui. O cunosc poate mai bine ca dvs. Eu îl socot pe acest rege o pacoste pentru țară, indiferent de faptul că am devenit dușmani. Căci dacă nu-l socoteam așa, poate că încheiam tîrgul cu el. *Eu cu domnul Maniu doresc să fac o alianță contra regelui Carol II.* D. Maniu este meșter în formule juridice și politice. Dsa va găsi formula potrivită, dacă peste tot acceptă alianța mea.

De altfel, eu nu vreau deocamdată să vin la putere și, peste tot, nu vreau să vin prin revoluție sau lovitură. Vreau să cuceresc guvernul pe cale pașnică – cam la fel ca Hitler – prin alegeri, obținînd majorități în parlament“.

Am dat din umeri și am încheiat discuția: „În fine, eu nu am dreptul să mă pronunț în numele domnului Maniu, căruia am să-i comunic dorința dvs. și tot ce mi-ați destăinuit“.

Ulterior am fost informat – și chiar de către legionari de frunte – că planul lui Codreanu nu a fost aprobat de toți membrii Gărzii și de toate vîrfurile cadrelor. Ba, în majoritatea lor, aceștia nu împărtășeau animozitatea lui Corneliu Codreanu față de regele Carol II. Iar după ce au aflat ce perspective splendide a sacrificat Codreanu pentru a putea păstra independența mișcării, toți aceștia au convenit că s-a săvîrșit o mare greșală. Fără exagerare, putem deci spune că mișcarea trecea prin momente critice.

VII. Faimosul pact electoral Maniu-Gh. Brătianu-Codreanu

Către sfârșitul lui iunie 1937, Maniu, luînd cunoștință de dorința lui Corneliu Codreanu de a avea o întrevvedere cu el, i-a dat prin mine următorul răspuns:

„Fiind eu un membru disciplinat al Partidului Național Țărănesc, nu pot să am o discuție – cu caracter politic – cu șeful unei grupări politice străine, pentru a găsi o platformă de colaborare, fără ca în prealabil să nu-l încunoștințez pe d. Ion Mihalache, șeful partidului. De vreme ce însă domnul Codreanu a cerut ca întrevederea – solicitată de el – să rămînă în secret și nimeni altul să nu aibă cunoștință de ea, cu regret, nu pot să-i satisfac dorința... De altmintrelea – a adăugat Maniu – în cîteva luni situația politică se va schimba radical și toate piedecelile din calea unei întrevederi între noi vor fi înlăturate“.

Cam prin 10 iulie 1937 m-am întîlnit cu Corneliu Codreanu la Predeal, aducîndu-i la cunoștință răspunsul lui Maniu, și am constatat cu oarecare uimire că a rămas perfect mulțumit de acest răspuns, declarîndu-mi: „Și eu văd la fel ca domnul Maniu, în curînd vom putea sta de vorbă nestînjiți, în alte împrejurări“.

Mărturisesc sincer că, în acel moment, n-am înțeles nici aluzia lui Maniu și nici reflecțiile lui Codreanu. Mai tîrziu m-a lămurit Aurel Leucuția, povestindu-mi întîlnirea care a avut loc, la sfârșitul lui mai 1937, în camera

unui hotel de la Paris, între Virgil Madgearu, Nicolae Titulescu și Iuliu Maniu.

Cu toate că nu aparține subiectului nostru propriu-zis, reproduc aici cele povestite mie de Aurel Leucuția.

Virgil Madgearu, trimis de I. Mihalache, precum și N. Titulescu, rugat tot de Mihalache, l-au vizitat pe Maniu în hotelul unde locuia la Paris.

Virgil Madgearu, într-o lungă pledoarie, a expus situația de acasă și, la sfârșitul ei, a formulat pretențiunea lui Mihalache.

„N-aș putea – îmi spunea Leucuția – să reproduc din cuvânt în cuvânt cele spuse de Madgearu și apoi discutate de cei trei. Mă voi mărgini a da un scurt rezumat, care cuprinde esențialul“:

Madgearu: Ion Mihalache și noi, actuala conducere a Partidului Național-Țărănesc, socotim că în toamna acestui an, regele, neavînd încotro, va trebui să-l însărcineze cu formarea guvernului pe Ion Mihalache. (Maniu a ascultat în tăcere, fără să reflecteze ceva asupra celor spuse de Madgearu.)

Madgearu a continuat:

– Într-un singur caz nu-l va aduce la guvern pe Mihalache – aceasta este părerea lui Mihalache și a noastră – și anume, dacă va putea pretexta că dvs., domnule Maniu, sau oamenii dvs., ați întreprinde o acțiune antidinastică sau, mai exact, anticarlistă.

Drept aceea, Mihalache și noi cu toții vă rugăm să nu porniți nici o acțiune, nici direct nici indirect, prin gruparea dvs., contra regelui Carol II. Iar ca un fel de garanție că veți rămînea în pasivitate, Mihalache vă roagă să-i promiteți că nu vă veți reîntoarce în țară decît în preajma crizei.

N. Titulescu s-a asociat la cele spuse de V. Madgearu, fiind de acord și cu cererea formulată de Madgearu în numele lui Ion Mihalache.

Maniu: Eu unul nu cred că regele Carol II are de gând să-l aducă la putere pe Ion Mihalache în fruntea unui guvern național-țărănesc, nici acum, nici mai târziu, nici chiar dacă eu rămân în pasivitate sau voi promite în scris că nu voi acționa în nici un fel. *Mai curînd sunt gata să cred că l-ar numi pe Mihalache în cazul cînd eu aș porni o acțiune violentă contra camarilei și a doamnei Lupescu, cu condiția, bineînțeles, ca Mihalache să mă dezarmeze.*

După părerea mea, regele are cu totul alte planuri. Dvs. nu-l înțelegeți nici acum sau vă faceți că nu-l înțelegeți. Cum spunem noi pe la Blaj, „vă îmbătați cu apă rece“. Regele nici gând nu are să devină un domnitor constituțional. El așteaptă doar sfîrșitul legislaturii, nu fiindcă are de gând să respecte uzanțele parlamentare și constituționale, ci fiindcă nu a avut încă timp și posibilitate să pregătească îndeajuns formula succesiunii, care va fi cu totul alta decît cum vă închipuiți.

Dar, pentru ca să nu-mi puteți băga de vină nimic și să nu aveți motivul să susțineți că eu aș putea fi piedeca aducerii la putere a lui Ion Mihalache, iată, eu vă declar: am să rămân în străinătate pînă colo, prin septembrie. Dar chiar venind în țară, nu voi părăsi via mea de la Bădăcin. În orice caz, nu voi întreprinde nici un fel de acțiune politică, pentru a nu contracara șansele lui Mihalache de a veni la putere. Voi face tot ce-mi este posibil ca nici oamenii mei, în special Zaharia Boilă, să nu pornească vreo acțiune contra regelui.

Madgearu: Repet, Mihalache crede ferm că va fi adus la putere acum, adică cel mai târziu în noiembrie anul acesta. Dar dacă totuși Carol II ar săvîrși un asemenea act de nedreptate, și anume să nu-l aducă la putere după demisia actualului guvern prezidat de Tătărescu – demisie care fatal va trebui să se producă pînă la toamnă –, Ion Mihalache se va retrage imediat de la șefia Partidului Național-Țărănesc, cedînd locul dvs. Nu sunt autorizat să fac

o asemenea declarație, dar v-o fac, totuși, cunoscînd gîndurile intime ale lui Mihalache.

Titulescu: Dle Maniu, în definitiv dvs. ce credeți, dacă regele nu are de gînd să-l aducă la putere pe Mihalache, *cine va fi urmașul lui Tătărescu?*

Maniu (textual): *Mă întrebați cine va fi urmașul lui Guță Tătărescu? Iată, vă spun părerea mea: va fi domnul Guță Tătărescu.*

Atît Titulescu cît și Madgearu au izbucnit într-un rîs zgomotos, la care m-am asociat și eu – spunea Leucuția.

Apoi, potolindu-se, Titulescu i-a strîns mîna lui Maniu și i-a spus: deși nu vă cunosc mucalit, cred că nu susțineți serios ceea ce ați spus. În orice caz, noi contăm pe promisiunea dvs. că pînă la toamnă veți aștepta cu orice fel de acțiune.

Cei trei oameni politici s-au despărțit.

(Pînă aici povestea lui Aurel Leucuția.)

În luna noiembrie 1937, piesa sau, mai exact, comedia-bufă a rulat întocmai după indicațiile regizorului principal... Regele a început consultările, ca de obicei. După audierea președinților Corpurilor Legiuitoare a fost chemat la palat Ion Mihalache. Regele l-a însărcinat cu formarea guvernului... Dar nu al unui guvern național-țărănesc, ci al unui guvern de coaliție împreună cu gruparea Vaida. Se știa, însă, că Vaida și aderenții săi încă din anul 1935 au fost excluși din Partidul Național-Țărănesc, fapt care a determinat ca raporturile dintre cele două grupări să fie cît se poate de inamicale. Între Mihalache și Vaida nu existau nici măcar relații personale. După ruptură, Vaida și-a organizat gruparea sa separat, depunînd liste în alegerile parțiale și județene, dar, în afară de două circumscripții, numai în Ardeal. Rezultatul a însemnat un dezastru pentru vaidiști. În afară de un singur județ (Bihorul), Vaida nu a obținut majorități. Chiar și în Bihor a avut numai o majoritate relativă.

În asemenea condițiuni, însărcinarea dată lui Mihalache a fost o curată bătaie de joc. Regele Carol II, adoptînd maniera unui golan de la periferia Bucureștilor, a crezut că-i șmecher. În realitate, și-a bătut joc de buna-credință și loialitatea lui Ion Mihalache, care fusese atît de naiv încît să creadă în promisiunile regelui transmise prin așa-numiții centriști din jurul lui. Formal, regele era acoperit, deoarece însărcinarea de a forma guvernul a fost dată, dar, în fond, bătaia de joc a fost deplină. De la sine se înțelege că Ion Mihalache a refuzat o asemenea însărcinare, care a însemnat o umilire a demnității sale de om politic și, adăogăm noi, cu totul inutilă.

După ce o similară însărcinare a fost dată și lui Vaida și acesta de asemenea a refuzat-o, regele Carol II – așa cum a prezis-o Maniu cu luni înainte – l-a chemat pe Guță Tătărescu și l-a însărcinat cu formarea guvernului.

Dar, să fim drepți, noul guvern Tătărescu nu era identic cu cel precedent. Guvernul nou a însemnat o coaliție a carliștilor din toate partidele (în primul rînd din cel liberal, gruparea Vaida, Iorga). Fiul profesorului Iorga, Mircea, este numit subsecretar de stat. Grupării lui Vaida i se conferă 64 candidaturi în viitoarele alegeri. Din noul guvern sunt scoși prietinii legionarilor: Inculeț, Titeanu etc. Richard Franassovici este numit ministru de interne.

Ion Mihalache convoacă imediat comitetul central executiv și își dă demisia de la șefia partidului. Propune în locul său pe Iuliu Maniu, care este proclamat ales cu unanimitate. Revenirea lui Iuliu Maniu în fruntea Partidului Național-Tărănesc, avîndu-se în vedere și impopularitatea lui Carol II, dezlănțuie, atît în țară cît și în străinătate, un mare entuziasm. Cei care au cunoscut dedesubturile crizei și secretele din culise – mai ales – au admirat simțul de previziune al lui Maniu și sursele sale sigure de informare. Evenimentele s-au împlinit doar așa cum le-a prezis Maniu, cu exactitate matematică.

Chiar a doua zi, Iuliu Maniu se întâlnește, în casa profesorului dr. Gerota, cu Corneliu Zelea Codreanu, apoi, la a doua întrevedere, participă și Gheorghe Brătianu.

Edițiile speciale ale ziarelor vestesc evenimentul senzațional: cei trei șefi de partid încheie un acord pentru *apărarea libertății alegerilor*. Nu un cartel electoral cu scopul fixării unor candidaturi comune, nici un pact politic pentru parcurgerea aceluiași drum și realizarea unor puncte de program. Se precizează că acordul durează pînă la terminarea alegerilor, deci maximum 30 zile. Acest termen scurt a fost fixat la dorința expresă a lui Corneliu Codreanu, care a fost impresionat de opoziția stîrnită în sînul organizației sale față de încheierea pactului. Nedumeriri, am putea spune chiar nemulțumiri, s-au ivit și la național-tărăniști, acestea fiind mai ales alimentate de către partizanii regelui (mai exact, de către oportuniștii din partid), care au suferit un eșec prin blamarea lui Mihalache și acum nu îndrăzneau să combată metoda de luptă decît în surdină. Pentru că, așa cum a declarat Maniu cu ocazia realegerii sale: REVENIREA MEA ÎN FRUNTEA PARTIDULUI ÎNSEMNEAZĂ: LUPTĂ!

Dar, de fapt, încheierea acordului a fost necesităț imperios în urma evenimentelor, adică a evoluării situației politice, în felul cum ea a evoluat, ceea ce vom arăta îndată.

Făcîndu-se selecționarea celor două tabere, a lichelelor carliste și camariliste, de o parte, și a românilor conștienți, pe de altă parte, regele a dat noului guvern misiunea să cîștige alegerile cu orice preț, nu atît pentru a făuri majorități parlamentare, ci pentru a justifica săvîrșirea pasului următor, pe care-l plănuia regele Carol II: *trecerea la dictatura regală fățișă*.

Iuliu Maniu ridică mînușa și indică imediat replica: guvernul personal al regelui Carol II trebuie răsturnat în alegeri. În acest scop, opoziția are o supremă și imediată grijă: *garantarea libertății alegerilor*.

Iată rostul încheierii acordului între principalele partide de opoziție.

Cum era de așteptat, presa carlistă și sateliții de toate pănurile ale lui Carol II pornesc o furibundă campanie contra „pactului Maniu-Codreanu“.

Primul-ministru Guță Tătărescu se face că a uitat că, în toamna anului 1922, el a montat mișcările antisemite. Iar regele Carol II crede că lumea are memorie scurtă și nu-și aduce aminte că, pînă acum cîteva luni, protectorul mișcării legionare a fost chiar el, regele. Deodată sunt uitate toate evenimentele din trecut: congresul de la Tîrgu Mureș, condamnarea la moarte a oamenilor politici, campania contra lui Titulescu etc. etc., *și mai ales gestul revoltător al regelui Carol II, care, în scopurile acestei acțiuni, a donat din caseta particulară suma de 100 000 lei.*

O droaie de invective și acuze sunt aruncate asupra autorilor pactului. Dintre acestea, spicuim principalele capete de acuzare:

- Iuliu Maniu l-a lansat în viața politică pe Corneliu Codreanu;

- Maniu a investit Garda de Fier (mișcarea legionară) cu caracter de autenticitate, dîndu-i permisie de circulație în lumea politică românească;

- Pe de altă parte, Corneliu Codreanu este acuzat că și-a trădat punctele principale din programul său. Spre pildă: lupta contra comunismului(?);

- Corneliu Codreanu a devenit satelitul Partidului Național-Țărănesc, democrat și filosemit, proteguit de francmasoni etc. etc.

(Deși nu se încadrează în subiectul nostru, amintim că, cu doi ani în urmă, Hitler și Stalin au încheiat – nu un cartel electoral, ci mult mai mult – un pact de neagresiune și de împărțire a zonelor de influență în Europa, fără a fi suspectați și acuzați de inconsecvență, felonie și aservire unul față de altul.)

Am încercat să răspundem în presă, dar nu am putut da o replică integrală, deoarece ne împiedeca cenzura militară. După ce șeful guvernului ia în folosință stațiunea de emisiune a radioului – nepermițând în același timp lui Maniu sau altor șefi de opoziție să folosească acest mijloc modern de comunicație orală – Maniu încearcă să răspundă la o adunare publică, convocată într-o sală de cinematograf, dar adunarea este împrăștiată de organele polițienești.

Vom nota aici reflexiunile lui Maniu la criticele pronunțate:

Înțeleg perfect nervozitatea regelui Carol II și a slugilor sale pentru faptul încheierii acordului celor trei. Dar această grijă nu mă poate stăvili în calea mea. Se spune mereu că noi am încheiat un pact politic programatic, ceea ce este inexact. Nu este vorba de un pact ideologic, doar cele trei grupări politice se prezintă cu liste separate în alegeri, deci în concurență ideologică între ele. Apoi, acordul a fost încheiat de la partid la partid, și nu între trei persoane, ceea ce însemnează că nu este vorba de o cîrdășie între persoane contra altor persoane, ci de o înțelegere pentru apărarea unui principiu sacru, cel al *libertății alegerilor*, un deziderat prin excelență democratic.

Nu eu l-am lansat pe domnul Corneliu Codreanu, căci pînă în decembrie 1937 nici într-un articol al meu și nici într-o vorbire a mea nu l-am pomenit și nici nu l-am cunoscut personal.

Corneliu Codreanu s-a lansat singur, candidînd în alegerile parlamentare, în fruntea unei grupări separate, pentru întîia oară în alegerile efectuate sub guvernul Iorga, în vara anului 1931. Iar dacă e vorba de protejare, se poate vorbi de protejarea lui Gh. Tătărescu, care a încurajat toate mișcările antisemite între anii 1922-1927, precum și de oblăduirea regelui Carol II, care în vara anului 1936 – după omorîrea lui I.G. Duca și M. Stelescu – a donat 100 000 lei

pentru scopurile congresului tineretului legionar, ținut la Tîrgu Mureș, unde au fost condamnați la moarte N. Titulescu, Ion Mihalache și Virgil Madgearu. Tot astfel, regele a sugerat lui Codreanu prezentarea unui memoriu (în septembrie 1936), în care se cerea o radicală schimbare a politicii externe.

Dar oricît s-ar fi scuzat Iuliu Maniu, oricîte argumente ar fi invocat pentru a spulbera acuzele și criticile adversarilor săi, totuși, nu ajungea la nici un rezultat, pentru că adversarii lui erau de rea-credință și nicidecum nu doreau să fie convinși, lămuriiți și domoliți. Pe aceștia îi îngrijorau perspectivele unor alegeri libere, cunoscînd perfect atmosfera care domnește în țară împotriva lui Carol II și a lichelelor sale.

Criticii nu-și dădeau seama de contradicțiile din scrisul lor. Pentru că, în mod logic, acuzele care i se aduceau lui Maniu se băteau cap în cap cu cele aduse lui Corneliu Codreanu. Astfel, dacă Maniu ar fi greșit lansîndu-l pe Codreanu, acesta nu a săvîrșit nici o felonie, și invers, dacă Codreanu și-ar fi renegat principiile, atunci nu a greșit Maniu.

Ne gîndim, însă, ce cu totul altul ar fi fost tonul gazetelor dacă Codreanu ar fi primit oferta regelui Carol II de a-l proclama de *căpitan* al Gărzii de Fier! Ce copil de treabă și cuminte ar fi fost Codreanu și ce mare patriot ar fi fost dacă echipele lui ar fi omorît pe Titulescu, Mihalache și Madgearu și alți oameni politici!

*

Dar să vedem ce ecou a stîrnit încheierea acordului Maniu-Gheorghe Brătianu-Corneliu Codreanu la celelalte partide politice și în străinătate?

Presa și stațiunile de radiodifuziune anglo-franceze au salutat cu satisfacție această ripostă energică pentru apărarea libertății alegerilor în România. Apoi, nici Stalin nu

a împărțit temerile pseudo-democratice ale centriștilor-camariliști din jurul lui Mihalache și ale altor cavaleri de industrie politică, pentru că tocmai la inspirația lui Stalin presa sovietică a scris favorabil despre „pactul” Codreanu-Maniu, stabilind ceea ce era de altfel realitatea, că este îndreptat contra veleităților dictatoriale ale „paranoicului rege Carol II”.

Celelalte partide din opoziție (cu excepția grupării antisemite conduse de poetul Goga), toate au aprobat acordul: Partidul Social-Democrat, Național-Agrar condus de Argetoianu, Partidul Poporului de sub șefia lui Averescu, Partidul Maghiar, Partidul German, Blocul Evreiesc etc., toate au aderat la acest front anticarlist al partidelor din opoziție. Partidul Comunist Român, găsit în ilegalitate, a difuzat următorul comunicat: *„Partidul Comunist din România, fiind pus în afară de lege, nu poate participa la alegeri, dar invită alegătorii să voteze cu listele domnului Maniu...”*.

Mai târziu, o parte a presei comuniste indigene și străine a crezut de bine nu numai să tăgăduiască comunicatul difuzat de Partidul Comunist din România, aflat în ilegalitate, ci să critice pe un ton aspru și ironic pactul tripartit (Maniu-Codreanu-Brătianu). Dar această atitudine nedreaptă și neîntemeiată nu poate deforma realitatea istorică, nu poate diminua importanța și necesitatea pactului, mai cu seamă ținând cont de rezultatul obținut: *răsturnarea listelor carliste în alegerile generale*.

VIII. Marea greșeală politică a lui Corneliu Codreanu

Va să zică: acordul electoral al partidelor din opoziție și lupta acestora și-au produs efectul asupra opiniei publice, ducând la un rezultat nemaiîntâlnit în istoria țării, care n-a fost obținut niciodată în cursul celor 80 de ani ai vieții politice din România independentă: *listele guvernamentale au căzut în alegerile generale.*

Aderenții regelui Carol II, agenții și lichelele Camarilei au fost repudiați de corpul electoral.

A doua zi după terminarea alegerilor, șefii partidelor cartelate (Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Corneliu Codreanu) s-au întrunit pentru a examina situația. Așa fusese înțelegerea, dar chiar dacă nu ar fi existat o astfel de învoială, ar fi solicitat-o desigur Corneliu Codreanu, care era presat, aproape terorizat de elementele patriotarde, fasciste, din mișcare; acestea au detestat categoric pactul încheiat, găsindu-l favorabil numai pentru Maniu, care tocmai din acest motiv ar fi „solicitat” încheierea pactului. Corneliu Codreanu, indignat la culme, a strigat în ședința secretă a conducerii: „Este complet eronat ce afirmați!”. Apoi, văzând că opoziția nu se astâmpără, a strigat pe un ton violent: „În genunchi!... Așa am găsit de bine, așa am făcut și vă asigur că bine am făcut”.

Codreanu a înțeles însă să nu întindă prea mult coarda. După terminarea alegerilor, a declarat că își reia liber-

tatea de acțiune și, deocamdată, pleacă la Predeal „să facă schi“.

– Rău faci! i-a spus Maniu.

– După dvs., ce ar trebui să fac? a întrebat Codreanu.

Maniu a fost prompt cu răspunsul:

– Eu sunt de părerea să ieșim pe stradă, eu cu oamenii mei și dta cu aderenții dtale, și să nu reintrăm în casă pînă ce regele nu ne va aduce la putere pe careva dintre noi. Pentru mine este indiferent pe cine-l va chema la guvern regele. Important este – și accentuez, este decisiv de important – ca noul guvern să aibă caracter parlamentar. Numai atunci putem vorbi de o izbîndă politică.

Codreanu a obiectat:

– Noi am obținut, doar, victoria, dușmanul este bătut.

Maniu: Nu este adevărat. Dușmanul nu este încă bătut. A primit numai o lovitură de măciucă. După ce se dezmetește, se va arunca din nou asupra noastră, întocmai ca o fiară rănită...

Apoi Maniu, cuprins parcă de o presimțire rea, privindu-l fix pe Codreanu, l-a avertizat.

– Domnule Codreanu, acum nu-i vreme de odihnă. Nici de sport. Și, mai ales, nu pentru dta. Regele nu va zăbovi să se răzbune crunt asupra dtale, care i-ai stricat toate socotelile. El a crezut că te are în buzunar, și acum, deodată, primește o lovitură dintr-o parte de unde nu se aștepta.

Codreanu a ascultat în tăcere fără să replice ceva.

Prost inspirat și prost sfătuit de colaboratorii săi mai apropiați, Codreanu pleacă la Predeal, unde se întâlnește cu generalul Ion Antonescu, ministru de război în noul guvern Goga, și cade de acord cu acesta. El ia angajamentul că nu se va război cu noul guvern, că va înceta orice acțiune contra regelui, că nu va mai încheia altă înțelegere cu Maniu.

Cu alte cuvinte, Codreanu dezarmează, încheie indirect un armistițiu cu dușmanul său politic neîmpăcat, care

este regele Carol II, armistițiul prin care el, Codreanu, este obligat la inactivitate și regele nu este obligat la nimic.

După cum se va vedea, această greșeală politică de neiertat i-a fost fatală. Cît a fost de vigilent, clar și ager la minte în martie, cu atît mai confuz și dezorientat părea de astă dată.

Cele ce se vor întîmpla de acum încolo rulează ca un film cu program fixat de mai înainte. Regele nu-l ține la guvern pe Goga decît o lună de zile (altă lălmîie stoarsă), atîta timp adică cît îi trebuia ca să pregătească proclamarea dictaturii regale, după care ahtia și la care se pregătea chiar din tinerețe, cînd nu era decît prinț moștenitor... Acei dintre oamenii politici care se vor lăsa îmblînziți vor primi cîte un os de ros, în formă de „consilierat regal“ sau „ministru fără portofoliu“, în schimb, recalcitranții vor fi ostracizați. Pe Maniu îl cheamă în audiență și îi oferă titlul de ministru în guvern fără portofoliu, bineștiind că nu va primi. Lui Codreanu nu-i oferă nimic, nici măcar nu-l cheamă în audiență.

După cîteva zile de la instalarea guvernului său personal, Carol II înscenează un proces lui Corneliu Codreanu și îl arestează. Pretextul îl oferă profesorul Nicolae Iorga, care cere pedepsirea lui Corneliu Codreanu pentru o calomnie săvîrșită prin presă. (Deși Maniu refuză să se supună decretului regal prin care se desființează partidele politice, regele nu îndrăznește să ia măsuri contra lui Maniu, deoarece probabil se teme de reacțiunea opiniei publice interne și externe. De altfel, după rezultatul alegerilor din decembrie 1937, orice procedură mai brutală contra partidelor politice din opoziție, care întruniseră majorități în alegeri, nu numai că n-ar fi fost justificată, dar ar fi fost socotită drept o provocare la război civil. Carol II preferă, deci, să accentueze dorința sa de a colabora cu partidele politice, respectiv cu membrii fostelor partide.) Dar cu Codreanu chestiunea se

schimbă. Față de căpetenia legionarilor (teroriști) se putea înscena oricând un proces, inventându-se o acțiune turbulentă, căci nimeni nu s-ar fi mirat, găsind o atare afacere de foarte normală. Ba, o bună parte a cetățenilor, evreimea – firește, în primul rînd falșii „democrați și umanitari” –, dar chiar și mulți oameni de bună-credință, refractari la orice acțiuni de teroare, vor găsi acceptabile toate măsurile, fie cît de aspre, ce se vor lua contra lui Codreanu. Toți aceștia uită sau se fac că uită că, în trecutul nu tocmai îndepărtat, cu ocazia săvîrșirii omorîrilor lui Duca și Stelescu, apoi a manifestărilor huliganiste de la Tîrgu Mureș etc., autoritățile puteau și trebuiau să ia măsuri contra legionarilor. Însă nu trebuie să uităm nici faptul că, pe acel timp, legionarii erau încă copii răsfățați ai regelui Carol II. Se dovedea din nou temeinicia proverbului popular: *pe cine nu-l lași să moară nu te lasă să trăiești*.

La procesul contra lui Corneliu Codreanu apare ca martor al apărării și Iuliu Maniu. Pentru depoziția lui în acest proces, Maniu a fost adeseori criticat și atacat, și atunci și mai tîrziu. Deoarece ziarele noastre erau în parte suspendate, în parte cenzurate, Maniu nu s-a putut apăra. Notez aci lămuririle date de Maniu în legătură cu depoziția sa ca martor:

– A-l acuza pe cineva este datoria procurorului, care va căuta prin martorii și informatorii săi să-și probeze acuza. Eu am fost anunțat de către acuzatul Codreanu, ca martor al apărării. Cu toate că aș fi fost perfect justificat, atît prin legile omenеști și ale moralei creștine, cît și prin cele ale uzului consacrat, n-am căutat ca prin depoziția mea, ca martor al apărării, să declar numai ce este favorabil acuzatului. În declarația mea am arătat și unele părți negative, rămînînd însă în permanență în cadrele adevărului pur. Astfel, am subliniat enorma deosebire de ideologie, de mentalitate politică, de metode etc. ce există între mine

și Corneliu Codreanu, dar am subliniat, în același timp, și buna lui credință și sentimentele sale patriotice.

Eu nu am fost chemat în fața Tribunalului să aprob sau să dezaprobat activitatea particulară și politică a lui Corneliu Codreanu. Dar trag la îndoială competența și prestigiul Tribunalului militar, care lucrează din ordinul regelui Carol II, la rîndul său, și nici nu așa de demult, protectorul și adeseori inspiratorul conducerii mișcării legionare. Ca atare, nu dispunea acum de autoritate morală să ordone urmărirea și pedepsirea lui Corneliu Codreanu pentru faptele săvîrșite în calitate sa de conducător al mișcării, fapte care, în bună parte, au fost încurajate și aprobate de el (de regele Carol II).

IX. Carol II își răpune rivalul

La drept vorbind, regele Carol II nu dușmănea atât mișcarea legionară, cât personal și direct pe Corneliu Codreanu. Organizația acestuia este prigonită în subsidiar și numai pentru motivul că legionarii nu vroiau să-l abandoneze pe șeful lor, așa cum s-a petrecut acest fenomen la celelalte partide (la liberali, la național-țărăniști, la averescani) unde s-au găsit subșefi gata să arunce peste bord, la dorința suveranului, pe șefii lor. (Am putea spune că eram în nota tradițională a vieții politice românești, pentru că și altădată s-a întâmplat ca regii să se preteze la intrigi de felul acestora. Să ne aducem numai aminte de desfacerea prieteniei între Ion Brătianu și Rosetti, precum și de cea dintre Petre Carp și Titu Maiorescu, în prezent [între] Gheorghe Brătianu-Vintilă Brătianu, Averescu-Goga, Vaida-Maniu.)

Pentru ce s-ar face excepție cu legionarii? Carol II a încercat mai întâi să înjghebeze o frondă cu Mihail Stelescu, dar n-a reușit. Mai târziu a urmărit la fel această idee, dar fără rezultat. După refuzul dat de Codreanu (în februarie 1937), copoii camarilei au dat zor să-l depisteze pe acela dintre legionari care ar avea curajul să joace rolul de trădător, însă au dat un fiasco complet.

Carol II a dușmănit și alți oameni politici, dar nu s-a gândit numaidecât să-i înlătore din drumul său. Pentru ce face excepție cu Corneliu Codreanu? Răspunsul este simplu: fiindcă acesta îi este *rival*. În ce consta rivalitatea?

La fel ca regele Carol II, Codreanu urmărea înscăunarea unui regim fascist sau cvasi-fascist în România. Acum, fie că ar fi procedat ca Mussolini, ocrotind o nouă Constituție, fie ca Hitler, impunând-o prin majorități parlamentare, scopul era același. („Getrennt marschieren vereint schlagen“ – cum spunea Moltke¹, altădată.) Codreanu vroia să construiască *statul legionar*, abrogând și el Constituția, înlăturând partidele politice, înscăunând dictatura, eventual terorizând pe cei care se opuneau. Cam la fel cum a procedat Mussolini în Italia și Hitler în Germania.

Orgolios și ranchiunos până în pînzele albe, Carol II nu putea ierta lui Codreanu asemenea aspirații și tendințe. *Iar din momentul ascensiunii lui Hitler în politica europeană*, în fața lui Carol II ecuațiunea politică se formula limpede: sau acceptă acțiunea de acaparare a puterii de către Corneliu Codreanu, devenind prizonierul acestuia (la fel cum a devenit Victor-Emanuel III al lui Mussolini) sau îl înlătură din calea sa pe acest rival incomod și periculos.

Dar, pentru ca să-și poată realiza planul diabolic, regele Carol II trebuia să aibă mîină liberă din partea lui Hitler. În mod logic, un acord cu Hitler în acel moment – *suntem în noiembrie 1938* – presupunea o altă orientare în politica externă a României, anume spre Germania. Problema nu era însă așa de simplă. Germania cerea, împreună cu Italia și Ungaria, o revizuire a tratatelor. Cum putea deci România admite o astfel de revizuire? Revizuirea însemna o ciuntire a hotarelor sale, un München voluntar, fără măcar să i se ceară așa ceva.

Regele Carol II se decide pentru o călătorie în statele din Apus, sperînd că poate înșela buna-credință a francezilor și a englezilor, captînd în același timp bunăvoința lui

¹ Helmuth von Moltke (1800-1891), mareșal prusac, șeful marelui stat-major între 1857-1888. (N. ed.)

Hitler (aceasta însă nu mai însemna diplomație, ci gangsterie). Și toate acestea nu pentru a salva interesele țării și integritatea hotarelor, ci pentru a scăpa de rivalul său: Corneliu Codreanu.

După o călătorie la Paris și la Londra, unde Carol II se afișează ca un prietin al democrațiilor occidentale, un aderent al *fair play*-ului, descinde la Berchtesgaden, împreună cu fiul său Mihai, moștenitorul tronului. La Berchtesgaden, Carol II are *noroc*. Hitler nu-i cere – cel puțin deocamdată – nici o lescaie de pământ din Ardeal sau de altundeva, ci *numai* (sic!) cereale, vite, petrol. Carol II, vesel că a scăpat așa de ieftin (?), declară că este gata să dea tot ce cere Hitler, dar – se plînge în fața colegiului nazist de la Berchtesgaden: cei care constituie un impediment acasă sunt tocmai agenții germanilor, adică legionarii. Hitler replică lui Carol că nu are în România pe nimeni ca agenți și liber este să procedeze regele față de presupușii săi agenți, întrucît aceștia ar constitui o piedecă. „Guvernul german – declară Hitler – nu se amestecă nici direct, nici indirect în trebile interne ale României.”

Totuși, Hitler nu presupune la Carol II atîta cinism și inconștientă încît să cedeze aproape toată avuția țării pentru un preț derizoriu, numai ca să poată înlătura pe un rival al său, cetățean supus al țării. Hitler rămîne bănuitor. După plecarea lui Carol II de la Berchtesgaden, va spune anturajului său:

– *Ich weiss nicht wen will dieses Königin betrogen: mich oder die Franzosen?* (în românește: „Nu știu pe cine vrea acest regișor să înșele: pe mine sau pe francezi?“)

Hitler a putut apoi să admire decadența odraslei de Hohenzollern, pripășit în fruntea unui popor nenorocit. La rîndul lor, lichelele de acasă, ale lui Carol II, vor glorifica „perspicacitatea, curajul, inteligența“ patronului lor, care a inventat o formulă ingenioasă pentru ca să salveze țara din prăpastia acestui sinistru mondial:

Neutralitatea impusă tuturor vecinilor, care ar avea ceva de pretins de la România. Cu alte cuvinte, un caraghioslîc diplomatic, caracteristic mentalității unui laș și paranoic.

*

Regele Carol II nu a avut atîta răbdare să sosească acasă și, încă pe drum fiind, în trenul regal, între Brașov și Sinaia, prezidează un consiliu secret, la care participă: Urdăreanu, Armand Călinescu și Doamna Lupescu, unde se hotărăște înlăturarea neîntîrziată a lui Corneliu Codreanu.

Dar înainte de a comenta acest act unic în analele istoriei țării, trebuie să reamintim sau să lămurim pe cei care nu au fost informați că opinia publică din țară a fost oarecum pregătită pentru actul lichidării lui Corneliu Codreanu. În cursul lunilor precedente au avut loc, în diferite localități ale țării, atentate și acte de teroare, menite să intimideze autoritățile în legătură cu arestarea lui Corneliu Codreanu. Actele acestea săvîrșite de legionari nu au fost inspirate sau dorite, cu atît mai puțin comandate, de Corneliu Codreanu, sau de vreun locțiitor al său, dacă peste tot a existat așa ceva. Dat fiind sistemul după care lucrau legionarii, bazat pe cea mai strictă disciplină, nu se poate presupune că a fost vorba de acte pornite din inițiativă particulară, sau că ar fi fost izolate sau spontane. Trebuie să presupunem, așa cum, de altfel, au fost informați și cîțiva oameni politici, printre care și Iuliu Maniu, că aceste cvasi-atentate și acte de teroare – copiind rețetele imperiului țarist de altădată – au fost aranjate chiar de către Siguranță, sau serviciul secret al regelui Carol II, în fruntea căreia se găsea Moruzov, pentru a justifica apoi, mai tîrziu, la momentul prielnic, actul de suprimare a lui Codreanu.

În dimineața zilei de 29 nov. 1938 apare un comunicat al guvernului Miron Cristea-Armand Călinescu, mai exact al lui Carol II, în care se spune: că „un grup de fruntași

legionari, în număr de 14, cei care l-au omorât pe I.G. Duca (3), cei care l-au omorât pe Stelescu (10), în frunte cu Corneliu Codreanu, fiind transportați din închisoarea de la Rîmnicu Sărat spre Jilava, lângă pădurea Tîncăbești, vrînd să evadeze de sub escortă, au fost împușcați“.

Se știa încă de atunci cînd a apărut comunicatul, că acela din primul pînă în ultimul cuvînt conținea o nerușinată minciună. Cum putea fi luată în serios chestiunea evadării și crezută de oameni cu minte trează? Chiar să fi fost escortați pe jos cei 14, Codreanu și camarazii lui, nici atunci nu se poate presupune că ar fi îndrăznit să evadeze. Dar acești 14 nu au fost aduși pe jos de la Rîmnicu Sărat, ci cu un autobus. Cum erau deci să fugă din autobus, „de sub escortă“?

Mai tîrziu s-a aflat că cei 14 fruntași legionari, în frunte cu Codreanu, au fost executați în modul cel mai barbar și josnic posibil. Ei au fost legați la ochi, la mîini și la picioare, și așezați în autobus. La spatele fiecăruia s-a postat cîte un plutonier de jandarmi, și aceștia, la consemnul dat (cînd își va aprinde țigara maiorul de jandarmi care ședea lângă șofer), trebuiau să sugrume de la spate cu mîna lor pe deținuții din fața lor. (Se afirma că maiorul de jandarmi – pe lângă alte rebonificări – a primit suma de 2 milioane lei, iar plutonierii de jandarmi cîte 200.000 lei fiecare.)

Este inutil să comentăm această faptă, care rămîne o vecinică pildă de bestialitate, lașitate și perversitate, care nu s-a putut concepe decît în capul unui rege paranoic, servit de lichele interesate, certate cu morala și bunul simț. Ar fi nedrept să aruncăm toată vina și răspunderea pe Regele Carol II. Dacă nu integral, dar o bună parte a răspunderii o poartă oamenii politici care au semnat actul de constituire a dictaturii regale, și în primul rînd plutonul fruntaș al *consilierilor regali*: Nicolae Iorga, Alexandru Vaida, Gheorghe Tătărescu.

Lichidarea liderilor legionari, în frunte cu Corneliu Codreanu, nu se poate prin nimic justifica și scuza, ba nici chiar explicările ulterioare nu se pot admite. Se zice că Codreanu ar fi fost pedepsit pentru toate actele lui de teroare săvârșite personal și ale Gărzii de Fier și pentru asasinarea oamenilor politici. Această formulă a fost difuzată de agenții regelui, nu în presă, ci de la om la om. Dacă un particular ia revanșă pentru o lovitură dată lui de către dușman, se cheamă că s-a răzbunat. Statul sancționează crimele săvârșite prin proces și judecată în toată regula. O sancționare întârziată nu se admite, iar dacă nu sînt respectate prescripțiile legii, astfel de sancționări trebuie considerate pur și simplu crime. Așa considera actul săvârșit în 28-29 nov. 1938 de către miniștrii lui Carol II împotriva lui Codreanu și a camarazilor săi și *Iuliu Maniu*, care protestează printr-o adresă expediată însuși regelui, numind guvernul acestuia „*guvern asasin*“, cerînd pedepsirea vinovaților. (Armand Călinescu nu vrea să-și recunoască vina și cere de la rege pedepsirea lui Maniu, care, vezi Doamne, ar fi calomniat guvernul. Un gest nerușinat cum rar se pomeneste.)

X. Noaptea sîngeroasă a represaliilor: 22 septembrie 1939

In ziua de 22 septembrie 1939, o echipă de legionari de la Ploiești l-a pîndit pe Armand Călinescu, devenit între timp prim-ministru, cînd se întorcea spre casă de la Marele Stat Major – fiind Călinescu și ministru de război –, au oprit mașina și l-au omorît prin împușcături. Doi dintre atentatori s-au dus apoi la postul de radiodifuziune, anunțînd actul de retorsiune a legionarilor asupra lui Călinescu, drept răzbunare pentru exterminarea lui Corneliu Codreanu și a lotului de la Rîmnicu Sărat.

Amicii lui Armand Călinescu șopteau, la urechile naivilor, că atentatul a fost săvîrșit la ordinul naziștilor germani, deoarece Călinescu ar fi fost un aderent sincer și convins al anglo-francezilor. Așa ceva, într-adevăr, numai naivii puteau să creadă, deoarece toți diplomații din lume – deci probabil și germanii – știau că politica internă și mai ales cea externă în România o conduce exclusiv Regele Carol II. Așa stînd lucrurile, se poate afirma cu absolută siguranță că, cel puțin din 1938 încoace, nici un ministru nu ieșea, nici o clipă, din cuvîntul de ordine al lui Carol II, cu atît mai puțin Armand Călinescu, pe care Regele Carol II îl alesese director de cabinet – așa cum singur a spus-o – tocmai pentru însușirea acestuia: de a fi cel mai bun executant.

Pe Armand Călinescu l-au omorît deci legionarii numai pentru a răzbuna asasinarea lui Codreanu și a celorlalți

lideri legionari. Trebuie totuși să spunem că în acest caz – ca și în alte cazuri, de altfel – au fost nedrepti și inconsecvenți. Pentru că principala vină pentru asasinarea lui Codreanu o purta însuși regele Carol II, care a ordonat-o. Apoi, în subsidiar, o purtau cei care au ticluit executarea ordinelor în forma atât de barbară: generalul Bengliu, comandantul jandarmeriei și acel maior de jandarmi, al cărui nume ne scapă, care a condus echipa jandarmilor-*călăi*. Întîmplarea a făcut ca Armand Călinescu, în această împrejurare, să fie tot de părere contrară celei a lui Carol II. (Aceste informații le deținem de la Radu Lobey, care a fost directorul de cabinet al lui Armand Călinescu.) Călinescu a stăruit pe lîngă Rege să nu aplice metoda extremă, garantînd domolirea legionarilor și chiar a lui Codreanu pe cale pașnică, cu metode mult mai puțin brutale. Însă regele Carol II a pretins lichidarea imediată și sîngeroasă a căpeteniilor legionare.

Acum, la omorîrea lui Armand Călinescu, necazul, indignarea, ba chiar furia regelui Carol II nu cunosc margini. După cum mi-a povestit profesorul Silviu Dragomir, unul din miniștrii săi de atunci, zădarnice au fost stăruințele și intervențiile șefului Serviciului Secret Moruzoff, ale lui Grigore Gafencu, girantul de la Departamentul Externelor, și ale altora. Regele Carol II a hotărît să se răzbune crunt, aplicînd cele mai strașnice represalii, bătîndu-și joc de morală, de legile pozitive și ale bunului simț, neținînd cont de nici un fel de considerație umană.

Desigur, atentatorii puteau fi și trebuiau chiar traduși în fața instanțelor justiciare competente și pedepsiți cu pedeapsa maximă. Dar, omorîrea lor *stante pede* de către jandarmi, polițiști și agenți de siguranță și „expunerea lor pe stradă pe locul atentatului, la văzul public, pentru intimidarea altora” – ne invocă în memorie scene similare din trecutul regiunilor sălbatice ale Americii de Nord și de Sud, petrecute însă cu acum cîteva sute de ani în urmă.

În orice caz, asemenea acte nu puteau fi săvârșite, și încă la ordinul direct al Regelui, într-o țară care se pretindea a fi civilizată, într-un stat de ordine, în anul 1939...

Dar cu scena abjectă de la București nu s-a terminat cu represaliile. În noaptea din 22-23 septembrie 1939 au fost executați sute și sute de tineri, în parte arestați, în parte capturați, ca la vânătoare, de pe drumuri, din colibe, de la sate, din păduri. Aceștia toți au fost împușcați pe loc, fără nici o procedură legală, în baza numai a puterii de selecționare acordată șefilor și comandanților locali de către comandantul jandarmeriei, generalul Bengliu, și de către ministrul poliției, Gabriel Marinescu. Astfel au fost omorâți foarte mulți legionari, care nu aveau nici un amestec în comiterea atentatului contra lui Călinescu, ba au fost împușcați chiar și oameni care nici nu erau legionari, după bunul plac al prefectilor (cum a fost, de pildă, cazul de la Craiova*).

Este adevărat că în Italia fascistă a lui Mussolini și în Germania hitleristă au fost prizoniți și anihilați mulți cetățeni ai țării, respectiv adversari politici ai regimului, totuși în condiții mai decente. Dar între ceea ce s-a întâmplat acolo și la noi era o mare deosebire. În România, acești adversari politici se închinau la același altar al dictaturii, al totalitarismului și al șovinismului, ba erau chiar protejații de mai ieri ai regelui Carol II și ai lui Guță Tătărescu, care acum, după omorârea lui Armand Călinescu, ajunsese din nou prim-ministru. Erau favoriții de altă dată ai regelui Carol II care, împreună cu dascălul lor (Nae Ionescu), îi pregăteau pe acești tineri pentru guvernarea țării. În concluzie, putem afirma ca regele Carol II, prigonind și omorând pe legionari, îi prigonea și îi omora pe singurii adevenți sinceri ai unui regim dictatorial și fascist de felul celui pe care l-a inaugurat Carol II în România.

* La Craiova n-au fost împușcați 3 legionari, cum era ordinul de sus, ci, la ordinul prefectului, au fost scoși din închisoare 3 criminali de rînd și împușcați ca legionari.

XI. Cea mai urâtă pagină a mișcării legionare: împăcarea cu Carol II

Este adevărat, regele Carol II a scăpat de rivalul său principal: Corneliu Codreanu; tot astfel este adevărat că a exterminat pe fruntașii mișcării, împreună cu aceia care puteau avea veleități să ajungă căpetenii. Au supraviețuit doar câțiva idealști, dar și câțiva zănatnici, câțiva aventurieri. Toți aceștia crezuseră orbește în steaua lui Codreanu, iar acum au rămas orfani în mijlocul unui întuneric beznă. Deși păstorul lor a fost înlăturat, ei nu au fost lăsați la vatră, ci sufereau în urma unei prigoane cumplite, majoritatea lor rămânând acum încarcerati, internați sau ținuți sub supraveghere.

Cred că nu au fost adunate și scrise, deși ar fi avut datoria în primul rând legionarii să adune, să trieze și să scrie toate fărădelegile săvârșite împotriva lor de către guvernele dictatoriale ale lui Carol II. În ce mă privește cunosc, cu de-amănuntul, un singur caz, și anume: exterminarea cuibului de la Timișoara, condus de Francisc Ghe-deon, comunicat mie de către Horvath, chestorul poliției de la Cluj, în anii 1938-1940.

Într-o zi a lunii februarie 1939, chestorul poliției de la Timișoara, Ovidiu Gritta, primește ordin direct de la Armand Călinescu (atunci prim-ministru și ministru de interne) să termine pe cale sumară cu lotul Ghedeon, cu alte cuvinte să-i omoare. Dar Gritta refuză să execute un

asemenea ordin. Atunci colonelul Panaitescu, numit inspector al Siguranței peste întreg Ardealul, dă ordin șefului de poliție de la Huedin (unul cu numele Vertan, dacă nu mă înșel), să extermină el lotul Ghedeon cu ocazia transportării celor șapte legionari prin Huedin. La kilometrul 44, Ghedeon Francisc, șeful cuibului, a fost împușcat împreună cu șase ortaci ai lui, care cu toții au fost lăsați neîngropați în zăpadă. Dar Francisc Ghedeon nu murise, ci, grav rănit, s-a târât pînă la pichetul ceferist. Cineva a denunțat cazul plutonierului de jandarmi din apropiere. Acesta l-a transportat pe Francisc Ghedeon la spitalul din Huedin, al cărui director era Dr. Pașca, raportînd în același timp cazul șefului de poliție din Huedin. Acesta, la rîndul său, a raportat mai departe la Cluj, colonelului Panaitescu, care a dat ordin ca Francisc Ghedeon să fie scos din spital și împușcat în curtea poliției. Doctorul Pașca a refuzat însă să-l extrădeze pe grav rănitul Francisc Ghedeon. Atunci colonelul Panaitescu a dat ordin ca bolnavul să fie transportat cu mașina la Cluj, unde urma să fie „audiat“ de către chestorul poliției, Horvath. Doctorul Pașca a opinat că rănitul nu poate fi transportat fără primejduirea vieții, dar colonelul Panaitescu a stăruit în executarea ordinului dat. Sosind mașina la Cluj și fiind oprită în fața Chesturii Poliției (azi pe Bulevardul Lenin), o mulțime mare de curioși s-a adunat lîngă mașină, căreia grav rănitul Francisc Ghedeon a început să-i povestească pățania lui. Colonelul Panaitescu a cerut chestorului Horvath ca „omul să fie dus într-o celulă a poliției și împușcat“. Chestorul Horvath a refuzat să execute acest ordin. Atunci colonelul Panaitescu a dat ordin ca rănitul să fie retrimis la Huedin. A vorbit cu șoferul, i-a dat suma de 5.000 lei (taxa obișnuită pînă la Huedin era maximum 1.000 lei), cerîndu-i ca, dacă el este „omul regelui“, să șofeze în așa fel ca rănitul să nu ajungă la Huedin. Șoferul, neascultînd de „sugestia“ colonelului, a mers cu viteză minimă și rănitul nu a pățit

nimic. Peste trei zile, șeful poliției de la Huedin a raportat că Francisc Ghedeon este aproape însănătoșat. Colonelul Panaitescu a raportat cazul lui Călinescu, de la care a primit ordin ca în câteva zile să fie lichidată afacerea, înainte ca Ghedeon să părăsească sănătos spitalul. În acest scop au fost trimiși doi indivizi de la București, adică doi criminali de rînd, să stea la dispoziția Siguranței. Ghedeon Francisc a fost transportat la spitalul evreiesc de la Cluj. Colonelul Panaitescu a cerut medicului, dr. Klein, să dea rănitului în așa fel injecții ca acesta să sucombe. Dr. Klein a refuzat cu indignare și s-a plîns lui Alexandru Vaida împotriva procedurii colonelului. După câteva zile, cei doi criminali de la București, travestiți ca doctori, în halate albe, au apărut în camera lui Francisc Ghedeon și unul din ei l-a întrebat pe „pacient” cum se simte. Acesta a răspuns că „acum se simte bine și speră să intre în convalescență”. Unul din „domnii doctori” i-a spus zîmbind lui Francisc Ghedeon că va primi o injecție după care, în curînd, se va simți cu totul bine. I s-a dat apoi o injecție de stricnină rănitului, după care, în câteva clipe, a decedat. Cazuri similare, poate și mai oribile, au existat pe acel timp cu sutele. Deși chestorul Horvath, care mi-a povestit cele de mai sus, nu mi-a mărturisit direct, eu cred că omorîrea cuibului legionar de la Timișoara se datorește temerii ca nu cumva aceștia să divulge secretul că au acționat, în vara și toamna lui 1938, la îndemnul serviciului secret al regelui Carol II. Dacă nu mă înșel, cuibul lui Ghedeon a fost acela care a aruncat petarde în sala Teatrului de la Timișoara.

*

Îmi aduc aminte: era în primăvara anului 1940. Ion Mihalache a făcut o vizită lui Iuliu Maniu, care era bolnav la Cluj, și i-a spus: regele Carol II, pornit dintr-o plăcere sadică, vrea acum să se reconcilieze cu legionarii,

pe care pînă acum căuta să-i extermine pe toate căile și cu toate mijloacele.

La cele spuse de Mihalache, Maniu a făcut următoarea observație:

- Deși degenerat, Carol II, de astă dată, nu este mînat de o poftă sadică. El urmărește o împăcare cu legionarii dintr-un calcul politic rece. Regele are de gînd să inaugureze o orientare progermană în politica externă. Dîndu-și seama că nu se poate baza pe vechile partide politice - de altfel, dizolvate - încearcă să-și înjghebeze un instrument politic, în care germanii pot avea încredere. Dar, mai apoi, Carol II nu vrea să aibă la spatele lui legionarii, pe care germanii i-ar putea folosi drept masă de manevre și de șantaj. Prin urmare, Carol II ar dori acum să se împace cu legionarii și să-i recruteze pentru partidul lui unic, pe care-l pregătește de mult.

Mihalache avea o altă părere asupra intențiilor regelui Carol II:

„- Din moment ce m-a numit consilier regal și mi-a promis că mă va însărcina cu formarea unui guvern, nu cred să aibă asemenea scopuri, deci nu cred serios nici într-o reconciliere cu legionarii, poate se teme de ei și vrea să-i dezarmeze“.

N-au trecut însă nici 48 de ore și a apărut comunicatul Palatului, că regele l-a primit în audiență pe „d. profesor Horia Sima“...

Despre aducerea la guvern a lui Ion Mihalache nu mai vorbea nimeni, nici măcar bîrfitorii din cafenelele politice.

În schimb, a urmat împăcarea cu legionarii. Despre acest act nu a apărut nimic în presă, dar, date fiind circumstanțele neobișnuite și mulțimea numeroasă de interesați, s-au aflat repede amănuntele. Legionarii, care se găseau în diferite închisori și lagăre, au fost scoși de acolo și aduși la București în mașini de lux, alții cu trenuri în vagoane de dormit. După vreo 24 de ore s-au regăsit cu toții în

curtea Ministerului de Interne. Aici s-a făcut „împăcarea“, care consta în făgăduiala dată unilateral, verbal sau în scris, de către acești nenorociți, că de acum înainte vor fi loiali supuși ai regelui Carol II.

Recunoaștem că în starea deplorabilă fizică și morală în care se găseau acești supraviețuitori ai prigoanei, ai exterminării celor mai buni camarazi ai lor în văzul lor, așa-zicând cu asistența lor, este greu să pretindem că ar fi trebuit să dovedească mai multă demnitate și curaj față de regele Carol II, care, de fapt, fusese călăul lor. Mulți i-au condamnat, pretinzând că legionarii n-aveau voie să cedeze și pentru nimic în lume nu trebuiau să sărute mîna sînge-roasă a aceluia care, începînd cu Corneliu Codreanu, a dat ordin să fie omorîți sute și sute de legionari, într-o formă nemaipomenit de brutală.

Fără să mă erijez în rolul critic sau de judecător asupra atitudinii lor, în acest stadiu al mișcării, îmi iau voie să reproduc aici cuvintele pronunțate de un fruntaș al lor, fost mare demnitar pe timpul guvernării lui Antonescu:

– Am fost scos din celula închisorii, unde eram ținut de mult timp singur. După ce mi s-au dat în mînă bagajele, am fost urcat într-o mașină turism, unde – spre marea mea mirare – am găsit pe unul din camarazii mei, despre care s-a zvonit că ar fi fost împușcat în toamna trecută. Mi s-a spus că nu avem voie să vorbim împreună pînă nu ajungem la locul de destinație. La început am fost îngrijorat, nebănuind ce au de gînd cu noi. Dar, văzînd că au dat camaradului meu voie să fumeze (eu nu eram fumător), am înțeles că nu nutesc față de noi gînduri sinistre. De altfel ei erau 3, cu șoferul 4, bineînțeles avînd asupra lor arme. În apropierea de Ploiești au oprit mașina și ni s-a servit hrană rece. Ajunși la Ploiești, au oprit mașina în fața unei bodegi, unde am putut bea un pahar de sifon. Către seară am ajuns la București. Mașina a tras într-o curte – porțile fiind păzite de jandarmi – mai tîrziu am aflat că eram la Ministerul de Interne.

Ne-au condus într-o sală mare din parter, unde erau mai mulți camarazi, care și ei au nimerit acolo cu puțin înainte. Nu am putut schimba multă vorbă cu ei, căci ușa s-a deschis și au intrat doi colonei și trei civili, dintre care unul era mic de statură, avînd aere de șef. Acesta ne-a ținut o cuvîntare în care a spus că „M. Sa regele s-a îndurat de suferințele noastre nesfîrșite și prigoana cumplită de care am avut parte pînă acum și dorește să exercite față de noi un act de clemență, redîndu-ne libertatea și posibilitatea de a ne reîncadra în viața civilă. Față de acest gest «mărinimos» al M. Sale, noi trebuie să dovedim un sentiment de gratitudine și loialitate, dînd o declarație în acest sens“.

Făcînd o pauză în expunerea sa, domnul care ne-a vorbit s-a adresat grupului unde stăteam eu, invitîndu-ne să ne declarăm.

Între timp s-au auzit mai multe voci:

– Foarte bine!... Noi nu ne războim cu nimeni!...
Iscălim!...

Am luat cuvîntul și am declarat: loialitatea noastră nu se poate pune la îndoială. Am fost luați la repezeală și nu avem la îndemîină destule elemente de judecată să facem o declarație mai de amploare. Dacă nu ni se cere altceva decît să declarăm că nu vom săvîrși acte de dușmănie față de concetățenii noștri și față de autorități, în ce mă privește, în numele meu, sunt gata să fac o asemenea declarație.

Cei cinci domni care ne-au vizitat s-au consfătuit în șoptă, apoi unul din ei a spus:

– Luăm act de declarația dvs. Puteți pleca fiecare la domiciliile voastre. Celor din provincie li se vor pune la dispoziție bilete de tren și bani pentru cheltuieli.

Așa s-a întîmplat. Deși formal nu am capitulat, cum au îndrăznit unii să o afirme mai tîrziu, totuși, eu personal înclin a crede că *am scris atunci cea mai odioasă pagină din istoria mișcării noastre*.

Trebuie să notez în acest loc că, vorbind ulterior cu un înalt funcționar de la Ministerul de Interne despre așa-zisa „împăcare“, acesta a negat că ar fi avut loc un act spectaculos de reconciliere, afirmând că guvernul, respectiv Regele, pur și simplu i-a eliberat pe legionari, care au iscălit *obișnuita* (?) declarație de loialitate.

S-au găsit apoi legionari care să afirme, în fața mea și probabil a altora, că „legionarii s-au folosit de ocazie de a se elibera, dar nu au luat asupra lor nici un fel de obligație“.

În atari condiții, cred că de acum înainte cercetătorii de istorie vor avea misiunea să stabilească adevărul.

XII. O revoluție de operetă (6 septembrie 1940)

Suntem spre sfârșitul lui mai 1940.

Evenimentele se precipită cu o iuțea vertiginoasă. După invadarea Olandei, a Belgiei și Franței de nord, regele Carol II îngenunchează în fața imperialiștilor germani și iscălește faimosul *pact Fabritius*, prin care pune România la dispoziția lui Hitler (25 mai 1940).

Zădarnic răsună avertismentul ministrului sovietic de la București (care, concomitent, a făcut aceiași comunicare spre știre și lui Iuliu Maniu, șeful opoziției):

– *Să se ferească România să devină flancul drept al armatei germane, pentru că, în acest caz, Rusia Sovietică va preține serioase garanții...*

Cenzura nu lasă să pătrundă nimic în public, nici despre încheierea tratatului cu Germania și nici despre demersul făcut de sovietici la București. La 17 iunie cade Parisul. În aceeași zi, regele Carol II proclamă înființarea partidului unic, zis al „națiunii“, numind ca șef de stat major al partidului pe Urdăreanu și ca secretar general pe Victor Moldovan (fostul deputat de Bistrița). Aproape instantaneu: **RUSIA SOVIETICĂ PREZINTĂ NOTA ÎN CARE NE ANUNȚĂ CĂ VA OCUPA BASARABIA ȘI BUCOVINA DE NORD.**

Guvernul german comunică la București că, în conformitate cu înțelegerea Molotov-Ribbentrop din iulie 1939,

Germania nu poate interveni în caz dacă Rusia Sovietică va ocupa Basarabia. Guvernul român (primul-ministru fiind Guță Tătărescu, ministru de externe Grigorie Gafencu) cedează și aceasta, chiar la sfatul guvernului german. În locul lui Grigorie Gafencu este numit Constantin Argetoianu, care anunța la Paris și la Londra că *renunță la garanțiile oferite de guvernele englez și francez, în chestiunea tuturor hotarelor noastre*.

Acest act, pentru care, firește, regele Carol II poartă răspunderea, echivalează cu o adevărată trădare de patrie.

Cedarea Basarabiei produce o depresiune nemaipomenită în țară, cum era și firesc. Șefii partidelor politice (I. Maniu, C. Brătianu, Gh. Brătianu, C. Titel Petrescu) cer regelui să revină la sistemul parlamentar, să restaureze vechea Constituție, să numească un guvern național și să ordone alegeri generale. Dar regele Carol II se simte încă puternic și refuză sfaturile oamenilor politici. El declară țănoș în Consiliul de Coroană: „De acum înainte, am să guvernez cu tinerii!”. Numește un guvern sub președinția lui Gr. Gigurtu, în cabinetul căruia, ministru de externe a fost numit inginerul Mihai Manoilescu, tipul politicianului aventurier, complet nepregătit pentru acest post, aservit naziștilor germani, care are meritul în fața lui Carol II că este agentul necondiționat al doamnei Lupescu, concubina regelui Carol II. În acest cabinet – de ultima oră – sunt numiți și vreo patru legionari, printre care și Horia Sima, dar acesta nu depune jurământul și se refugiază în munți.

De altfel, cabinetul Gigurtu nu are lungă durată, căci după cedarea Ardealului de Nord este măturat de evenimente.

Ar fi o nedreptate să aruncăm chiar și numai o parte a răspunderii asupra mișcării legionare pentru cedarea Ardealului de Nord, totuși, suntem nevoiți să constatăm că oribila greșeală pe care a săvârșit-o regele Carol II –

primind arbitrajul guvernului german și italian, și prin aceasta înlesnind cedarea Ardealului de Nord – n-a fost repudiată de către legionari cu destulă indignare și energie. Abia după câteva săptămîni a crezut de bine comandamentul lor să proteste.

Cu puțin înainte de arbitrajul de la Viena, șefii partidelor politice (Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu, Titel Petrescu) încheie un acord, conform căruia:

1. Se obligă să nu primească guvernul din mîna regelui Carol II;
2. Cer restabilirea Constituției vechi;
3. Constituirea unui guvern parlamentar ieșit din alegeri libere;
4. Nici o cedare de teritoriu față de maghiari;
5. Neutralitate strictă în conflictul european.

La acest acord a aderat și generalul Ion Antonescu, după o întrevvedere avută cu Iuliu Maniu la moșia lui Alice Sturza-Cantacuzino, de lîngă Ploiești. (De notat că generalul Ion Antonescu, fost ministru de război pus în disponibilitate, nu era șef de partid. El a venit „la modă” după ce regele Carol II a ordonat internarea lui, în iulie 1940, pentru că generalul a avut îndrăzneala să prezinte regelui un memoriu asupra situației, arătînd insuportabilitatea regimului dictatorial.)

*

După acceptarea arbitrajului de la Viena, au urmat consecințe tragice, care l-au silit pe regele Carol II să lichideze acum regimul dictatorial și personal, cu care, de altfel, a înregistrat o serie întreagă de eșecuri răsunătoare.

Deși îl primește în audiență pe Iuliu Maniu, nici nu încearcă să-i ofere formarea unui guvern, bineștiind că Maniu l-ar refuza. La îndemnul ambasadorului german Fabritius, îl invită pe generalul Ion Antonescu la Palat și îi oferă formarea guvernului. Dar generalul Ion Antonescu,

în virtutea acordului încheiat cu Maniu, refuză însărcinarea. Ieșind din cabinetul regelui și îndreptându-se spre ieșire, din holul palatului este rechemat.

Ce se întâmplase? Valer Pop, înfigărețul „diplomat“ ardelean, care devenise sfetnic intim al regelui Carol II, a propus o formulă „ingenioasă“, gata să concureze cu cea din fabulă, împăcînd capra și lăsînd neatinsă varza...

Formula lui Valer Pop era ca regele să-l numească pe generalul Ion Antonescu nu prim-ministru, ci *conducător* al statului, transferînd asupra acestuia cîteva din prerogativele regale. Bineînțeles, această numire și acest transfer însemnau, pur și simplu, o lovitură de stat, deoarece, conform Constituției României, toate drepturile emanau de la națiune, și Regele nu avea dreptul să precupețească prerogativele sale și cu atît mai puțin și în numele urmașului său. Deci nu regele, numai națiunea, numai o adunare națională constituantă avea dreptul să așeze în fruntea țării un *conducător* al statului.

Trebuie să observăm, însă, că atît regele, cît și generalul Ion Antonescu aveau gînduri ascunse unul față de altul. Carol II considera cedarea puterii pe scurtă durată, urmînd să se debaraseze de îndărătnicul general devenit „omul nemților“ și un rival cu mult mai abitir decît Corneliu Codreanu... La rîndul său, generalul Antonescu, neavînd nici o încredere în acest aventurier regal, a luat măsurile dictate de situație pentru ca să scape cît de curînd de „stăpînul“ său, care, din dictator, se transforma peste noapte în marionetă.

*

Legionarii pretindeau – mai tîrziu – că în primele zile ale lunii septembrie 1940 ei au făcut *revoluție*, și că prin revoluție l-au răsturnat și alungat pe regele Carol II. Inexact.

Revoluție însemnează doar o mișcare violentă a poporului contra puterii legale, izbucnită spontan, răsturnarea

vechii orînduiri social-economice și înlocuirea ei cu alta. Or, manifestația legionarilor, oricît de zgomotoasă a fost ea, chiar dacă a fost împreunată cu pocnituri, oricît a fost îndreptată contra regelui, totuși n-a fost o *revoluție*. Nu a fost, înainte de toate, pentru motivul că era cunoscută în prealabil, aprobată și probabil chiar diriguată de guvern, mai exact de generalul Ion Antonescu. Cu alte cuvinte, a fost o revoluție „cu știrea poliției” – cum spunea altădată Caragiale. Dar nu a fost o revoluție nici pentru motivul că rînduiala social-economică a rămas cea veche, atîta doar că s-a schimbat stăpînul.

În ultimul moment, Carol II a revenit la „forma” lui cea veche, dovedindu-și lașitatea. De altfel, se susține că temerarii sunt, de obicei, lași. A fost de ajuns să răsune cîteva petarde în piața palatului, pentru ca regele Carol II să-i ofere lui Antonescu abdicarea sa.

Grijuliu pentru salvarea persoanei sale și a doamnei Lupescu, precum și a lui Urdăreanu, nu mai puțin a unor averi colosale – acaparate din afaceri, șperțuri, comisioane, schimburi favorabile de valută etc., avere a cărei bună parte a fost expediată în străinătate și depusă în *safe*-urile sigure ale băncilor din țări neutre (Suedia, Elveția, Portugalia etc.) – Carol II nu a pus condiții, decît garantarea persoanei sale.

Generalul Antonescu, bun bucuros că a scăpat de el, a primit condițiile. Legionarii nu erau deloc mulțumiți cu acest aranjament burghez și, nefiind ei obligați prin nimic, au încercat să pună mîna pe regele fugar. Aproape de frontieră, spre Iugoslavia, în gara Timișoara, l-au așteptat numeroase echipe „de execuție”. Dar nu li s-a dat prilejul să pună mîna pe acest vînat regesc, deoarece șeful gării, probabil la ordinele celor de mai sus, din București, a lăsat trenul regal să plece prin gara Timișoara fără să se oprească. Echipetele legionare au pușcat asupra trenului, dar n-au nimerit pe nimeni. (După cum ne-a povestit mai tîrziu șoferul regelui, Carol II era pitulit în vană, în vagonul baie, nealegîndu-se decît cu o spaimă.)

Așa s-au petrecut lucrurile cu abdicarea regelui Carol II, în care afacere desigur că legionarii aveau meritele lor, deși ei exagerau aceste merite. Adevărul era că, fără îngăduința generalului Antonescu și fără colaborarea substanțială a acestuia, plecarea lui Carol II nu ar fi avut loc în forma cum s-a întâmplat.

XIII. Așa-zisa guvernare legionară

Legionarii pretindeau că, după abdicarea lui Carol II, ei „au venit la guvern“ și chiar generalul Antonescu își datorează ascensiunea sa politică tot lor... Această concepție era cu atât mai greșită și ciudată, întrucât nu avea temei real și, mai pe urmă, răspunderea *politică* a legionarilor începea propriu-zis numai din toamna anului 1940.

Pornind din această ipoteză, legionarii se credeau îndreptățiți a proceda la o radicală schimbare a structurii statului și credeau că vor putea realiza întreg „programul“ lor, așa cum procedaseră în trecutul nu tocmai îndepărtat și vechile partide politice.

În realitate, cum s-au petrecut evenimentele?

Carol II, forțat de împrejurări și sfătuit în acest sens și de germani, care începuseră să exercite asupra României – ca și asupra Cehiei – un fel de protectorat, l-a numit pe generalul Ion Antonescu conducător al statului.

Încă de pe când era ministru de război în cabinetul Goga (ianuarie 1938), generalul Ion Antonescu se împrietenise cu cercurile conducătoare germane. Germanii au fost foarte afectați când regele Carol II, pe la mijlocul lunii iulie 1940, l-a internat pe generalul Ion Antonescu la mănăstirea Bistrița. Ministrul Fabritius i-a arătat regelui că la Berlin a făcut o penibilă impresie ostracizarea lui Antonescu și colaborarea regelui cu elemente de a doua mână (Gigurtu, Manoilescu etc.). Carol II – deși foarte contrariat de acest amestec străin – nu avea încotro, trebuia totuși

să-l menajeze pe general, care, în plus, îi mai era și foarte antipatic.

Astfel, când s-a declarat criza de stat la sfârșitul lui august 1940, regele, trebuind să aleagă dintre atâtea soluții rele, a ales-o pe aceea pe care o credea mai puțin rea: formula Antonescu. Nici o influență n-au exercitat legionarii asupra numirii lui Antonescu.

Este adevărat că germanii au recomandat pe legionari în atențiunea generalului Antonescu, nu ca o condiție, ci mai mult ca un sfat, ținând cont de faptul că Antonescu nu avea partid și nici un fel de organizație politică pe care s-ar fi putut bizui. În definitiv, pe germani nu-i interesa cu cine guvernează generalul Antonescu țara, ei se mulțumeau cu faptul ca această guvernare să le fie pe deplin utilă și să servească la maximum interesele lor. Desigur, o colaborare cu partidele democratice și de stînga nu le-ar fi convenit, pentru că nu aveau încredere în ele, după cum nu le surîdea nici o prietinie strînsă cu Maniu, pe care-l considerau adversarul lor. Dar nici nu era cazul, pentru că din primul moment drumurile lui Antonescu și ale lui Maniu, mai ales în politica externă, s-au despărțit. (Acest fapt a fost stabilit cu ocazia unei întrevederi a lui Maniu cu Antonescu, chiar în primele zile ale guvernării acestuia.)

Legionarii nu aveau scrupule în probleme de politică externă, încrezându-se orbește în ascensiunea lui Hitler. Să ne aducem aminte că ei au propagat o apropiere de Germania încă din anul 1936, când nici nu era încă vorbă de război. Acum se simțeau la largul lor. Dar ei uitaseră, totuși, că fiind la guvern au răspunderi mai mari și imediate față de problemele naționale capitale. Declarația lui Ion Zelea Codreanu (tatăl lui Corneliu), că „noi românii trebuie să fim alături de germani chiar dacă aceștia ar pierde războiul“, nu putea forma un program de politică externă pentru o națiune independentă și pentru un guvern serios.

Cu profundă durere și adâncă indignare am putut constata că legionarii nu se identificau pe deplin (cel puțin la început) cu marele doliu național rezultat din cauza pierderii Ardealului de Nord. Ba în acele zile de început de septembrie, când refugiații ardeleni au năpădit străzile capitalei, au putut vedea cu mirare cum legionarii dansau în piața Teatrului Național, de bucurie că au venit la guvern, uitînd de jalea Ardealului.

Această lipsă de demnitate și solidarism național se datora, de altfel, unei concepții greșite asupra Țelurilor politice externe germane. Legionarii credeau – cum de altfel credea și altă lume, neinițiată și nedocumentată – că germanii se identifică sută la sută cu toate aspirațiile revizionismului maghiar, și foarte tîrziu au înțeles că germanii socotesc pe maghiari, ca și pe alte popoare mai mici, numai ca unelte și satelite în urmărirea și realizarea scopurilor lor naționale majore. Germanii nici gînd nu aveau să-i încurajeze și să-i însoțească pe maghiari în exagerările lor. Ba, dacă ar fi fost vorbă să aleagă între români și maghiari, ei bucuroși ar fi menajat pe cei dintîi, dacă se putea. Cînd au înțeles și legionarii aceste adevăruri, au început și ei să vorbească tot mai mult de nedreptatea care ni s-a făcut la Viena și să pretindă reparațiuni. (Comentînd în ziarul meu, *România Nouă*, un discurs al lui Horia Sima, rostit la Brașov, am primit de la acesta o scrisoare prin care m-a rugat să nu exagerez și să nu depășesc intențiunile guvernului.)

*

Evident: deși se lăudau, legionarii nu se găseau la putere, așa cum spre pildă fusese altădată Ionel Brătianu mulți ani de zile, iar mai pe urmă Carol II din 1930 și pînă în anul 1940.

Ei nu vroiau să recunoască, nici la început, nici mai tîrziu, că adevărații stăpîni ai țării sunt germanii, care

administrează țara prin un guvern de ocupație, că mandatarul lui Hitler în România este generalul Ion Antonescu, că, prin urmare, trebuie să țină cont de dorințele, țelurile, metodele și capriciile acestuia. Legionarii nu se sinchiseau de această stare faptică, care totuși exista, foarte dureroasă și umilitoare în brutalitatea ei.

Ignorând realitatea crudă, legionarii continuau să dezvolte revoluția lor, avînd un țel imediat: transformarea României *în stat legionar*.

Dar programul revoluționar nu se putea rezuma la festivaluri funebre și la comemorarea acelor pe care îi considerau martirii lor. Sechestrările, confiscările și expropriările de bunuri – firește, în majoritatea lor evreiești – au avut darul să paralizeze și aproape să desființeze viața economică.

S-a dovedit din nou justetea tezei că, pe cînd schimbările politice se pot efectua peste noapte, cele economice reclamă timp îndelungat.

După cîteva săptămîni, legionarii simțeau că sunt în cea mai categorică opoziție cu generalul Antonescu și că, din cauza garniturii guvernamentale instalate de acesta, precum și a partidelor politice din spatele lor, nu se poate realiza nimic din programul mișcării.

ATUNCI AU HOTĂRÎT CA, ÎN FORMA CEA MAI ENERGICĂ ȘI RAPIDĂ, SĂ ÎNLĂTURE DIN CALEA LOR PE TOȚI ADERENȚII ȘI SUSȚINĂTORII VECHILOR REGIMURI.

XIV. Intermezzo fioros: atentate și asasinate

După ce mulți ani de zile a fost încurajat și chiar inspirat de diferite guverne, în primul rînd de regele Carol II, tineretul fanatizat și exaltat de la noi avusese parte de o nesfîrșită prigoană din partea aceluiași Carol II, protectorul lui de altădată, care devenise pe urmă dușmanul lui neîmpăcat, de cînd Corneliu Codreanu, șeful mișcării, îl refuzase în dorința sa de a fi proclamat căpitănelul mișcării legionare.

Apoi, deși se oferise voluntar și fără recompensă lui Hitler, Corneliu Codreanu a fost trădat de către Führer-ul Germaniei, în mod cinic, și aruncat pur și simplu pradă celui mai înverșunat și crud dușman al său: regelui Carol II.

Omenеște judecînd, nu este deci de mirare că legionarii s-au gîndit tot timpul la o cruntă răzbunare.

Îndată după abdicarea lui Carol II au și fost arestați toți aceia care au avut un amestec direct sau indirect în persecuțiile ordonate de fostul rege, adică toți executanții sau, dacă vreți, calfele de călău. Aceștia trebuiau anchetați, judecați și sancționați. Nu a fost uitat nimeni, începînd cu agenții de la Siguranță și terminînd cu generalul Bengliu. N-au fost cruțați nici aceia care, pe intervaluri scurte, s-au dovedit a fi mai miloși și au făcut chiar servicii legionarilor, ca spre pildă Moruzov și Gabriel Marinescu. Aceștia cu toții au fost depuși la închisoarea Jilava și guvernul

a numit o comisiune de anchetă, care funcționa pe lângă Ministerul de Justiție.

Atît această anchetă, precum însăși guvernarea, adică transformările socotite necesare, înaintau într-un ritm lent. Aveai impresia uneori că nu se face nimic sau foarte puțin. Ba s-au răspîndit și zvonuri, că generalul Antonescu ar avea de gînd ca, după potolirea spiritelor, să elibereze pe cei deținuți.

*

Horia Sima, care își asumase rolul de șef al mișcării, nu era lipsit de inteligență și curaj, dar nu se bucura de prestigiul necesar nici chiar în sînul mișcării. Ba era chiar sabotat de către un grup de nemulțumiți și grăbiți. În fruntea acestora era însuși Ion Zelea Codreanu, tatăl lui Corneliu. Acesta era puternic susținut de către colonelul Zăvoianu, devenit prefectul Poliției Capitalei, un om bolnav, ambițios și lipsit de inteligență. Horia Sima se zbătea, deci, între indiferența, ba chiar adversitatea generalului Antonescu, și presiunea camarazilor săi, care pretindeau tot mai insistent continuarea *revoluției* sau cel puțin a actelor de guvernare mai de seamă.

Legionarii își închipuiau că generalul Ion Antonescu este la cheremul lor și că, la adică, germanii, cînd vor avea să aleagă, vor prefera mișcarea, care oricum putea fi socotită un mai bun instrument politic, pe cînd Antonescu era de unul singur. (Legionarii n-au contat însă cu oportunitismul oamenilor politici de la noi și cu așa-numita zestre guvernamentală. O fi fost generalul Antonescu singur la 3 septembrie, dar la 4 septembrie deja putea număra o mulțime de aderenți.)

După vreo lună de „colaborare“, zilnic aveau loc discuții între „oamenii generalului“ și ai „mișcării“. Se produceau tot mai multe certuri, se criticau și se acuzau reciproc, cămașa verde pe care o îmbrăcase generalul Antonescu la

22 septembrie 1940 a devenit acum un fel de cămașă a lui Nessus. Mai lipsea doar ca o scînteie să aprindă butoiul umplut cu material explozibil...

*

Se apropia ziua de 28 noiembrie 1940 – a doua aniversare de la omorîrea lui Codreanu. Un grup de legionari a cerut ca această zi să fie sărbătorită cu un deosebit fast și comandamentul mișcării nu s-a putut eschiva de la propunerea făcută. *Așa era* – cel puțin – *versiunea oficială*, așa a fost informat generalul Antonescu.

Dar comandamentul, surprinzînd buna-credința lui Antonescu, a ordonat dezlănțuirea prigoanei contra vechilor partide politice, după rețetele fasciștilor italieni și ale naziștilor germani, urmărind completa lor înlăturare.

Potrivit acestui plan – care, în fond, nu era altceva decît o lovitură de stat, avînd ascuțișul îndreptat și contra generalului Antonescu, care avea de acum o armată întregă de demnitari și funcționari, recrutați din sînul partidelor politice – trebuiau, înainte de toate, exterminați toți aceia care se făcuseră vinovați în trecut față de *mișcare* (lotul de la Jilava). Tot în această zi trebuiau înlăturați – în baza unei liste întocmite de mai înainte – numeroși oameni politici din toate partidele. Acestei prime lovituri trebuia să-i urmeze alta, cu internarea altor 5.000 de oameni politici. (Asupra fiecărei persoane s-a votat în ședință secretă.)

În dimineața zilei de 29 noiembrie 1940, cînd s-a aflat că au fost executați, în mod sumar, fără procedură legală, vreo 44-45 deținuți politici, în celulele lor de la Jilava, lumea a rămas îngrozită. Generalul Antonescu s-a sesizat imediat, cerînd lămuriri de la Horia Sima. Acesta a dat lămuriri în sensul că echipele care au făcut exhumarea rămășițelor pămîntești ale lui Corneliu Codreanu și ale celor 13 care fuseseră omorîți împreună cu el, indignate pentru felul barbar cum au fost efectuate execuțiile, au

hotărât să se răzbune instantaneu, năvălind în închisoarea de la Jilava, unde au împușcat pe cei 44-45 foști miniștri, comandanți de jandarmi, procurori militari etc., care se făcuseră vinovați pentru omorîrea lui Codreanu și a suteilor de legionari...

Dacă represaliile s-ar fi oprit aici – deși procedeul adoptat de echipele de deshumare a fost cu totul ilegal, prin nimic justificabil – poate că generalul Antonescu s-ar fi mulțumit cu atât, punînd punctul de finalizare asupra episodului sinistru. Dar în dimineața acelei zile de 29 noiembrie au fost arestați și alți numeroși oameni politici (dintre care amintim pe Argetoianu, Mihai Ralea, Cezar Petrescu etc.).

Generalul Antonescu cerînd deslușiri de la Horia Sima, acesta i s-a plîns că nici el nu este exact informat și că este cu adevărat depășit de organele sale subalterne. Așa cum s-au desfășurat evenimentele în cursul acelei zile agitate, înclinăm a crede că atât comandamentul legionar, cît și organele inferioare s-au îngrozit de perspectivele executării hotărîrilor luate mai înainte și ar fi dorit acum, în ceasul al 12-lea, să stopeze undeva mersul acțiunii, dar nici măcar Horia Sima, cu atât mai puțin alții, inferiori lui, nu mai erau stăpîinii situației.

În aceeași dimineață, la locuința lui Iuliu Maniu (din Caragea Vodă, 26) a avut loc o consfătuire între Maniu-Mihalache-Madgearu. În antișambră ne găseam cîțiva prietini politici și comentam evenimentele petrecute în noaptea trecută. La un moment dat, Maniu deschide ușa și îmi face semn să intru în camera lui. M-a întrebat dacă am pe cineva de la care pot lua informațiuni exacte asupra intențiilor conducerii mișcării legionare. I-am răspuns că cei pe care i-am cunoscut mai bine: Corneliu Codreanu, Ionel Moța, avocatul Banea etc. nu mai trăiesc. La repezeală, singurul la care m-aș putea adresa ar fi Emil Popa, acum prefect de Ilfov. În toamna trecută, pe Emil Popa (fiul

gazetarului Septimiu Popa), îl salvase de la moarte Alexandru Vaida, fostul prim-ministru, la intervenția tatălui său.

Am plecat imediat la prefectura județului Ilfov, unde Emil Popa m-a primit îndată. I-am spus că vin din partea lui Maniu ca să-l întreb – presupunînd că este bine informat – dacă măsurile represive se opresc la execuțiile de la Jilava sau sunt întemeiate zvonurile, care se răspîndesc la această oră în Capitală, că ele vor continua și că vor cuprinde și alte persoane politice, chiar unele care nu poartă nici o vină în prigonirea legionarilor, întîmplată sub domnia trecută (a lui Carol II)?

Emil Popa s-a uitat lung la mine, mi se părea că se simte jenat, apoi mi-a spus că are să se informeze îndată, la loc competent, și m-a rugat să aștept într-un salon vecin cu cabinetul său, unde va veni în curînd să-mi deie un răspuns. M-a făcut să aștept mult acolo. Trecuse deja ora 12 cînd prefectul Popa a reapărut și, foarte grăbit și afectat, mi-a spus: „fiți liniștit, nu vor urma alte măsuri represive“.

Am plecat cu o mașină la locuința lui Maniu, unde n-am mai găsit pe nimeni, și camerista mi-a spus doar atît: „domnul președinte a plecat împreună cu domnul Mihalache și cu domnul Madgearu, dar unde nu știu“.

Un moment am ezitat, neștiind ce să fac, unde să-i caut. Apoi, crezînd că sunt la masă la Madgearu, am vorbit la telefon cu casa Madgearu. S-a prezentat la aparat însuși Virgil Madgearu, care m-a întrebat:

– Ei, ce ai aflat?

– Prefectul Popa mi-a spus că nu vor urma alte măsuri represive.

– Bine! a replicat pe scurt Madgearu.

Ulterior am aflat că, peste cîteva minute, după ce a vorbit cu mine la telefon, în orice caz înainte de ora 13, a apărut la locuința lui Virgil Madgearu o echipă de legionari, care l-a invitat să plece cu ea.

Doamna Madgearu i-a întrebat „unde se duc?” sau, mai exact, „unde îl duc?”, dar cei care veniseră să-l ridice pe Madgearu au dat un răspuns evaziv.

Doamna Madgearu, alarmată, l-a încunoștințat pe Maniu, care se găsea la masă la dr. Dumitrache Popovici, unde, de altfel, fusese invitat și Madgearu, care nu s-a dus la masă, motivându-și absența prin faptul că lucrează la un memoriu asupra soluționării crizei economice, memoriu pe care i l-a cerut însuși Antonescu, personal.

Fiind sesizat, Maniu s-a pus imediat în legătură cu generalul Antonescu, care, la rîndul său, a ordonat o anchetă extraurgentă, mai cu seamă că, între timp, a primit o plîngere similară de la Sinaia, din partea doamnei Iorga, care i-a adus la cunoștință că o echipă de legionari l-a ridicat pe profesorul Nicolae Iorga și l-a dus într-un loc necunoscut.

Aproape concomitent, subsecretarul de stat de la Interne, Rioșeanu, a raportat generalului că a reușit să salveze viața unor oameni politici, care se găseau arestați la Poliție (și care, dacă rămîneau sub controlul prefectului Zăvoianu, ar fi împărțășit soarta lui Madgearu și Iorga, cred eu).

După vreo două ore de agitație și alergare, s-a aflat că Virgil Madgearu a fost împușcat mortal în pădurea de la Snagov. (Pentru clarificarea cazului tragic și pentru depistarea cadavrului regretatului Virgil Madgearu s-a angajat benevol Corneliu Coposu, dovedind, și prin acest act, un curaj și un spirit de abnegație excepțional.)

Abia trecuse o oră de la înregistrarea tragicului sfîrșit al lui Virgil Madgearu, cînd s-a zvonit și pe urmă s-a confirmat că a fost omorît și profesorul Nicolae Iorga, pe șoseaua care duce de la Sinaia la Ploiești, în apropierea centrului petrolifer.

După cum era de așteptat, urmărirea oamenilor politici, execuțiile de la Jilava, mai apoi asasinarea lui Virgil Madgearu și a lui Nicolae Iorga au făcut o impresie teri-

bilă, de nedescris, în opinia publică românească. De asemenea, erau penibil afectați și câțiva șefi legionari.

Dacă o anchetă fie cât de largă și severă asupra fărădelegilor săvârșite de regele Carol II și de lichelele sale trebuia privită ca îndreptățită, dacă un proces penal ar fi părut ca ceva firesc și dacă, în urma procesului, ar fi avut loc condamnări cât de aspre, ele ar fi fost pe deplin justificate, în schimb, *procedeul arbitrar, cu aspecte teroriste și conspirative*, adoptat de legionari – mai cu seamă lovind în nevinovați, lovind în oameni politici, printre care unii nici în clin, nici în mînecă nu au avut cu prigonirea exercitată contra legionarilor – *datori suntem să-l condamnăm cu toată asprimea.*

*

Profesorul Nicolae Iorga – „îndrumător și dezrobitor de neam“, cum l-a numit, în ziarul *Românul*, Vasile Goldiș (încă din anul 1911, când Iorga împlinise 40 de ani) – a fost o fală a științei românești, un neobosit muncitor pe teren cultural, un respectuos al moralității publice, ducînd în același timp o viață familială exemplară. El a îndeplinit în cursul vremilor cele mai înalte funcțiuni în viața de stat, ca fost președinte al Camerei Deputaților și fost prim-ministru. Cu alte cuvinte, Nicolae Iorga era fruntaș între fruntașii neamului. Desigur că, pe lîngă calitățile sale eminente – ca orice om mare, de altfel – avea și mici defecte, printre altele fiind ranchiunos și uneori nedrept cu adversarii săi, în speță cu legionarii, pe al căror șef l-a reclamat la instanțele justiciare, pentru faptul că l-a calomniat. Dar pentru asemenea greșeli și defecte insignifiante desigur Nicolae Iorga nu putea fi pedepsit, ba încă în mod arbitrar și chiar cu pedeapsa capitală.

Mai inexplicabilă chiar decît omorîrea lui Iorga a fost răpunerea lui Virgil Madgearu, secretarul Partidului Național-Țărănesc, profesor la Academia de Comerț, fost în repetate rînduri ministru. Virgil Madgearu de șapte ani

de zile era în opoziție, în problema urmăririi legionarilor nu a avut nici un amestec, nu purta nici o răspundere, nu a rostit nici un discurs și nu a scris nici un articol contra legionarilor, ba nici nu s-a ocupat cu mișcarea acestora. Nimeni nu a știut să-mi explice, nici atunci și nici de atunci încoace, în mod indiscutabil, pentru ce a fost omorât Virgil Madgearu.

În publicitate nu a apărut nimic în legătură cu asasinarea celor doi fruntași politici. S-au găsit cîțiva, poate neinformați, poate naivi, care au răspîndit zvonul că atît N. Iorga, cît și V. Madgearu, au fost omorîți la dorința și sugestia naziștilor germani, ba chiar la ordinul lui Hitler personal, deoarece aceștia doi ar fi fost cei mai înverșunați dușmani ai germanilor în România. Această versiune nu ni se pare verosimilă, nu pentru că n-am putea presupune că naziștii, Hitler sau Himmler, sau alți șefi germani, s-ar fi sfiit să dea asemenea ordine, dar deoarece în acele momente nu Virgil Madgearu și nu Nicolae Iorga erau în fruntea taberei antigermane de la noi. În ce privește pe profesorul N. Iorga, dînsul de la 1931 încoace, sub toate guvernele, susținea cu toată energia și fără condiții politica externă și internă a regelui Carol II. Virgil Madgearu formal nu mai era, din martie 1938 încoace, secretarul general al Partidului Național-Țărănesc. Adevăratul lider anti-german era Iuliu Maniu în țară. Deci, dacă ar fi adevărat că germanii ar fi pretins sancționarea adversarilor lor din România, desigur că ei s-ar fi oprit asupra persoanei lui Maniu și n-ar fi cerut, în primul rînd, capul lui Madgearu.

*

Unul dintre așii legionari, cu care mai tîrziu am discutat problema represaliilor îngrozitoare din toamna anului 1940, mi-a dat următoarele explicații, pe care le notez mai mult ca o stimulare la analizarea problemei, decît pentru documentarea ei.

– Deși găsesc cu totul justificată revolta foștilor mei camarazi împotriva acelor care, începînd cu anul 1938, au dezlănțuit o nemaipomenită prigoană contra mișcării legionare, săvîrșind acte ilegale, de brutalitate și bestialitate cum nu mai există pilde în istoria țării, totuși nu pot aproba, și împreună cu mine nici alții dintre noi, procedeele adoptate atunci, în toamna lui 1940.

Încerc să explic însă excesele săvîrșite. Ele, după părerea mea, se datoresc unei anumite psihoze, care conclusea în faptul că legionarii se considerau că se găsesc în toiul unei revoluții, care a izbucnit chiar înainte de plecarea lui Carol II și că, prin urmare, faptele săvîrșite se grefează pe obișnuitele exagerări revoluționare, des întîlnite pretutindenea, în toate revoluțiile din lume.

Profesorul Nicolae Iorga era considerat – poate fără temei – vinovatul principal pentru faptul că, în primăvara anului 1938, a fost urmărit, condamnat și pe urmă arestat Corneliu Codreanu. În plus, nu uitaseră tinerii că la începutul carierei sale politice, profesorul Iorga, alături de colegul său de la Iași, A.C. Cuza, era antisemit, asmuțea țărani împotriva arendașilor evrei, iar mai tîrziu s-a despărțit de Cuza și – afirmau legionarii – „avea legături cu francmasonii francezi, colabora la publicații evreiești, abandonînd principiile sale rasiste profesate în tinerețe”.

În ce privește pe Virgil Madgearu, acesta era mereu prezentat de presa ieșită din oficina *Universului* (Stelian Popescu, directorul ziarului, a fost un neîmpăcat dușman al lui V. Madgearu) ca un om venal, înstrăinat, subvenționat de evrei. I s-a creat lui Madgearu o atmosferă falsă, dar oricît era de falsă ea exista, totuși, în imaginația tineretului fanatizat.

Asasinările profesorilor Iorga și Madgearu trebuiesc privite ca excese inerente unor revoluții – își încheia expunerea sa interlocutorul meu.

Versiunea aceasta o socotesc în mare parte neîntemeiată, în orice caz deformată. Mai curînd îmi pare verosi-

milă cea pe care mi-a comunicat-o Eugen Cloanță, fost director al Poliției Capitalei, în perioada aceea critică:

– Încă începînd din anul 1936, dar mai apoi din vara anului 1940, au pătruns în mișcarea legionară (sau în partidul „Totul pentru Țară”) cîteva elemente, care, sub raport de educație și disciplină, nu atingeau măsura și erau conduse mai mult de considerații oportuniste. Spre pildă, unul dintre aceștia era colonelul în rezervă Zăvoianu, un om bolnav și exaltat, lipsit de cultură politică. În septembrie 1940, colonelul Zăvoianu fusese numit Chestorul Poliției Capitalei. Acesta mai ales pretindea mereu să se treacă la sancțiuni sîngeroase contra „vechilor politicieni”. Așa se explică faptul că în ziua de 23 noiembrie 1940, un grup numeros de oameni politici a fost reținut la Chestura Poliției, de unde, de altfel, porneau echipele de execuție. Cînd subsecretarul de stat de la Interne, Rioșeanu, a ordonat ca oamenii politici încarcerați la Chestura Poliției să fie imediat escortați la Ministerul de Interne, colonelul Zăvoianu, furios, a dat ordin ca echipele care plecau după Virgil Madgearu și N. Iorga să nu se mai întoarcă la Chestură, ordinele de suprimare să fie îndeplinite undeva, în afară de Capitală. Astfel s-a întîmplat ca profesorul N. Iorga, care a fost arestat la Sinaia, și Virgil Madgearu, pe care l-au dus în pădurea de la Snagov, să fie omorîți. Dacă ei ar fi fost aduși la Chestură sau la Ministerul de Interne, așa cum ordonase Rioșeanu, ar fi fost salvați.

(Ca încheiere asupra acestui capitol trebuie să notez aici că, la înmormîntarea lui Virgil Madgearu, întîmplată în Cimitirul Bellu, a asistat și Iuliu Maniu, însoțit fiind de numeroși prietini politici. Maniu a rostit și discursul funebru.)

După înhumarea lui Virgil Madgearu a avut loc cea a profesorului Nicolae Iorga, la care, în afară de membrii familiei, nu a asistat nici un prietin politic al lui Nicolae Iorga, care oricum a fost șef de partid și scurt timp și

președinte al Consiliului de Miniștri. În schimb, a fost de față Iuliu Maniu, care, din 1931, nu avea raporturi personale cu profesorul Iorga și pe care Iorga îl considera dușmanul său politic, publicînd contra lui numeroase articole violente, atacîndu-l pînă și în cinstea lui personală. Dar Iuliu Maniu a uitat toate aceste vrăjmășii, devieri efemere ale pasiunilor – și a ținut să aducă marelui bărbat al neamului ultimul prinos.

Desigur, lipsa prietinelor politici ai lui N. Iorga de la înmormîntare nu a putut fi comentată decît în defavoarea lor. Lipsa de curaj și demnitate producînd în orice împrejurare a vieții un sentiment de dezgust, foștii aderenți ai lui N. Iorga trebuiau să fie prezenți cu orice risc.

(În zilele noastre am cetit în ziare că un aderent al profesorului Iorga, călătorind prin străinătate, a aflat că unii dintre asasinii lui Nicolae Iorga se plimbă și azi, după 30 de ani, liberi, în Germania Federală, Spania, Elveția etc. Nu știu întrucît este exactă informația, dar ceea ce știu este că, în cursul celor 31 de ani, foștii aderenți ai lui Nicolae Iorga, după ce au lipsit de la înmormîntare, nu s-au prea sinchisit de asasinii fostului lor dascăl, n-au solicitat nici măcar rejudecarea procesului, n-au adresat cereri similare nici guvernelor străine pentru elucidarea cazului și, dacă ar fi nevoie, pentru urmărirea făptuitorilor. Procedura lor constituie o delăsare și o neglijență prin nimic scuzabile.)

XV. Schimb de scrisori între germani și legionarii români

Din felul cum a vorbit Maniu la înmormântarea lui Virgil Madgearu, apoi în urma memoriilor de protest înaintate de către I. Maniu și C. Brătianu generalului Ion Antonescu, din răspunsul acestuia transmis verbal prin Mișu Antonescu, ba chiar din unele declarații publice ale generalului, am putut înțelege și deduce că tensiunea se menține, că armonia din sînul grupărilor guvernamentale a slăbit considerabil și că izbucnirea unui conflict deschis se așteaptă din zi în zi.

Îmi aduc aminte: erau momente pline de nesiguranță și neliniște în țară. Viața economică a stopat cu totul. Viața socială era cuprinsă de un val de frig, care pătrunsese și în familii. Oamenii discutau la colțuri de străzi, zgribuind cu gîndul la surprizele zilei de mîine.

Ziarul meu *România Nouă* apărea la Sibiu. Într-o zi mă pomenesc că îmi face o vizită, la redacție, Nestor Chioresanu, inspector general al mișcării legionare peste județele ardelen (Brașov, Făgăraș, Sibiu, Alba, Tîrnavele, Turda). Deoarece nu m-a găsit la redacție, am crezut de cuviință să-i redau vizita.

Nestor Chioresanu mi-a înmînat o invitație a Secretariatului General al Mișcării Legionare ca să mă prezint la sediul mișcării (București, str. Gutenberg 3), avînd a discuta

cu mine probleme importante. I-am spus, sincer, că nu înțeleg rostul unor asemenea invitații, și mai ales felul în care a fost făcută.

L-am întrebat apoi, pe un ton ironic, dacă ducându-mă acolo unde sunt invitat nu trebuie să-mi fac testamentul? Nestor Chioresanu a protestat față de o atare presupunere și mi-a spus că vremurile fiind excepționale, să nu mă mir că nu se respectă anumite forme de bonton, dar pot să fiu liniștit, este vorba de o problemă importantă, care nu mă privește pe mine personal, ci conducerea Partidului Național-Țărănesc, că în fine „... am aici o scrisoare de invitație a lui Victor Boldeanu, secretar general adjunct al mișcării, cu care am discutat și personal“.

Apoi Nestor Chioresanu, avînd chef de discuție, mi-a pus întrebarea: *cum văd eu situația?*

– Eu din firea mea sunt optimist – i-am răspuns – dar acum, oricît m-aș trudi, nu aș putea să văd în roz situația, nici cea internă, și cu atît mai puțin cea externă. După cele întîmplate nu văd cum s-ar putea normaliza raporturile dintre partide și nu văd nici posibilitatea unei reconcilieri a legionarilor cu generalul Antonescu.

În ce privește situația externă, nu văd cum vom putea redobîndi Ardealul de Nord, mergînd împreună cu Hitler.

Inspectorul Nestor Chioresanu a afirmat că excesele se datorează unor elemente fără răspundere și că s-au luat serioase măsuri de pacificare. Iar în ce privește situația externă, „aceea este excelentă“.

– Cum excelentă, cînd abia de cîteva săptămîni am pierdut patru provincii? Dvs. poate confundați situația noastră externă cu cea a Germaniei?

– O confund intenționat – mi-a replicat N. Chioresanu – fiindcă eu văd soarta noastră strîns legată de cea a Germaniei. Și cum germanii cîștigă sigur războiul, cred că aceasta va însemna și pentru noi un mare bine. Mă gîndesc chiar la reocuparea Ardealului de Nord.

– Și dacă germanii pierd războiul?
 – La așa ceva nici nu e voie să ne gândim!
 – Totuși, guvernării prudenți trebuie să-și pună toate ipotezele.

– Nu! – mi-a replicat ritos Chioreanu. Nu-i voie să speculăm ca la bursă. Noi mergem cu Germania și biruim sau cădem cu ea împreună.

– Apoi să mă iertați, eu sunt de altă părere. O țară independentă nu-și poate lega soarta de alta, fără nici o condiție. Este adevărat că în momentul de față România este o țară ocupată și că, pierzându-și suveranitatea, nici nu are un guvern independent, dar tocmai redobândirea independenței noastre trebuie să ne fie principala noastră preocupare.

Nestor Chioreanu mă asculta uimit și mă privea cu ochii pierduți, ca și când i-aș fi vorbit într-o limbă străină, pe care n-o înțelegea.

La despărțire mi-a spus zîmbind:

– Crede-mă, domnule Boilă, stăm la guvern doisprezece ani și vom preface țara, cum a dorit-o căpitanul, într-o țară puternică, înfloritoare, fericită.

Convorbirea noastră a avut loc la 21 decembrie 1940, înainte de masă. Cu acceleratul de noapte am plecat apoi la București.

Mai târziu am primit deslușirea, din locuri competente, că Nestor Chioreanu nu era persoană autorizată să vorbească în numele mișcării și că influența lui personală asupra conducerii era mult mai redusă decât cum o presupuneam.

*

Sosind la București am luat contact imediat cu Iuliu Maniu, căruia i-am adus la cunoștință „invitarea” ciudată la Secretariatul General al Mișcării Legionare.

Maniu a fost de părere să nu mă duc la întâlnire.

– În afară de judecător, procuror, polițist – spunea el – nimeni nu are căderea să te citeze sau să te invite la el... Dacă au ceva cu tine să vină ei la tine... I-am arătat că Nestor Chioreanu s-a scuzat pentru această lipsă de formalitate și s-a referit la vremuri „excepționale“ pe care le trăim.

Maniu a reflectat puțin asupra celor auzite:

– În privința aceasta, poate că are dreptate. Totuși, eu nu te îndemn să mergi la sediul lor, nici nu te desfătuiesc... În fine, față de un gazetar, formalitățile nu contează întotdeauna.

În cele din urmă, m-am decis să primesc, totuși, invitarea. Am zis în mine: dacă au de gând să mă ucidă, nu pierd vremea cu invitări și corespondări.

La orele 11 am plecat cu o mașină spre strada Gutenberg. În prealabil am avut o convorbire cu Aurel Leucuția, căruia i-am spus unde mă duc și în ce împrejurări am fost invitat și ne-am înțeles că, dacă pînă la ora 14 nu-i dau un telefon, să știe că am fost reținut.

Ajuns la sediul legionar am intrat fără să trebuiască să mă anunț. Cum nu purtam însă cămașa verde și n-am salutat cu salutul lor convențional, s-a repezit la mine un tânăr și, oprindu-mă cu mîna, m-a întrebat pe un ton răstit:

– Ce dorești?

Drept răspuns, i-am arătat invitarea secretarului adjuncț Victor Boldeanu. Ceva mai complezent, m-a poftit într-un salonaș mai mic, să iau loc pînă îl anunță pe Boldeanu. După cîteva secunde a apărut Victor Boldeanu, care s-a scuzat că, neștiind că voi veni la ora aceasta, s-a angajat într-o conferință, pe care, însă, crede că va termina-o în „grabă“. „Graba“ a durat exact 1 oră și 35 minute. Cum ceasul arăta aproape 14, înainte de toate i-am cerut voie să pot da un telefon. Am vorbit – așa cum ne era înțelesul – cu Aurel Leucuția, ca să nu fie îngrijorat.

Fără vreun preambul prea lung, Victor Boldeanu a deschis vorba:

„Printre hîrțile rămase de la căpitan am găsit o notiță, în care se spunea că, de cîte ori doriți să-i comunicați ceva confidențial domnului Maniu, să vă adresați lui Zaharia Boilă“.

I-am replicat, că „mă bucur că cel puțin în chestiuni de importanță minoră respectați testamentul căpitanului“.

La această aluzie ironică, Boldeanu și-a ridicat capul și m-a întrebat:

– Vă referiți la testamentul căpitanului, unde s-ar spune că „dacă eu nu voi mai fi, duceți-vă la Maniu“?

Am recunoscut că, într-adevăr, circulă așa un zvon. Boldeanu a ținut să pună la punct această legendă:

– Versiunea în forma dată nu este tocmai exactă. Textul *ad litteram* sună așa: „... *dacă eu voi fi omorît de regele Carol II, adresați-vă lui Maniu, care este singurul în stare să mă răzbune*“.

Și acum, să revenim la obiect:

– Domnule Boilă, v-am chemat ca să vă facem următoarea comunicare, din partea conducerii mișcării noastre: *Zvonurile că s-ar continua cu urmărirea și prigonirea oamenilor politici sunt absolut inexacte.*

Văzînd că fața mea nu trădează nici un sentiment de bucurie sau satisfacție deosebită, Boldeanu a ținut să-și sublinieze comunicarea:

– Credeți-mă că nu este vorbă de o simplă declarație de complezență. Altfel nu v-aș fi rugat să vă deranjați și să veniți pînă la noi.

– Nu vă supărați, domnule secretar general – i-am replicat – dar în ziua de 29 noiembrie, cu o oră înainte de ridicarea și apoi împușcarea lui Virgil Madgearu, omul dvs., Emil Popa, prefectul de Ilfov, mi-a făcut o declarație aproape identică.

Victor Boldeanu, mult mai degajat și mai expeditiv decît alte organe de ale lor cu care am avut de a face, m-a lămurit:

– Eu vă cred pe cuvînt. Dar vă rog să nu vă îndoiiți de bună-credința lui Emil Popa, deoarece el, probabil, ca și alții de altfel, mult mai suspuși, n-au fost exact informați în acele clipe asupra celor ce se puneau la cale. Era un moment de surescitare și dezorientare generală. Dar de atunci încoace chestiunile s-au schimbat radical și lucrurile au reintrat complet în normal...

Vă rog, deci, să-i comunicați domnului Iuliu Maniu și, prin el sau direct, domnului Ion Mihalache, că s-au luat cele mai serioase măsuri pentru păzirea vieții domniilor lor. Dacă d-lor ar dori totuși să luam măsuri în plus, le stăm la dispoziție.

– Domnule Boldeanu – am să transmit *mot à mot* comunicarea dvs. domnului Maniu și, dacă este la București, și domnului Mihalache. Dar dacă numai atît ați dorit să comunicați, aceasta, avînd în vedere necesitatea urgenței, puteați să o faceți direct.

Boldeanu s-a ridicat de la masă și s-a apropiat de cassa wertheimiană. Oprindu-se în fața ei s-a întors spre mine:

– Mai aveam ceva de comunicat domnului Maniu. Dar asta nu puteam face decît sau personal d-sale, sau prin un om de perfectă încredere. De aceea am recurs la serviciile dvs.

Boldeanu a scos din cassa wertheimiană un dosar, l-a pus pe masă și a continuat: *Partidul nazist german a adresat o scrisoare către conducerea mișcării noastre, prin care ne-a întrebat: ce atitudine ar lua mișcarea într-un eventual război germano-sovietic.* Răspunsul nostru l-am formulat în felul următor: România nu poate participa într-un război contra Sovietelor decît în cazul dacă *ni se va retroceda Ardealul de Nord.*

Iată aici textul german și traducerea în românește. Dacă cunoașteți limba germană, puteți controla autenticitatea textului. *Ne-ați îndatora foarte mult punînd pe domnul Maniu în cunoștința acestor texte și comunicîndu-ne apoi și părerea d-sale asupra acestui schimb de scrisori.*

A trebuit să promit că voi transmite domnului Maniu cele comunicate și voi aduce răspunsul acestuia, dacă mi l-ar da.

Am plecat cu o mașină la locuința lui Maniu, căruia i-am relatat cele aflate. Maniu, ascultînd raportul meu, se plimba de-a lungul sălii. Apoi s-a întors spre mine:

– Ai văzut tu cu ochii tăi răspunsul lor dat nemților?

– Am văzut.

– Atunci, iată care este părerea mea: „dacă s-a dat acest răspuns de către conducerea legionară, nici o lună nu va trece și nu vor mai fi la guvern“.

M-am înapoiat în grabă în strada Gutenberg, dar nu l-am mai găsit pe Boldeanu acolo. Mi s-a spus că a fost chemat urgent de către Horia Sima.

Trebuind să mă întorc la Sibiu (era doar în preajma sărbătorilor), a rămas, cum de-altfel ne-am și înțeles, să mă întîlnesc cu Boldeanu data viitoare cînd voi mai veni la București.

*

Deși cronologic ar trebui să notez aceasta în alt capitol, voi spune de pe acuma că abia în luna februarie m-am întîlnit din nou cu Victor Boldeanu... dar el nu mai era liber atunci, ci pe banca acuzaților, tradus în fața Tribunalului Militar de la Malmaison, acuzat de înaltă trădare...

Victor Boldeanu mă anunțase martor, pentru ca să dovedească prin depoziția mea că s-au luat măsuri intense – de către conducerea mișcării legionare – pentru paza oamenilor politici. Am depus, conform adevărului, relatînd întîlnirea noastră din 22 decembrie 1940. După ce apărătorul lui Boldeanu, scriitorul *Ionel Teodoreanu*, care exercita și profesiunea de avocat, mi-a pus întrebarea, și după ce am dat răspunsul dorit, președintele Tribunalului, la sfîrșitul depoziției, mi-a mai adresat întrebarea stereotipă:

– *Mai știe ceva martorul în legătură cu prezentul proces?*
Spre mirarea instanței, dar mai cu seamă a avocatului apărător, nu mai puțin a lui Victor Boldeanu, am dat următorul răspuns:

– Da, domnule Președinte, știu despre un schimb de scrisori între conducerea mișcării legionare și partidul nazist din Germania (N.S.D.A.P.).

Am relatat apoi în fața Tribunalului cele comunicate și transmise prin mine lui Maniu, în după-masa zilei de 22 decembrie 1940.

Apărătorul Teodoreanu, foarte emoționat și în același timp satisfăcut (și avea pentru ce, căci atitudinea legionarilor, în această problemă cel puțin, era mult mai demnă și patriotică decât a generalului Antonescu), a cerut președintelui să se noteze textul depoziției mele, ca fiind extrem de important. Președintele a aprobat cererea apărătorului și apoi s-a întors spre mine și m-a întrebat:

– *Și care a fost părerea domnului Maniu referitor la acest schimb de scrisori?*

– Domnul Maniu mi-a spus să-i comunic secretarului adjunct al mișcării legionare, domnului Victor Boldeanu, acuzatului de azi, că *nici o lună nu va trece și legionarii nu vor mai fi la guvern.*

Un rîs general a izbucnit în sală. Rîdea președintele, rîdeau procurorul, judecătorii, apărătorii, auditorul, pînă și acuzații din boxă. Notez că în 21 ianuarie 1941, deci exact după o lună, legionarii au fost debarcați.

Evident, guvernului german nu i-a convenit atitudinea intransigentă a legionarilor în chestiunea războiului și a Ardealului de Nord, și a facilitat demiterea lor de la guvern, pentru care tratament mașter – după cum vom vedea – legionarii s-au mirat foarte mult.

XVI. Rebeliunea din ianuarie 1941

Spre sfârșitul lunii decembrie 1940 Führer-ul Hitler i-a invitat la Berlin pe generalul Ion Antonescu și pe Horia Sima, cum se spunea în derîdere „ad audiendum verbum“. Horia Sima a refuzat să plece la Berlin, s-a dus numai Antonescu, însoțit fiind de către un înalt funcționar de la Ministerul de Externe, care figura în calitate de interpret (mi se pare că era Gheorghe Davidescu).

Hitler a pus în curent pe Antonescu că s-ar putea întâmpla ca, în viitorul apropiat, să se desfășoare evenimentele în sensul ca Germania să poarte războiul cu Sovietele. În acest caz – a întrebat Hitler – putem noi conta pe ajutorul României?

Generalul Antonescu a răspuns lui Hitler că Germania poate conta pe sprijinul întreg, neprecupețit, al României, care se va alătura la acțiunea germanilor pentru a relua Basarabia.

Aci Hitler l-a întrerupt și a făcut o remarcă neașteptată:

– Germania nu are nevoie de vreun ajutor armat al României. Armata germană este suficient de puternică ca să distrugă armata sovietică. El (Hitler) înțelege ajutorul României în livrarea de petrol (benzină), cereale, vite, punerea la dispoziție a *Căilor Ferate* și a *Spitalelor*, cu alte cuvinte *România* formînd un *Hinterland* de model, prevăzut cu toate materialele și aparatul tehnic necesar pentru a putea servi armata de pe front.

Generalul Antonescu l-a asigurat pe Hitler că acest ajutor în alimente, benzină, cale ferată etc. îl poate avea

oricînd Germania, dar trebuie să observe și să sublinieze că cel mai mare obstacol în calea unei activități normale economice, în România, îl constituie tocmai aceia care se pretind a fi simpatizanții, ba chiar avangarda Führer-ului, adică legionarii.

Hitler a răspuns că el nu are agenți speciali în România, nici avangardă, și că nu recunoaște nimănui dreptul de a reprezenta România, în afară de guvernul prezidat de generalul Ion Antonescu. Generalul este liber să ia orice măsuri pentru a garanta normala funcționare a aparatului de stat și a marilor uzine industriale.

Generalul Antonescu i-a mulțumit și l-a rugat pe Hitler ca, totuși, să încerce încă o dată să-l influențeze pe Horia Sima înspre bine, sau, cel puțin, să-i aducă la cunoștință că nu are de așteptat nici un ajutor din partea armatei germane, în caz dacă va lua o atitudine de opozant sau chiar de rebel contra guvernului Antonescu.

Hitler a promis generalului că îl va chema din nou pe Sima, pînă cel mai tîrziu în 15 ianuarie, la Berlin. Dacă nu va reuși să-l mulcomească pe Horia Sima pînă la această dată, generalul nu trebuie să zăbovească cu luarea de măsuri proiectate, cum crede de bine.

Horia Sima nu s-a prezentat nici la noua chemare a lui Hitler la Berlin.

Generalul Antonescu a hotărît, deci, remanierea guvernului pentru ziua de 21 ianuarie 1941.

(Notez că, în acele momente, n-a transpirat nimic în public despre aceste neînțelegeri interne în guvern.)

Planul său inițial era să invite pe toți miniștrii, în afară de Horia Sima și ministrul de interne, generalul Petrovițescu, ca să rămînă la posturile lor. De asemenea, prefectii de județe legionari să fie invitați pentru această zi la București și să li se ofere menținerea lor în funcțiuni dacă vor.

Dar la acest plan a trebuit să se renunțe, deoarece miniștrii și subsecretarii de stat legionari au refuzat să rămînă

în guvern fără Horia Sima. La rîndul lor, prefectii au refuzat să plece la București pentru ziua de 21 ianuarie.

Generalul Antonescu a numit noi prefecti de județe și un nou chestor al Poliției Capitalei, în locul colonelului Zăvoianu, care s-a baricadat în clădirea prefecturii și nu vroia să o părăsească.

Între timp, comandamentul mișcării a ordonat *rămînerea pe loc a prefectilor, precum și ocuparea tuturor clădirilor publice*, în primul rînd cele ale P.T.T.-ului și ale stațiunii de radio-difuziune.

Bineînțeles că generalul Antonescu considera și trata pe legionari drept rebeli, procedînd contra lor în consecință. Prefecții legionari susțineau că ei nu pot fi înlocuiți decît de ministrul de interne Petrovicescu, care însă nu a demisionat și nici nu avea de gînd să demisioneze.

Aceste contraziceri ale autorităților creaseră scene hazlii, sau, mai exact, tragi-comice.

Astfel, spre pildă, la Sibiu erau simultan doi prefecti: Fleșeriu (legionarul) și generalul Șerb (numit de Antonescu). Cînd în dimineața zilei de 21 ianuarie m-am prezentat cu ziarul *România Nouă* la cenzură, fiind ambii prefecti în cabinet, m-am adresat lor cu aceste vorbe de șagă: Aceluia dintre dvs. voi da ziarul spre cenzurare care îmi promite că nu va cenzura nimic. Dar înainte ca să ajung la o alegere dintre cei doi prefecti, am hotărît ca ziarul să nu apară 48 de ore, în care interval se presupunea că se vor limpezi lucrurile.

Nu vreau să descriu aici decursul așa-zisei „rebeliuni” de la 21 ianuarie 1941, în primul rînd deoarece nici atunci, nici mai tîrziu, nu am avut la dispoziție materialul de informație necesar. Vreau numai să pomenesc o scenă interesantă petrecută la Sibiu. Aici, șefii localnici ai legionarilor s-au prezentat *in corpore* la comandamentul trupelor germane de ocupație (mi se pare că pe comandantul îl chema von Haase). Generalul își avea birourile în etajul

III al Hotelului Bulevard. Întîmplarea a făcut să mă găsesc în holul hotelului cînd cobora delegația (în frunte cu prefectul Fleșeriu) de la etaj. Zărindu-mă, s-au oprit să-mi comunice, nu fără indignare, că generalul german le-a declarat că are ordin să nu se amestece în conflictul dintre membrii guvernului, decît la solicitarea generalului Antonescu, sprijinindu-l pe acesta, adică guvernul legal.

Cu alte cuvinte, Hitler i-a lăsat pentru a doua oară pe legionari, acum ca și în toamna anului 1938, cînd pur și simplu l-a sacrificat pe Corneliu Codreanu.

Fiindcă mi-au cerut-o, le-am spus părerea mea:

– Este foarte firesc ca germanii să se bizuie și să-l sprijine pe generalul Antonescu. Motivul este plauzibil: De ce au ei mai mare nevoie, le poate da Antonescu (petrol, cereale etc.). Voi le dați și le-ați dat numai cîntece, marșuri funebre, retorsiuni sîngeroase, lucruri care nu-i interesează pe nemți decît ca o exhibiție teoretică...

Dacă au văzut că îmi spun părerea cu o sinceritate poate prea brutală, șefii localnici, care purtau răspunderea pentru ceea ce trebuia făcut la Sibiu, mi-au destăinuit că se găsesc într-o situație grea, căci au ordin de la ai lor să taie și să spînzure, să pună mîna pe putere. Dar ei nu dispun de armată română, cu atît mai puțin de cea germană, care se dezinteresează de acțiunea lor. M-au întrebat ce aș face în locul lor?

– Să mă iertați dacă voi da o soluție care, poate, vi se pare prea politicianistă și burgheză, neconformă cu etica voastră fascistă și revoluționară. SIBIUL ESTE, AZI, NU UN ORAȘ OARECARE, AICI SUNT GĂZDUIȚI PESTE 2000 DE TINERI ARDELENI, ÎN BUNĂ PARTE REFUGIAȚI DIN ARDEALUL DE NORD, STUDENȚI AI UNIVERSITĂȚII CLUJ-SIBIU. A-I VÎRÎ PE

ACEȘTIA ÎNTR-UN RĂZBOI CIVIL ȘI EVENTUAL A CAUZA ÎN SUTE ȘI MII DE FAMILII ARDELENE JALE MARE NU MI SE PARE UN LUCRU BUN ȘI CUMINTE. Revoluția pe care ați început-o, de altfel ca toate revoluțiile, se decide nu în provincie, ci în Capitală. Dacă în București pierdeți situația, zădarnic – și, adaug, numai vremelnice – veți fi stăpâni în Sibiu; și invers, chiar dacă sunteți bătuți în Sibiu, dar ați câștigat la București, pînă în cele din urmă veți fi stăpâni și la Sibiu.

Șefii localnici, altmintrelea foarte potoliți și rezonabili, au înțeles tîlcul cvasi-paradoxonului meu, primind soluția sugerată de mine. Astfel s-a întîmplat că la Sibiu nu s-a înregistrat nici un mort, nici măcar un rănit, ceea ce a constituit desigur o excepție față de București, Iași, Brașov și alte orașe.

După cum se știe, rebeliunea legionară din ianuarie 1941 a fost în scurt timp potolită. Miniștrii și alți cîțiva demnitari, înalții funcționari care au aparținut mișcării, au fugit în parte în Germania, în parte au fost arestați, judecați și condamnați. Cadrele lor au fost ținute în evidență de către guvernul Antonescu.

*

Generalul Antonescu a rămas stăpîn pe situație, dar din cînd în cînd *Herr Himmler*, desigur cu știrea și porunca Fîhrer-ului Hitler, a încercat să-l șantajeze, cînd i se părea că generalul – devenit între timp mareșal – nu se conformează întocmai cu programul nazist.

Ca element de manevră îi serveau legionarii fugiți din țară, precum și cei rămași acasă, dar puși în scart. Aceștia au găsit acasă un șef în persoana lui Valer Pop, *ahasverul* vieții politice din România, care în vara anului 1940 a jucat un rol atît de trist în cursul crizei de stat din România.

Se vorbea că baronul Killinger, asasinul lui Erzberger¹ (care, pentru această faptă eroică, a fost distins de Hitler cu funcția de ministru plenipotențiar în Slovacia) – transferat la București, a făcut aspre reproșuri lui Antonescu, că regimul îl cruță și îl sprijină pe sub mână pe Iuliu Maniu, dușmanul numărul unu al nazismului german, precum și pe oamenii acestuia. Asta cu toate că în acele momente mareșalul Antonescu era foarte enervat, pentru că primise de la informatorii lui speciali din Germania știri alarmante, că „... Horia Sima a dispărut din lagărul de lângă Berlin, unde era păzit, și desigur va apărea undeva...” („er wird auftauchen“), pentru a descinde în România.

În acele zile de toamnă ale anului 1942 – care, de altfel, erau agitate, pentru că însemnau perioada primelor succese britanice, la El Alamein în Africa, și a luptei pierdute față de sovietici la Stalingrad – serviciul secret al mareșalului Antonescu, condus de Eugen Cristescu, a descoperit rețeaua unei conspirații afirmative diriguite de Valer Pop. A fost surprinsă o convorbire telefonică între Valer Pop și cumnatul său, Emil Lobonțiu, unde se vorbea de o „apropiată schimbare înspre bine“.

Drept replică, sau dacă vroia retorsiune, mareșalul Antonescu a hotărât internarea în masă a legionarilor la Tîrgu Jiu, inclusiv Emil Lobonțiu, omul lui Valer Pop.

Dar pentru ca măsura să nu stîrnească prea multă mirare și resenz în tabăra germană, în prealabil a fost internat la Tîrgu Jiu un lot numeros de oameni de stînga, precum și aderenți ai lui Iuliu Maniu, în frunte cu: Radu Cioculescu, Nicu Carandino, Zaharia Stancu, Zaharia Boilă, Anton Alexandrescu, avocatul Hiotu, Mihail Ralea, Nicușor Graur, Victor Eftimiu etc. etc.

¹ Matthias Erzberger (1875-1921), om politic german, a murit asasinat. (N. ed.)

Astfel, s-au regăsit la Tîrgu Jiu, alături de firește de comuniști (Ion Gheorghe Maurer, Romanciuc, Matei Socor, dr. Paul Solomon etc.), de un lot de evrei, de un grup de maniști etc., și cîteva sute de legionari, aduși acolo din toate județele și orașele (în frunte cu foștii miniștri Brăileanu, Vojen etc.).

Zvonurile despre o lovitură proiectată de către legionari s-au dovedit a fi exagerate, cel puțin premature.

De altfel, cei inițiați declarau mereu că Hitler este perfect mulțumit de felul cum îl servea în România mareșalul Antonescu.

*

După 23 august 1944 – am aflat din emisiunile de radio – legionarii din străinătate au constituit un fel de guvern „național”, cu sediul la München, care avea misiunea să se instaleze în România, dacă armata germană ocupantă și legionarii „răsculați” din țară ar fi reușit să răstoarne guvernul prezidat de generalul N. Sănătescu, cel care a urmat lui Antonescu și a cerut armistițiu de la aliați. Cum o astfel de acțiune nici nu s-a încercat în mod serios, ea fiind numai un fel de *pium desiderium*, activitatea legionarilor – vorbim de cea subversivă, căci o alta nu era posibilă – a încetat cu desăvîrșire.

De altmintealea, noul guvern, potrivit condițiilor cuprinse în tratatul de armistițiu, a luat măsuri intense restrictive, de curmare a oricărei manifestări fasciste și profasciste. O parte a legionarilor a încercat să se orienteze spre partidele politice existente, alții pur și simplu nu au mai acționat în nici un fel.

După 23 august 1944 nu se poate vorbi de o *mișcare* legionară în România, dar nu se poate vorbi nici de manifestări publice ale singuraticilor membri.

Afară de foarte puține excepții, în țară n-au rămas decît elemente – cum se spune – „de a doua mînă” ca importanță

politică. Conducătorii lor, fruntașii lor care au îndeplinit funcțiuni mai importante, s-au refugiat în cursul timpului în străinătate.

Cei rămași acasă n-au contat și nu contează decît ca o masă numeroasă, anonimă, „turmă fără păstor“. Dacă unii dintre ei au crezut că pot să-și asume roluri de conducere, acest fapt nu are nici un fel de însemnătate politică.

Prin urmare, regimul nou, care a urmat după 23 august 1944, luînd măsuri „contra legionarilor“, le-a luat contra unor indivizi izolați, neapartinînd nici unei organizații și neascultînd vreunei discipline statutare.

Repetăm: Începînd cu ziua de 23 august 1944, o mișcare legionară nu a mai existat în România.

Concluzii

Din cele expuse în prezenta lucrare rezultă fără posibilitate de îndoială și răstălmăcire câteva constatări, pe care le rezumăm în punctele cum urmează:

1. Mișcările rasiste, fasciste sau cvasifasciste din România nu au fost create, cum s-a presupus și cum chiar s-a afirmat, de către regimurile fasciste străine (italian sau german).

2. Asemenea mișcări s-ar fi dezvoltat mai greu la noi în țară decât în celelalte țări europene, datorită specificului poporului român, dacă nu ar fi fost încurajate și create acțiunile antisemite din 1922-'26 de către guvernul lui Ionel Brătianu. Acest guvern, acționînd din interese meschine de partid, în scop de diversiune, a aruncat sămînța care s-a dezvoltat, la un moment scăpînd complet, asemenea golemului din legendă, de sub controlul celor care au semănat-o.

3. Dovada rolului hotărîtor pe care diversiunile și protecția acordată de guvern a avut-o asupra mișcărilor tineresti și rasiste o constituie slăbirea evidentă a virulenței lor în perioadele dintre 5 aprilie 1926 și 15 iunie 1927 și după 6 decembrie 1926, cînd Ionel Brătianu nu mai era la guvern.

4. Recrudescența mișcării legionare a coincis cu administrația lui Carol II, care, admirator al sistemelor dictatoriale și fasciste, a încercat să se slujească de ea în scopul introducerii unui regim personal totalitar.

5. Mișcările și organizațiile fasciste și profasciste, încurajate de partide vechi de guvernământ, de clerici înalți, de generali și, *în cele din urmă, de însuși regele țării*, în mod logic și firesc au deviat de la drumul legal, au abandonat metodele pașnice și au devenit formațiuni teroriste, cum de altfel erau sortite să fie de la originea lor.

6. În acest stadiu al degenerării și al exceselor, guvernării au sărit să-i capteze și să-i dezarmeze, ba chiar să-i suprimе.

Este însă interesant de reținut că nu partidele de ordine, legaliste și democratice, s-au aliniat contra lor, ci oameni și partide de dreapta, coreligionarii lor politici și protecții de altădată: *regele Carol II și Ion Antonescu*.

7. Astfel stînd lucrurile, răspunderea pentru activitatea și îndeosebi pentru excesele și nedreptățile săvîrșite de legionari în nici un caz nu cade în mod integral asupra lor, ci trebuie să revină, în primul rînd și în mare parte, asupra acelor care au prezidat la crearea mișcării lor și i-au încurajat. Aceștia nu erau niște tineri oarecare necopți, ci oameni politici, guvernanți ai țării, cu răspunderea integrală a faptelor lor.

*

Aș fi fericit dacă prin scrisul meu modest aș fi putut contribui măcar în măsură cît de mică la clarificarea problemelor, care nici azi, după atîta timp, n-au fost puse la punct pe deplin.

Cluj, la 10 iulie 1971

Dr. Zaharia Boilă

Zaharia Boila

Urzirea și dezvoltarea mișcării legionare

Una din problemele spinoase și destul de complicate în România, în epoca dintre cele două războaie, a fost cea a mișcării legionare.

S-a scris mult despre ea, adeseori greșit. În cele ce urmează, încerc să o lămuresc măcar întrucâtva, cât am avut cunoștință despre ea.

Informațiile mele le-am obținut, ca de obicei, din cele mai bune izvoare. Nota nominală asupra acestora, la sfârșitul lucrării.

Antisemitism

Cred că nu greșesc prea mult afirmând că *virusul* mișcării legionare este antisemitismul, după cum de altfel în Germania hitleristă s-a întâmplat la fel sau aproape la fel.

În anii de după primul război mondial, Hitler a venit cu acuza idioată că germanii au pierdut războiul din cauza evreilor, care constituie elementul distructiv în societatea creștină. (Suntem curioși să vedem ce spun arabii de teoria aceasta?) Hitler a uitat pur și simplu că în cursul primului război mondial, de-a lungul Europei, evreimea a fost aceea care simpatiza mai mult cu Germania și cauza germană.

Dar dacă Germania era în criză economică, dacă era concurență între tineretul german și evreu, dacă se căutau

țapi ispășitori, situația din România era cu totul alta. Aici, după un război victorios, posibilitățile de promovare a tineretului erau infinit mai multe.

Și totuși, ca din senin, se dezlănțuie, în toamna anului 1922, mișcări antisemite. Cel care le-a urzit, le-a organizat și le-a montat a fost chiar șeful guvernului de atunci, Ionel Brătianu, pentru a contracara campania de răsturnare pornită de Iuliu Maniu. Faptul că acesta a fost adevărul îl știam și atunci câțiva militanți. Azi, după 53 de ani, când studenții antisemiți de atunci sunt moșnegi neputincioși, dacă mai trăiesc, toată lumea cunoaște adevărul.

Prin Guță Tătărescu, subsecretarul său de la Interne, Ionel Brătianu – cheltuind sume mari de bani – a organizat și a dezlănțuit mișcările antisemite.

Pagubele imense pe care Ionel Brătianu le-a cauzat, de ordin moral și material, prin „ingeniosul” (?) său divertisment, sunt lesne de calculat. Evreimea din America, Franța, Anglia, oamenii de finanțe de pretutindenea, cu legături strânse cu evreimea, s-au sesizat și au dat alarma. România a fost din nou denunțată ca o țară semisălbatică, unde se calcă în picioare drepturile omului.

Dar lui Ionel Brătianu nu i-a păsat de toate acestea. Pentru el, important a fost că a putut pentru moment să joace festa adversarului său politic, în speță Iuliu Maniu.

Garda de Fier

Virusul infiltrat în organismul politico-social l-a infectat producând urmări grave. În curînd, un grup de tineri în frunte cu Corneliu Codreanu și Ionel Moța, nemulțumiți cu profesorul Cuza, pe care-l considerau prea moderat și pasiv, se hotărăște a merge mai departe, punînd bazele unei organizații teroriste, de tip fascist. Exemplul era dat în Italia de Mussolini și în curînd va fi perfecționat în Germania lui

Hitler. Nu are a face faptul că tinerii vor veni cu bunavestire și se vor numi arhangheli sau altfel. În anul 1929 ne-am trezit că avem o organizație a *Gărzii de Fier*.

Ministrul de interne de atunci, căzut în mintea copiilor, cu o fantezie bogată de aventurier, conspirator, detectiv, sprijină, ba chiar subvenționează, întreprinderea (mai târziu va spune că el a fost nașul *Gărzii de Fier*).

Dar încercarea este amenințată să eșueze dacă, în momentul oportun, nu ar fi fost salvată de un proaspăt amator de aventuri și conspirații.

Jocul unui paranoic și al unui amoral

Destinul a voit ca din vara anului 1930 în fruntea Țării să ajungă un prinț zănatic, care va urca pe tron sub numele de Carol II.

Acesta, pe lângă metehnele sale personale, de ordin minor dar foarte dezagreabil, avea pe cea de căpetenie: vroia să fie dictator și guvernator în același timp, rege și ministru simultan. Carol II, alături de o șleahță de lichele și escroci, găsește un Polonius vrednic, un sfetnic intim pe care l-a poreclit „mon petit bolchevik“. Îl cheamă Nae Ionescu, este gazetar și profesor la Academia Teologică Ortodoxă¹. Profesor de filosofie, un om nu moral, ci amoral, care cu un cinism diabolic își propune să-și bată joc de toată lumea, mic și mare, puternic, slab.

Ritm nou cu oameni vechi

Profesorul Nae Ionescu lansează chiar din prima zi a domniei regelui Carol II lozinca unui *ritm nou*. Desigur, dacă ritmul nou ar fi fost inaugurat cu oameni noi, tineri,

¹ Nae Ionescu a fost conferențiar, apoi profesor la Facultatea de Litere și Filosofie de la Universitatea din București. (N. ed.)

nu numai cu vîrstnici, ci și ca suflet și ca mentalitate, atunci ar fi avut tot dreptul Nae Ionescu să vorbească de ritm nou. Poate că el și-a și închipuit așa. Poate că pe hîrtie și în teorie așa și era. Dar în realitate a ieșit altfel...

Dar să nu anticipăm. Deocamdată, coloanele ziarului *Cuvîntul*, al camarilei lui Carol II, răsună de tătărboiul unui limbaj neobișnuit.

Profesorul Nae Ionescu îl convinge pe regele Carol II că în gardiștii de fier sau cum se vor numi de acum legionarii și-a găsit o trupă de asalt, un S.S. al noului curs. De acum legionarii sunt lansați de Carol II. Dar o spunem de la început: cu toții din toate partidele vor încerca o dezluzie.

S-ar putea ca tinerii care își vor spune de acum înainte legionari să fi fost de bună-credință și să-și fi închipuit că în regele Carol II și-au găsit pe adevăratul lor mentor. Dar desfidem pe oricine care susține că Nae Ionescu ar fi fost și el de bună-credință. L-am cunoscut personal și am vorbit cu el intim. Profesorul Nae Ionescu o fi fost el un bun psiholog, un bun dascăl, dar a fost lipsit de suflet cinstit.

El și-a dat seama, trebuia să-și dea seama în curînd, că regele Carol II nu este omul, nu este omul potrivit la locul potrivit, ci un șnapan de la Grand care e pornit să tragă pe sfoară pe toată lumea.

Mișcarea legionară devine o realitate și o primejdie

Jocul cu focul, în toate timpurile și pentru toate vîrstele, este primejdios. Cochetarea, mai mult, cîrdășia regelui Carol II cu legionarii și-a produs efectul dăunător. Tineretul este atras în cursă, dar și alți oameni de toate condițiile. Mișcarea legionară devine un partid politic și, avînd caracterul terorist și metode de tip fascist, are repercu-

siunile sale și în afara hotarelor țării. Pentru a nu înstrăina simpatia statelor democratice din Occident, noul prim-ministru I.G. Duca se decide a scoate din cursa electorală pe legionari, ceea ce produce o impresie profundă și energică în gradul cel mai înalt pe legionari.

La 30 decembrie 1933, în gara Sinaia, se produce un atentat înfiorător. Trei studenți legionari (Nicolae Constantinescu, Belimace și N. Caranica) îl împușcă pe primul-ministru I.G. Duca. Ca o curiozitate amintim că atentatorul – Constantinescu – când și-a descărcat arma a strigat: „Așa sunt pedepsiți trădătorii, domnule prim-ministru“.

Aceste vorbe, după unii, ar fi voit să destăinuie legăturile liberalilor cu grupele de dreapta fasciste. După alții, vorbele rostite de atentator ar fi voit să constituie un avertisment față de amestecul francmasonilor în treburile interne ale țării. I.G. Duca ar fi fost pedepsit deoarece ar fi cedat presiunii francmasonilor din Franța. Iarăși, alții afirmă că ministrul de externe Titulescu ar fi cerut scoaterea din compania electorală a legionarilor.

Oricum ar fi fost, trebuia să recunoaștem de acum nuanța de primejdie a mișcării fasciste legionare.

Cîrdășia lui Carol II cu legionarii

În cursul campaniei electorale din decembrie 1937, Titulescu, care candida la Olt pe lista lui Iuliu Maniu, a făcut o declarație gazetarilor, dezvăluind că regele Carol II a cerut lui I.G. Duca să menajeze pe legionari. Nu putem pune la îndoială informațiile date de Titulescu, care nu era certat cu adevărul, așa cum obișnuia să fie regele Carol II.

De altfel, cele ce au urmat după omorîrea lui I.G. Duca confirmă, respectiv fac cu totul verosimile relațiile lui Titulescu. S-a întîmplat anume că după atentat aproape

că s-a sistat orice anchetă și urmărire a mișcării legionare, mai ales a autorilor morali, care, orice s-ar zice, ar fi fost foarte ușor de identificat.

A fost numit ca prim-ministru G. Tătărescu, ale cărui legături cu teroriștii antisemiți erau arhicunoscute încă din anii 1922.

Au fost numiți ministru de interne Incuț și subsecretar de stat Eugen Titeanu, ale căror simpatii și legături cu legionarii erau notorii. În fine, legionarii au continuat să se organizeze de-a lungul țării ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Acest libertinism politic manifestat față de legionari nu se putea interpreta decât în sensul că între regele Carol II și legionari au fost legături strânse.

*

Cum Maniu era angajat în luptă contra regelui Carol II, am încercat să influențez în această direcție și organizația legionarilor. În orice caz, am voit să mă documentez asupra atmosferei care domnea acolo în ceea ce privește felul lor de a-l considera pe Carol II. Călătorind întâmplător împreună cu Ionel Moța, am adus vorba de regele Carol II, de doamna Lupescu, de toată șleahta camarilistă, și, spre surprinderea mea, Ionel Moța s-a arătat foarte rece, declarând franc *că pe ei, legionarii, nu-i interesează problema doamnei Lupescu, că ei nu sunt contra regelui, că, peste tot, pe ei nu-i preocupă problemele constituționale pe care le agită Domnul Maniu.*

Am înțeles și nu am mai insistat. De altfel, foarte curând, în cursul anului 1936, am avut dovezi mai palpabile despre cîrdășia lui Carol II cu legionarii.

Pregătiri pentru instalarea dictaturii

În vara anului 1936, Carol II a socotit că este coaptă situația să treacă la dictatura fățișă. În calea acesteia, firește, stăteau în primul rînd partidele politice, care se pretindeau

a fi democratice de tip occidental, precum și Nicolae Titulescu, ctitorul politicii externe tradiționale. Se chema, deci, ca aceste elemente să fie înlăturate.

S-a deschis deci, în coloanele ziarului *Cuvîntul*, monitorul „camarilei“, al cărui director era profesorul Nae Ionescu, o campanie împotriva lui Nicolae Titulescu. Cum Nae Ionescu a fost deja de mult cumpărat de către hitleriști și era agentul lor în România, nici că s-ar fi putut monta o cabală mai potrivită.

În august 1936, are loc la Tîrgu Mureș congresul studenților legionari. La acest congres, într-unul din punctele rezoluției, se cerea: *condamnarea la moarte a lui Nicolae Titulescu*.

Concomitent, erau condamnați la moarte și Ion Miha-lache, în acel moment șeful Partidului Național-Țărănesc, precum și Virgil Madgearu, secretarul general al acestui partid. Iar pentru ca nimeni să nu dubiteze asupra izvo-rului acestei campanii, *regele Carol II a donat 100.000 lei pentru scopurile acestui congres legionar*.

Dar Titulescu nu avea nevoie de asemenea avertisment-e și aluzii brutale, el a înțeles din puține gesturi, și, sosind la București, și-a prezentat demisia, care i-a fost primită.

Ziarele publică textul unui memoriu adresat de către Corneliu Codreanu, „căpitanul Gărzii de Fier“, regelui, în care oamenii politici sunt avertizați să nu încerce a face o politică de apropiere de Soviete, căci, în acest caz, își joacă capul. Pe străzile Bucureștilor au loc manifestații violente antisemite. Iar pentru ca tabloul să fie complet, o echipă de legionari, în frunte cu Ionel Moța și Cantacuzino Grănicerul, pleacă în Spania, să lupte alături de fasciști contra comuniștilor. De altfel, planul era ca la începutul anului 1937 să fie proclamată dictatura fățișă a regelui Carol II.

În acele momente, nimeni nu se îndoia în România că este iminentă o schimbare de regim.

O răsturnare neașteptată

Expediția în Spania a legionarilor se termină tragic pentru ei: două dintre căpeteniile lor, Ionel Moța și V. Marin, au căzut pe câmpul de luptă.

Aducerea în țară a cadavrelor și ceremonia înmormântării prilejuiește spectaculoase manifestații prolegionare, în cursul cărora se produc două incidente. Unul, mai puțin grav, dar cu complicații diplomatice: atașatii militari german și italian participă la înmormântare. Mai gravă a fost trecerea în revistă a milițiilor legionare, în fața căpitanului Corneliu Codreanu, care le-a conferit gradații, decorații și titluri cvasi-militare, ceea ce l-a atins neplăcut pe rege, care a hotărât să pună la punct lucrurile.

Audiența secretă a lui Corneliu Codreanu

La începutul lunii februarie 1937, într-o noapte, regele Carol II acordă audiență secretă lui Codreanu. Audiența are loc la Palatul lui Malaxa, în strada Alexandru. Aici regele vorbește pe șleau, foarte deschis și foarte decis, lui Codreanu:

– M-am hotărât să vă aduc la putere. Mișcarea voastră. Pe tine te numesc prim-ministru.

Carol II a așteptat ca promisiunea lui să producă efectul asupra lui Codreanu. După o mică pauză, regele continuă:

– Cer în schimb ca voi să mă proclamați căpitanul mișcării.

Și acum urmează surpriza: Codreanu refuză. Desigur, într-o formă mai politicoasă, dar refuză:

– Eu cu ai mei nu suntem încă pregătiți să venim la guvern. Majestatea-Voastră sunteți rege. Mai mult decît un căpitan, sunteți supremul nostru comandant. Nu-i nici o nevoie să vă proclamați căpitan al mișcării.

Regele Carol II se înfurie. Întreg planul lui, pe care și l-a făurit de ani de zile, îl vede prăbușindu-se.

Organizația cvasi-militară de tip fascist, pe care de altfel a dezvoltat-o și a pus-o la punct Codreanu cu multă priecpere, avea de gând să și-o însușească complet, fără rețențe, Carol. El voia ca el să opereze în numele Gărzii, în numele acestui detașament de teroare. Și acum vine acest belfer și îl refuză. I se întunecă ochii. Carol II face un semn de dizgrație, audiența este terminată.

Peste câteva clipe, Codreanu, rămânând singur cu Malaxa, acesta îl întreabă ce s-a întâmplat. Codreanu îi povestește totul.

Sentința de moarte

Malaxa rămîne uluit. Conform obiceiului său, reflectează un moment asupra celor auzite, apoi izbucnește pe un ton tragic:

– Nenorocitul, ce ai făcut? Ți-ai iscălit sentința de moarte!

Codreanu răspunde răspicat:

– Nu puteam face altfel. Garda nu este o jucărie în mîna lui Carol II.

– Oricum. El este rege. Trebuia să accepți măcar de formă, măcar interimar, măcar o clipă. Acum păzește-te. De acum el va căuta să te distrugă. Ai devenit dușmanul numărul unu. Maniu îi este dușman, dar nu-i rival. Ceea ce nu-i tot una!

Reconsiderare. Regrupare

Lumea nu află decît mult mai tîrziu de toate aceste lucruri. Deocamdată, în aparență, totul rămîne neschimbat. Dar regele Carol II este nevoit să renunțe la planul

său original de a schimba regimul, acum la începutul lui 1937, și de a trece la dictatura fățișă.

Încep unele manevrări cu partidele. Așa-zișii centriști din Partidul Național-Țărănesc – gruparea Armand Călinescu et comp. – intră în acțiune.

Omului cinstit, de bună-credință, dar naivului Ion Mihalache, i se ține următorul discurs:

– Regele a hotărât să vă aducă la putere. Dar este îngrijorat de vreo acțiune a lui Maniu. Trebuie deci dezarmat Maniu. Aparențele dau perfectă dreptate intriganților. Mihalache crede. El roagă pe Maniu să nu întreprindă deocamdată nici o campanie. Maniu îi promite. Mai mult. Se hotărăște să plece în străinătate pe un timp oarecare.

Dar Maniu este perfect informat asupra celor ce se întâmplă și, mai ales, asupra rupturii dintre Carol II și Corneliu Codreanu.

Evident, regele Carol II are nevoie de răgaz și, deci, are nevoie să fie sigur din partea lui Maniu.

Dacă nu ar fi vorba de soarta țării, ar fi amuzant acest joc politic pe tablă...

Intervenția lui Titulescu și Madgearu

Mihalache are asigurarea lui Maniu. Acesta a și plecat în străinătate. Totuși, nu este sigur, și recurge la intervenția celor doi prietini politici ai lui Maniu: N. Titulescu și V. Madgearu. Titulescu și Madgearu îl vizitează pe Maniu la hotelul său din Paris, unde se găsea momentan. Maniu este conjurat să nu inițieze și să nu organizeze nici o acțiune, deoarece o astfel de acțiune ar primejdi șansele venirii la guvern a lui Ion Mihalache.

Maniu ascultă liniștit argumentația celor doi, apoi le spune:

– Vă înțeleg, domnilor. Vă promit că am să mă conformez sugestiilor date de domnul Mihalache și cererii făcute de dvoastră, deși *eu sunt cu totul de altă părere*.

Păreră lui Maniu

Trebuia să scriu profeția lui Maniu, pentru că nu a fost o părere. Mai curînd a fost o profeție.

– Eu nu cred – a spus Maniu – că regele Carol II ar avea de gînd să aducă la putere Partidul Național-Țărănesc prin domnul Ion Mihalache sau avînd ca șef al guvernului pe Ion Mihalache. Poate într-un singur caz, sau, mai exact, cu o singură condiție: dacă Mihalache l-ar asigura că mă poate dezarma și că eu nu voi întreprinde nici un fel de acțiune contra lui.

Titulescu a izbucnit în rîs:

– Cu alte cuvinte, domnule Maniu, dvs. credeți exact contrarul ce spunem și credem noi.

– Eu nu știu ce credeți dvs. Dar știu un lucru și sunt gata să fac un pariu pe orice sumă: la deschiderea crizei de guvern, regele nu va aduce la guvern Partidul Național-Țărănesc, și nu va numi pe domnul Mihalache.

Titulescu și Madgearu s-au privit unul pe altul și pe urmă Titulescu a încheiat discuția în felul următor:

– Bun, domnule Maniu. Deocamdată avem promisiunea dvs. așa cum a dorit-o dl Mihalache, că anume nu veți contracara prin nimic șansele venirii la putere a lui Mihalache.

– Just, a notat Maniu, așa este.

Cei doi, Titulescu și V. Madgearu, au plecat. Maniu a rămas în camera de hotel numai cu Aurel Leucuția. Acesta, mai mult să se amuze decît să dorească a fi convins, l-a întrebat pe Maniu:

– Dvs., domnule Președinte, ce credeți, cine va fi urmașul lui Guță Tătărescu la guvern?

Maniu, care, conform obiceiului său, se plimba de-a lungul și de-a latul camerei, s-a oprit și a răspuns lui Aurel Leucuția:

– Mă întrebi cine va fi urmașul lui Guță Tătărescu la guvern? Iată, îți spun, Guță Tătărescu.

– Asta-i glumă, domnule Președinte.

– Glumă, neglură. Asta-i părerea mea, și d-ta o să mă confirmi la timpul său.

Scena de care am vorbit s-a petrecut în luna mai 1937, în camera unui hotel din Paris. Peste 7 luni, adică la sfârșitul lunii noiembrie 1937, regele deschide criza de guvern la București. După trei zile de discuții și avizări, regele a primit demisia cabinetului Tătărescu și a numit un nou guvern, tot sub președinția lui *Guță Tătărescu*.

Mișcarea legionară devine dușmana numărul unu pentru regele Carol II

Am arătat în capitolele precedente cum a fost urzită mișcarea legionară și cum ea s-a dezvoltat și a luat proporții prin protecția regelui Carol II. Dar cum ea s-a despărțit de el și cum a devenit dușmana numărul unu?

Este însă momentul să ne oprim pentru a face o paralelă între fascism, hitlerism și mișcarea legionară. Ca doctrină, fascismul italian însemna negarea oricăror principii democratice, însemna guvernarea prin dictatură, desfidând valabilitatea principiului majoritar, adică a stăpânirii majorității poporului. Fascismul exalta sentimentul național, dar atât Mussolini, cât și Hitler urmăreau scopuri imperia-liste. Atât doar că hitleriștii mai adăugau, pe lângă exaltarea sentimentului național, și cel rasist. Erau, adică, antisemiți. Dar în ultima analiză și antisemitismul tot la imperialism se reduce, deoarece evreii erau considerați de germani ca rivali în urmărirea scopurilor lor imperialiste.

Legionarii împrumutau, atât de la fasciști, cât și de la hitleriști, ideologia și tactica, toate lozincile și metodele lor.

Să revenim, deci, pentru a stabili cum și pentru ce au devenit legionarii dușmanul numărul unu al regelui Carol II. Explicația este simplă: deoarece erau rivali în urmărirea scopurilor lor politice.

Linia de dezvoltare sau, să zicem, de ascensiune a mișcării legionare este ușor de urmărit: curentul antisemit a fost creat în mod artificial în toamna lui 1922 de către Ionel Brătianu, pentru a avea la îndemână o diversiune contra lui Maniu. Din propunerea aceasta, a lozincilor rasiste, naționaliste, s-a zămislit crearea unei organizații de tip fascist, legionarismul.

Mișcarea legionară a fost încurajată și alimentată de regele Carol II, care la început socotea că a găsit în legionari elemente combatante cu care va putea colabora.

Acum, în februarie 1937, Carol II renunță la prietinia și colaborarea lui cu legionarii. Acum aceștia devin peste noapte dușmanul numărul unu al regelui.

Războiul dintre Aleea Vulpache și Casa Verde

Carol II numai în strada Vulpache 2 se simte acasă. Acolo locuiește ibovnica lui. După unii, chiar soția lui, doamna Elena Magda Lupescu. De aici pornesc intrigile, afacerile, aici se țin planurile, aici se manifestă oamenii camarilei. Aici pierd Malaxa și Auschnitt enorme sume la pocher.

Până mai ieri, băieții au fost alintați, dar de acum aceștia sunt netrebnici, criminali, teroriști, copti pentru exterminare.

Criză fără schimbare

În luna noiembrie 1937 regele Carol II aranjează o comedie de criză. Așa cum a prevăzut-o Maniu încă în luna mai 1937.

Regele și-a bătut pur și simplu joc de Ion Mihalache. L-a primit în audiență și i-a acordat sarcina de a forma un guvern, dar cu condiția să refacă unitatea Partidului Național-Țărănesc cu Vaida. Condiție pe care, bineînțeles, Mihalache nu o putea primi. De altfel, chiar dacă ar fi putut-o primi, nu ar fi putut-o îndeplini.

Iar pentru ca să fie completă comedia, aceeași însărcinare a dat-o și lui Vaida. După ce și Vaida a refuzat însărcinarea, regele a numit un nou guvern, tot sub președinția lui Guță Tătărescu.

Bătaia aceasta de joc nu a putut-o îndura Mihalache. El a reacționat prompt și radical. L-a invitat pe Iuliu Maniu la București. A convocat Comitetul Central și a dimisionat de la șefia Partidului Național-Țărănesc. În același timp, l-a invitat pe Maniu să preia șefia partidului. Schimbarea s-a făcut în mijlocul unor scene spectaculoase:

– Domnule Maniu, reia-ți locul de președinte. Soldatul Ion Mihalache de la Topoloveni la ordinele dtale!

Luptă!

Realegerea mea în postul de președinte – a spus Maniu în discursul de inaugurare – însemnează luptă, luptă pentru întronarea unui adevărat climat constituțional parlamentar.

Acordul electoral

Maniu-Gh. Brătianu-Corneliu Codreanu

În realitate, mînușa a fost aruncată de mai înainte chiar de către regele Carol II, prin numirea unui guvern al grupurilor și cercurilor camariliste (carliste).

Sub președinția lui Guță Tătărescu se coalizează liberalii de dreapta, gruparea Vaida, fracțiunea Iorga – adică

cei trei șefi politici: Gh. Tătărescu, Vaida și Iorga, pe care Maniu îi va denunța mai târziu ca pe principalii vinovați pentru susținerea și consolidarea aventurii carliste.

Față de această coaliție a camariliștilor se produce aproape prompt replica lui Iuliu Maniu: pactul electoral al partidelor din opoziție pentru păzirea libertății alegerilor.

Ecuația politică a momentului este simplă: guvernul personal al regelui Carol II va cădea sigur în alegeri dacă se va putea garanta libertatea alegerilor. Partidele din opoziție își păstrează libertatea lor de acțiune, ideologia și chiar tactica lor, dar se coalizează pentru a păzi libertatea alegerilor, împiedicând cu orice preț falsificarea rezultatului alegerilor.

Pactul electoral este iscălit de Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu și Corneliu Codreanu, dar la acest pact se raliază aproape toate partidele din opoziție: *Partidul Național-Agrar* de sub șefia lui Argetoianu, *Partidul Social-Democrat*, *Blocul Evreiesc*, *Partidele Minoritare*, iar Partidul Comunist a dat următorul cuvânt de ordine:

– Partidul Comunist, fiind pus în afară de lege, nu va candida în alegerile actuale, invită pe aderenții săi să voteze cu listele lui Iuliu Maniu.

În afară de Partidul Național-Creștin (Goga-Cuza), care, de altfel, de asemenea a fost în opoziție, toate celelalte grupări au aderat la cartelul electoral Maniu-Brătianu-Codreanu. Impresia în lumea politică a fost formidabilă. Magistratii și celelalte organe administrative electorale n-au îndrăznit să comită vreun fals evident (furt de urnă, falsificarea procesului verbal etc.) existînd totuși obișnuitele abuzuri: corupția, terorizarea funcționarilor, omiterea satelor de la vot etc. etc.

În curînd s-a produs un curent antiregalist, anticamarilist, deși agenții electorali ai guvernului au cheltuit sume enorme pentru coruperea alegătorilor, pentru propagandă

etc. Deși în România n-au existat publicații de sondaje de opinie publică – ca în Anglia sau America – totuși lumea a fost convinsă deja, cu mult înainte de alegeri, că guvernul va cădea în alegeri.

Falși luptători pentru democrație

Îndată ce regele Carol II, din protector de pînă atunci al legionarilor, a devenit dușmanul neîmpăcat al lor, toți camariliștii, toți purtătorii de șlep ai doamnei Lupescu, toate lichelele și afaceriștii au început o campanie pentru democrație contra fasciștilor și profasciștilor. Dar, în fond, nu s-a schimbat nimic, căci regele Carol II a menținut în continuare orientarea sa politică, contra statelor democratice occidentale și contra Rusiei Sovietice.

Iar pentru ca să se învedereze acest adevăr, se produce un fapt senzațional: Nicolae Titulescu se înscrie în partidul lui Iuliu Maniu și candidează în fruntea listei de la Olt.

Nimeni și nimic nu poate elibera un certificat de normalitate mai decisiv decît Titulescu, care a fost și este lovit de fasciști și de hitleriști. Deci Titulescu ia atitudine contra regelui Carol II și contra atitudinii acestuia, echivoce și incorecte, hotărît antidemocratice.

Căderea

De altfel, dezmințirea campaniei duse de Carol II, respectiv confirmarea atitudinii juste și profund democratice a lui Iuliu Maniu, vine prompt și indiscutabil din partea corpului electoral. La alegerile generale din decembrie 1937, listele guvernamentele, adică listele carliste, listele susținute de regele Carol II, rămîn în minoritate, neavînd 40%, opoziția luînd majoritatea absolută a mandatelor.

Gruparea lui Guță Tătărescu, Alexandru Vaida și Iorga a rămas în minoritate.

Prin urmare, poporul știe pertinentemente unde este calea cea adevărată, unde sunt bunii prietini ai demosului și care sunt falșii lui apărători.

Masca ipocriziei cade la 1 ianuarie 1938, cînd regele numește noul guvern: pe antisemitul, prohitleristul Octavian Goga, de primul său ministru. Falșii democrați, de alde Armand Călinescu, Potîrcă, D.R. Ioanișescu, Ralea, Ghelmegeanu, trec cu tot bagajul la guvernul Goga, părăsind Partidul Național-Țărănesc și pe Maniu.

Nu putem să nu pomenim de atitudinea ciudată și, într-un sens, ridicolă a unor publiciști evrei români sau filosemiți români, de alde Tudor Teodorescu Braniște, Caliman etc., care văd toate din unghiul lor de rasiști proscrisi și care toate le judecă din punctul de vedere, al pro-sau anti-legionarismului și sunt gata să-l servească pe Carol II numai fiindcă acesta a devenit dușman al legionarilor.

Înlăturarea lui Corneliu Codreanu

Regele Carol II vedea în Corneliu Codreanu un rival pe care s-a decis să-l înlătore cu orice preț. Ar fi voit să-și păstreze organizația, dar aceea nu se încumeta să-l trădeze pe Codreanu.

Münchenul

Între timp, situația internațională evoluează spre ascensiunea lui Hitler și a mișcării sale. După *Anschluss*-ul Austriei care se efectuează în februarie 1938, urmează în septembrie al aceluiași an soluționarea problemei sudete. Urmează intervenția nenorocită a lui Neville Chamberlain, adică rușinoasa cedare de la München. Cehoslovacia

este abandonată de către aliații ei franco-britanici. Este cea mai rușinoasă pagină din istoria Europei moderne.

Bineînțeles, Carol II nu este omul care să braveze marile puteri. În toamna lui 1938, el face o vizită la Berchtesgaden, adică la marele cartier al lui Hitler. Aici, Carol își vinde pur și simplu țara lui Hitler, sau nici măcar nu o vinde, ci i-o oferă pe un preț de nimic.

Acordul de la Berchtesgaden este unul din cele mai imorale din câte a cunoscut istoria și însemnează totodată o renunțare lașă și ticăloasă la drepturile și interesele țării.

Hitler este încântat, dar pînă în cele din urmă el va exclama în fața anturajului său: *Ich weiss nicht wen will dieses Königlein betrügen: mich oder die Franzosen?* („Nu-mi pot da seama pe cine vrea acest crăișor să înșele? Pe mine sau pe francezi?“).

Carol II oferă tot ce are, și nu cere în schimb decît mînă liberă înlăuntrul țării față de faimoasa coloana a 5-a, adică mai bine zis față de legionari.

(Într-un raport secret trimis de Kánya, diplomatul ungar, către regentul Horthy, se scrie: Hitler a rămas uluit și nu se putea mira îndeajuns cît de ieftin s-au vîndut românii. Acum ar reface toate acordurile cu Iuliu Gömbös, cu Darányi și cu alții care au fost mult mai scumpi. Noi nu-i putem concura – spunea Kánya – pe acești „Olcsó János“, Carol II nu cere decît mînă liberă față de legionari, adică față de Codreanu.)

Bineînțeles că Hitler îi acordă această mînă liberă. Astfel, Carol II și-a scos la mezat țara numai pentru ca să scape ușor de rivalul său în domnie, adică de Codreanu.

Hitler îl consideră pe Codreanu un fel de Röhm-el², de care te poți debarasa la nevoie. În realitate, procedura lui Hitler este tot atît de imorală ca și a lui Carol II. Iată

² Ernst Röhm, creatorul trupelor de asalt din partidul nazist, asasinat din ordinul lui Hitler în „noaptea cuțitelor lungi“ (30 iun. 1934). (N. ed.)

adevărul asupra înțelegerii de la Berchtesgaden. (În nici un caz nu acela pe care încearcă să ni-l prezinte baronul Stîrcea în pseudo-memoriile sale.)

Așa cum a procedat Carol II nu este desigur un *fair play*, o manieră de gentleman, nici de un patriot grec. A fost poate în folosul său personal, poate în folosul chiar al dinastiei sale, dar nu a fost în conglăsuire cu eternele legi ale moralei și onoarei.

Exterminarea lui Corneliu Codreanu

Nici măcar nu a sosit acasă, fiind încă în trenul regal, regele dispune ca frunțași legionari, în cap cu Codreanu, să fie lichidați în timpul cel mai scurt și într-o formă brutală.

Pretextînd că în țară au loc atentate legionare ordonate de Codreanu – ceea ce a fost pur și simplu o minciună grosolană – s-a ordonat ridicarea lui Codreanu și a altor căpetenii legionare din închisori, unde erau întemnițați, și duși la Jilava. A doua zi apare în ziare un comunicat al guvernului de următorul cuprins: „Azi-noapte Corneliu Codreanu, fostul șef al mișcării legionare, fiind transportat din închisoarea de la Rîmnicu Sărat în drum spre pădurea Tîncăbești împreună cu alte căpetenii legionare, adică cu cei care l-au omorît pe Mihai Stelescu și cei trei care l-au omorît pe fostul prim-ministru I.G. Duca, au încercat să evadeze de sub escortă și au fost împușcați de către escortă“.

Firește, comunicatul oficial al guvernului a fost o minciună grosolană. Exterminarea lui Codreanu și a camarazilor săi s-a întîmplat în felul următor:

Generalul Bengliu, comandantul Jandarmeriei, a delegat, ca echipă de execuție, un detașament consistînd din maiorul Dinulescu în calitate de comandant, 15 plutonieri de jandarmi, un șofer. De la închisoarea din Rîmnicu Sărat

au fost scoși: Corneliu Codreanu, fostul șef al mișcării legionare, Nicolae Constantinescu, Doru Belimace, Caranica, cei trei studenți care au atentat la 30 decembrie 1933 la viața fostului prim-ministru I.G. Duca, precum și cei 10 care în iulie 1936 l-au omorât pe Mihail Stelescu.

Aceștia au fost legați la ochi, la mâini și la picioare și urcați în mașină. În dosul fiecăruia s-a așezat un plutonier de jandarmi. Maiorul Dinulescu s-a așezat lângă șofer. Consemnul era ca, în momentul când mașinile traversează pădurea de la Tîncăbești și maiorul își va aprinde țigara, fiecare jandarm să-l sugrume cu mîna pe individul care este în fața lui.

Ajunse la închisoarea de la Jilava, cadavrele vor fi coborâte din mașină și asupra fiecăruia se va trage un glonte. Cadavrele vor fi abdușe cu var și îngropate în curtea exterioară a închisorii de la Jilava.

Procurorul de serviciu delegat în acest scop va dresa un proces verbal despre încercarea de evadare de sub escortă și împușcarea deținuților, a căror identitate se va constata ulterior.

Procurorul va dresa procesul verbal în baza spuselor maiorului Dinulescu. Fiecare plutonier a primit suma de 200.000 lei drept recompensă. Toate acestea au fost stabilite de către comisia de anchetă și de judecată, numită de către guvernul Antonescu după abdicarea lui Carol II.

Iuliu Maniu înfierează oribila crimă a guvernului

A doua zi după apariția comunicatului oficial asupra lichidării lui Codreanu și a camarazilor săi (30 noiembrie 1938), Iuliu Maniu, care, cu toată opreliștea, se considera încă șeful Partidului Național-Tărănesc, adresează un memoriu regelui Carol II prin care condamnă în termeni

deosebit de energici și rezoluți fața guvernului său, deși Maniu știa foarte bine ceea ce știa toată lumea, că guvernul nu este un guvern al regelui, ci însuși regele este guvernul.

Maniu a numit guvernul *asasin*.

Armand Călinescu, șeful de fapt al guvernului – Patriarhul Miron Cristea, șeful nominal, este bolnav, în concediu – se formalizează și cere voie regelui Carol II să procedeze contra lui Iuliu Maniu ca împotriva unui infractor care a calomniat guvernul, ofensându-l. Dar regele nu-l autorizează pe Armand Călinescu pentru o astfel de procedură, de altfel cu totul deșăntată.

Înlăturînd în forma aceasta pe rivalul său, regele Carol II poate ar fi dorit să cruțe în rest cadrele mișcării – rămase fără conducător. Dar așa ceva era foarte greu, dacă nu chiar exclus. Era doar firesc că aderenții lui, foștii lui camarazi și devotați, vor reacționa și vor încerca să se răzbune pentru omorîrea șefului lor.

O replică întîrziată

Corneliu Codreanu, șeful mișcării legionare, sau, cum îl numeau legionarii, „Căpitanul“, a fost omorît la 29 noiembrie 1938. Dacă legionarii rămași în viață l-ar fi răsturnat în zilele care au urmat, adică în decembrie 1938, cel mai tîrziu la începutul anului 1939, se putea vorbi în mod firesc de o răzbunare, care trebuia să se producă prompt... după fulgerare în mod normal urmează tunetul. Dar nu s-a întîmplat așa ceva.

Abia după 10 luni a urmat răzbunarea. Ca din pămînt a răsărit o echipă – Nichi răzbunătorul – din Ploiești, care a atacat în plină stradă mașina lui Armand Călinescu, omorîndu-l. Împrejurările între care s-a produs actul de răzbunare sunt fără îndoială anormale și cam complicate. Legionarii de la Ploiești, ca și alte cuiburi, au fost de mult

încarcerăți și internați. De unde, din pământ, a răsărit această echipă?

Cu drept cuvînt se poate presupune că ea a venit din străinătate, de la Berlin, de unde se refugiaseră legionarii. Desigur, aceasta este o bănuială, dar cu totul firească. Astfel, pare întemeiată presupunerea că atentatul contra lui Călinescu, săvîrșit la 22 sept. 1939, a fost pus la cale de către organizații străine – pentru că Armand Călinescu ar fi fost bănuît de antihitlerism, favorabil statelor occidentale. Totuși, această ipoteză nu pare a fi verosimilă, întrucît se știa că politica externă a României era, încă din august 1936 – de la demisia lui Nicolae Titulescu –, condusă de însuși regele Carol II. Armand Călinescu *nu* putea avea și face altă politică. Dar cum din noiembrie 1938 regele Carol II înfeudează România politicii hitleriste, guvernul hitlerist nu avea nici un interes să procedeze contra lui Călinescu, și încă într-o formă atît de brutală. Prin urmare? Iată cît de greu de dezlegat este enigma. Pentru ce a venit replica legionarilor atît de întîrziat?

Represalii oribile

Dar ceea ce a urmat în noaptea din 22-23 sept. 1939 iese cu totul din normal și, vrînd-nevrînd, se înscrie în pasivul de fire semidementă a lui Carol II, pe care acum – după cum mi-a povestit ulterior profesorul Silviu Dragomir – l-au implorat miniștrii, cu mâini încleștate, aproape în genunchi, să nu săvîrșească nici un fel de răzbunare și represalii, mulțumindu-se cu sancționarea *legală* a atentatorilor. *Dar nu*. Carol II, ca toți paranoicii, temerar și isteric, ia niște măsuri care îngrozesc pe toți.

În telegrama circulară care a fost trimisă tuturor prefectilor se prevede că în fiecare județ vor fi împușcate 3-4 căpetenii legionare, morții vor fi expuși spre vedere în loc

public, pentru intimidarea celorlalți. Totul se va petrece în noaptea din 22-23 septembrie terminându-se până la ora 4 dimineața.

Ordinul, dat personal de regele Carol II, prin generalul Bengliu, a fost executat în unele județe întocmai, în niște condiții anormale, revoltătoare. Din întâmplare, cunosc felul cum a fost executat ordinul la Cluj. Aici, chestorul de poliție Horvath, împreună cu comandantul companiei de jandarmi din județ, au ținut un sfat și au convenit că vor merge în satul Someșeni, vor căuta acolo și vor împușca doi-trei frunțași ai mișcării legionare.

Ajunși în satul Someșeni, comisia *ad hoc* de execuție s-a interesat la primarul comunal de acolo cine este un frunțas legionar din sat. Primarul a numit un tânăr, indicând casa unde locuiește. Dar tânărul a fost tocmai concentrat la armată și, astfel, a apărut în ușă, în haine sumare, tatăl său, întrebând despre ce este vorba.

Maiorul de jandarmi cu chestorul Horvath a întrebat după fiul său. Bătrînul a spus unde este fiul și, fiind numai în cămașă, s-a întors în ușă încercînd să reîntre în casă. Dar, în clipa aceasta, maiorul de jandarmi a descărcat arma asupra lui, omorîndu-l pe loc.

Cei doi executanți, în speță călăii, se urcă în mașină și pleacă spre Apahida, adică spre satul vecin. Aici îl caută pe primar, dar nu-l găsesc. Între timp, un muncitor se oprește lîngă mașină și o privește curios.

- Dta cine ești? Unde te duci? îl întreabă maiorul.
- Sunt muncitor la Dermata în Cluj și mă duc la lucru să fiu la Cluj cînd se deschide fabrica.
- Dta nu ești legionar? îl întreabă maiorul.
- Ce să fiu? răspunde tot cu întrebare muncitorul.
- Legionar.
- Eu sunt muncitor la fabrică.
- Dar la alegeri ai fost?
- Am fost.

– Și cu cine ai votat?

– Cu care să votez! Votul a fost secret. Am votat cu cine am vrut.

Maiorul de jandarmi privește pieziș la muncitorul acela, apoi îi șoptește chestorului Horvath:

– Mie îmi este suspect omul acesta.

Scoate apoi pistolul și îl descarcă fără nici o vorbă, omorându-l și pe acesta ca pe săteanul acela din Someșeni.

– Noi ne-am făcut porția, declară maiorul, se urcă în mașină și se reîntoarce la Cluj.

Dacă nu mi-ar fi povestit aidoma tot așa cum s-a întâmplat, aș fi crezut că am visat sau că și-a bătut joc de mine.

Am auzit mai târziu că nu în toate județele s-a procedat la fel. Spre pildă, la Craiova, prefectul a lăsat să fie împușcați trei derbedei de drept comun din închiisoarea de acolo. Aceștia au murit o moarte de eroi, ca legionari.

La Sibiu, spre pildă, nu au împușcat pe nimeni. Comandantul jandarmeriei a discutat cu șeful poliției toată noaptea și s-au certat neputînd cădea de acord pe care să-l împuște. Discuția a durat peste ora 4 dimineța. Atunci, prefectul a declarat: Acum nu omorîm pe nimeni, căci a trecut timpul reglementar prevăzut în telegramă, circulară a generalului Bengliu.

În alt județ, mi se pare în Tîrnava Mică, în loc de legionari au împușcat pe alții, la întîmplare, național-țărăniști, care au funcționat ca delegați la ultimele alegeri.

Încercări de destindere

După ce în 30 noiembrie 1938 i-a înlăturat pe Corneliu Codreanu și pe un număr dintre camarazii lui, după ce în 23 septembrie 1939 a venit cu represalii sîn-

geroase și deosebit de brutale, în mod rapsodic și capricios a încercat, spre finele anului 1939, să se împace cu cei care au rămas în viață din mișcare. În acest scop, a dat ordin și instrucțiuni ministrului său de interne, lui Mihai Ghelmegeanu (devenit între timp, din carlist-profascist, comunist din ilegalitate, mi se pare președintele comitetului pentru strângerea relațiilor cu străinătatea). Ghelmegeanu schimbă înainte de toate regimul, ușurându-l și inaugurând un tratament mai blând și un regim special de alimentare. Apoi în luna aprilie 1940 deschide zăvoarele închisorilor și, dintr-o dată, curtea Ministerului de Interne de la Mihai Banu s-a umplut de legionari eliberați, care, proaspăt rechemati la viață din ostracizați și condamnați la exterminare, desigur și-au pierdut capul și ar fi voit să fie din nou liberi și să trăiască.

Într-o bună zi, *Monitorul Oficial* publică un comunicat: „Domnul profesor Horia Sima este primit în audiență de M.S. Regele“.

Cine este acest Horia Sima? Aflăm dintr-o dată că este noul șef al mișcării legionare, urmașul lui Corneliu Codreanu.

Este vorba deci de o destindere? De o împăcare între regele Carol II și mișcarea legionară? Da. Probabil. Deși Carol II, șmecher și abil cum este, încălzește doi drugi de fier dintr-o dată. Tocmai în acele zile de sfârșit de aprilie 1940, Ion Mihalache, fostul șef al Partidului Național-Tărănesc, este proaspăt numit consilier regal și ținut în rezervă pentru orice eventualitate.

Suntem la începutul lui mai 1940. Hitler nu și-a început încă ofensiva asupra statelor occidentale. Nu se știe deci dacă va reuși sau nu. Rezerva lui Mihalache este, deci, foarte explicabilă. Dar după câteva zile urmează invadarea și ocuparea Belgiei și a Olandei și străpungerea frontului din vest. Hitler este biruitor. Combinația cu Mihalache este abandonată.

Schimbarea macazului urmează radical și rapid. La 25 mai 1940 se iscălește faimosul protocol Fabritius, prin care România este înfeudată Germaniei hitleriste.

Prin urmare, rămîne în vigoare formula cu destinderea cu legionarii.

Curtenii nu conținesc a admira abilitatea și genialitatea lui Carol II, care oscila între extrema dreaptă și extrema stîngă.

Căderea

Dar socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg. În momentul cînd Carol II execută virajul de 180°, trecînd în tabăra hitleristă, apar pe pereții palatului său cuvintele fatale: *Mane, thecel, pharès*, apare nota ultimativă a Sovietelor rusești care pretinde cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord.

Lovitura pare neașteptată, dar numai în aparență este așa, căci încă din 25 mai 1940 guvernul român, adică regele Carol II, a fost avertizat de către ambasadorul sovietic: „Să se ferească România a deveni flancul drept al armatei germane“.

Acum nu ajută orientarea prohitleristă. Nu ajută împăcarea cu legionarii, care și de altminterlea nu a fost nici cînd sinceră.

Zădarnic declară țăntos regele că el va lucra de acum înainte numai cu tinerii. Tinerii nu mai vor să lucreze cu el. Dintre cei patru miniștri legionari desemnați să intre în guvern, singur Radu Budișteanu rămîne la postul său, ceilalți se eschivează. Horia Sima însuși pleacă în munți, de unde nu se va reîntoarce decît după abdicarea regelui Carol II. De fapt, ultima față de colaborare a legionarilor cu regele Carol II însemnează o promiscuitate morală greu de explicat și justificat.

Ultimul act – fuga lui Carol II din țară – se termină aproape cu scandal. În gara Timișoara abia dacă a scăpat teafăr. În gara din Timișoara era să fie sancționat așa cum, de altfel, ar fi meritat. Carol II a scăpat cu viața numai pitulându-se în vana de baie. Cîrdășia lui Carol II cu legionarii s-a terminat așa cum era de la început, cu scandal.

Anexă

Tabloul nominativ al persoanelor politice pe care le-am cunoscut, care figurează în lucrarea prezentă, și ale căror informații, comunicate mie, pot forma un izvor prețios de documentare.

Auschnitt Max, mare industriaș, om influent la curtea lui Carol II

Boldeanu Victor, secretar general adjunct al mișcării legionare, fost preot ortodox

Bornemisa Sebastian, gazetar, fost subsecretar de stat în guvernul Goga, cumnat cu Ionel Moța

Brătianu Gheorghe, șeful Partidului Național Liberal al tinerilor

Călinescu Armand, prim-ministru în anul 1939, omorât de legionari

Cloanța Eugen, directorul Chesturii de Poliție a Capitalei (1938-'40)

Codreanu Corneliu, șeful (căpitanul) mișcării legionare (și al Gărzii de Fier), omorât în 29 nov. 1938

Codreanu Ioan, tatăl lui Corneliu, deputat în mai multe legislaturi

Coposu Corneliu, fost director de cabinet al lui I. Maniu, secretar general adjunct al P.N.Ț. pentru Ardeal

Cosmovici Horia, fruntaș al mișcării legionare, subsecretar de stat la președinție în toamna lui 1940

Costea Ioan, profesor de liceu, gazetar, director al învățămîntului particular, senator legionar

Davidescu Gheorghe, fost ministru plenipotențiar la Moscova, secretar general la Ministerul de Externe (1940-1941)

Dragnea Radu, publicist, fost director al gazetei legionare de la Sibiu (1940)

Duca G. Ioan, prim-ministru, omorât de legionari în 30 dec. 1933

Demetrescu Radu (Gyr), poet, fost director al Teatrului Național

Fleșeriu N., prefect legionar la Sibiu (1940)

Iamandi Victor, ministru de justiție (în guvernul Duca, Tătărescu, Miron Cristea), omorât de legionari în 28 nov. 1940

Ionescu Nae, profesor universitar, directorul ziarului *Cuvîntul*

Lazar Ilie, colaborator intim al lui Maniu, ministru în cabinetele Sănătescu și Rădescu

Lobey Radu, fost director de cabinet al lui Armand Călinescu

Madgearu Virgil, fost secretar general al P.N.Ț., fost ministru, cel mai apropiat colaborator al lui I. Maniu

Malaxa Nicolae, mare industriaș, om influent la curtea lui Carol II

Maniu Iuliu, n. 1873 †1953, lider al românilor ardeleni, fost președinte al Consiliului Dirigent, fost prim-ministru în anii 1928-'30, 1932-'33, fost președinte al P.N.Ț.

Mihalache Ion, fost ministru, în repetate rînduri vice-președinte și apoi președinte al P.N.Ț.-ului

Moța Ioan, fost preot ortodox în Orăștie, directorul ziarului *Libertatea*, senator legionar, tatăl lui Ionel Moța

Moța Ionel, fruntaș legionar, avocat, cumnat lui Corneliu Codreanu

Pădureanu I., avocat, prietin intim al lui Horia Sima

- Rechițeanu Ioan*, avocat, proprietarul hotelului „Bulevard“ de la Sibiu, prieten politic al lui I. Maniu
- Savu N.*, colonel pensionar, fruntaș legionar din Sibiu
- Șeicaru Pamfil*, directorul ziarului *Curentul*
- Șerb I.*, prefect de Sibiu, numit de Antonescu
- Șerban Mihai*, profesor la Academia de Agricultură, subsecretar de stat, omul de legătură între Vaida și legionari
- Stănicel N.*, fost secretar al lui C. Codreanu
- Socor Emanuil*, fost redactor al ziarului *Adevărul*
- Ștelescu Mihail*, fruntaș legionar, omorât în 1936
- Tătărescu Gheorghe*, fost ministru și prim-ministru în anii 1922-'26, 1927-'28, 1933-1938, 1939-1940
- Titeanu Eugen*, fost ministru al presei sub dictatura carlistă
- Titulescu Nicolae*, fost ministru de externe și reprezentant al României la Liga Națiunilor
- Vaida Alexandru*, lider ardelean, fost prim-ministru al României întregite.

Cuprins

„Memoriile“ lui Zaharia Boilă	
de Livia Titieni Boilă	5
Fișă autobiografică	10
Notă asupra ediției	
de Marta Petreu	13
<i>Amintiri și considerații asupra mișcării legionare</i>	17
Un cuvânt înainte	19
I. Geneza mișcării legionare din România	20
II. Căpeteniile legionare	28
III. Omorîrea lui I.G. Duca	32
IV. Cazul Mihail Stelescu	37
V. Cîrdășia lui Carol II cu mișcarea legionară	41
VI. Rivalitatea Carol II – Corneliu Codreanu	51
VII. Faimosul pact electoral	
Maniu-Gh. Brătianu-Codreanu	56
VIII. Marea greșală politică	
a lui Corneliu Codreanu	66
IX. Carol II își răpune rivalul	71
X. Noaptea sîngeroasă	
a represaliilor: 22 septembrie 1939	77
XI. Cea mai urîță pagină a mișcării legionare:	
împăcarea cu Carol II	80
XII. O revoluție de operetă	
(6 septembrie 1940)	87
XIII. Așa-zisa guvernare legionară	93

XIV. Intermezzo fiores:	
atentate și asasinate	97
XV. Schimb de scrisori	
între germani și legionarii români	108
XVI. Rebeliunea din ianuarie 1941	116
Concluzii	124
<i>Urzirea și dezvoltarea mișcării legionare</i>	126
Anexă	153

Editura „Biblioteca Apostrof“

3400 Cluj

str. Iașilor, nr. 14

tel./fax: 0264/432444

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

Editura „Biblioteca Apostrof“

vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

☐ I. Negoitescu, <i>Straja dragonilor</i>	30.000 lei
☐ Evelyn Underhill, <i>Mistica. I. Fenomenul mistic</i>	30.000 lei
☐ Marta Petreu, <i>Apocalipsa după Marta</i>	50.000 lei
☐ Gabriel Marcel, <i>A fi și a avea</i>	30.000 lei
☐ Gabriel Marcel, <i>Omul problematic</i>	30.000 lei
☐ Michel Haar, <i>Cîntul pămîntului. Heidegger</i>	45.000 lei
☐ Jean-François Lyotard,
<i>Postmodernul pe înțelesul copiilor</i>	30.000 lei
☐ Vladimir Jankélévitch, <i>Să iertăm?</i>	30.000 lei
☐ H.-G. Gadamer, <i>Heidegger și grecii</i>	35.000 lei
☐ Sf. Anselm din Canterbury,
<i>Monologion despre esența divinității</i>	35.000 lei
☐ Henry Corbin, <i>Paradoxul monoteismului</i>	40.000 lei
☐ Ion Ianoși, <i>O istorie a filosofiei românești</i>	60.000 lei
☐ D.D. Roșca, <i>Viața lui Isus. Mitul utilului</i>	35.000 lei
☐ Vasile Muscă, <i>Filosofia în cetate</i>	35.000 lei
☐ Norman Manea, <i>Despre clovni</i>	100.000 lei
☐ Norman Manea, <i>Octombrie, ora opt</i>	40.000 lei
☐ Florin Sicoie, <i>Sâmbăta engleză și alte povestiri</i>	20.000 lei
☐ Norman Manea, <i>Fericirea obligatorie</i>	50.000 lei
☐ Ramiro de Maeztu,
<i>Don Quijote, Don Juan și Celestina</i>	60.000 lei
☐ Marta Petreu, <i>Un trecut deocheat sau
„Schimbarea la față a României“</i>	100.000 lei
☐ Ludovica Rebreanu,
<i>Adio pînă la a doua Venire</i>	50.000 lei
☐ Petru Dumitriu,
<i>Vârsta de aur sau Dulceața vieții</i>	40.000 lei

☐ ***	<i>Procesul „tovarășului Camil“</i>	20.000 lei
☐ I.D. Sîrbu	<i>Scrisori către bunul Dumnezeu</i>	35.000 lei
☐ Arthur Dan	<i>Mituri căzute</i>	30.000 lei
☐ Dorli Blaga • Ion Bălu	<i>Blaga supravegheat de Securitate</i>	100.000 lei
☐ Ion Vartic	<i>Cioran naiv și sentimental</i>	100.000 lei
☐ Bucur Țincu	<i>Apărarea civilizației</i>	50.000 lei
☐ Radu Stanca	<i>Aquarium</i>	50.000 lei
☐ Radu Petrescu	<i>Corespondență. Sinuciderea din Grădina Botanică</i>	50.000 lei
☐ Mircea Zăciu	<i>Jucătorul de rezervă</i>	50.000 lei
☐ Liviu Bleoca	<i>Biblioteca de buzunar</i>	50.000 lei
☐ N. Steinhardt	<i>Cartea împărțirii</i>	70.000 lei
☐ Philip Roth	<i>Amimal pe moarte</i>	99.000 lei
☐ Marta Petreu	<i>Ionescu în țara tatălui</i>	85.000 lei
☐ Alexandru Vona	<i>Misterioasa dispariție a orașului din cîmpie</i>	69.000 lei
☐ Dumitru Țepeneag	<i>Destin cu popești</i>	63.000 lei
☐ Vlad Mugur	<i>Spectacolul morții</i>	100.000 lei

Comandînd cel puțin trei titluri beneficiați de o reducere de 20%. Cheltuielile de expediere prin poștă sînt suportate de editură. Editura își rezevă dreptul de a modifica prețul cărților în funcție de rata inflației.

Cărți în curs de apariție

- ☐ Irina Petraș, *Teoria literaturii*
- ☐ George Banu, *Uitarea*